

Cengiz Aytmatov

Cemile

Öğretmen Duyşen

Çeviren: Ülkü Tamer

CEMİLE

O basit çerçeveli küçük resmin yine karşısındayım işte. Köye gidiyorum yarın sabah; resme uzun uzun, dikkatle bakıyorum, yolculuk için bana bir şeyler söyleyecek sanki.

Resim sergilenmedi. Üstelik, köyden akrabalar gelince hemen kaldırıyorum onu, saklıyorum. Sanat eseri sayılmaz gerçi, ama utanılacak bir şey de değil. İçindeki toprak kadar yalın.

Arkada soğuk bir sonbahar göğü çizili; ötelere, sıradağlar üstünde kaçan bulutları kovalayan rüzgar. Önde, kurumuş pelinlerle kaplı bozkır, son yağmurlarla ıslanmış, kararmış yol; iki yanında kırık çalılar. Çamurlu yolda iki yolcunun ayak izleri durmakta. Yol uzaklarda silinip giderken izler de belirsizleşiyor. Birer adım daha atsalardı, çerçevenin arkasında kaybolacaklardı sanki. Biri... Ama sırayla anlatayım.

Her şey ben çocukken oldu. Savaşın üçüncü yılıydı. Uzaklarda bir yerlerde, Kurak'da, Orel'de, babalarımız, ağabeylerimiz düşmanla savaşırken bizler, on beş yaşındaki çocuklar, kolhozda çalışıyorduk. Cılız, gencecik omuzlarımız, koca adamların işini yüklenmişti. En gücü de hasat zamanıydı. Haftalarca evden uzak kalır, günlerimizi, gecelerimizi tarlada, harman yerinde ya da istasyon yolunda ekin taşımakla geçirirdik.

Oraklarımızın ekin biçmekten sanki kor kesildiği o kavurucu günlerin birinde, boş arabamla istasyondan dönerken eve uğrayayım dedim.

Sokağın taa sonunda, ırmağın yanındaki tepecikte iki ev vardır; sağlam bir duvarla çevrilidir ikisi de, duvarın ötesinde uzun kavaklar yükselir. Bizim evlerimizdir bunlar. Ailelerimiz uzun yıllar yan yana yaşamıştır. Ben, Büyük Ev'dendim. İki ağabeyim vardı, ikisi de bekardı, ikisi de cepheydi, uzun zamandır ikisinden de haber alamıyorduk.

Babam ihtiyar bir dülgerdi. Seher vakti sabah duasını ettikten sonra, ortak avludaki atölyesinde çalışmaya gider, akşamın geç saatlerine kadar da orada kalırdı.

Anamla kız kardeşim evden çıkmazlardı.

Yakın akrabalarımız bitişikte, köylülerin küçük Ev dediği yerde otururlardı. Ya dedelerimizin dedeleri ya da büyük dedelerimizin dedeleri kardeşmiş, yine de yakın akrabalarımız sayardım onları, çünkü bir aile gibi yaşadık. Atalarımızın göçebeliğinden kalma bir şeydi bu; büyük dedelerimiz bir yerde konaklar, hayvanlarını bir arada otlatırmış. Aynı geleneği sürdürüyorduk. Köyde kolektifleştirme olduğu zaman babalarımız evlerini yan yana kurmuşlar. Aslında, hepimiz bir obadan geliyorduk köyde ırmak boyunca uzanan Aralskaya Sokağı'nda oturan herkes, aynı soyun torunlarıydı. Kolhoza katıldığımızdan kısa bir süre sonra küçük Ev'in erkeği ölmüş; dul karısıyla iki küçük oğlanı bırakmış geriye. O sıralar köyde hala geçerli olan eski oba geleneğine göre, oğul sahibi dul kadınlar topluluktan ayrılmazlarmış; babamın kadınla evlenmesi kararlaştırılmış. Ölen adamın en yakın akrabası olduğu için, atalarına saygı duyan babam bu görevi yerine getirmiş.

İkinci ailemiz böyle kurulmuş işte. Küçük Ev'in kendi toprağı, kendi

Cengiz Aytmatov - Cemile

hayvanları vardı; ama gerçekte bir arada yaşıyorduk. Küçük Ev de iki oğlunu savaşa yollamıştı. Çocukların büyüğü Şadık, evlendikten kısa bir süre sonra gitmişti. Seyrek olmasına rağmen, ikisinden de mektup alıyorduk.

Böylece iki kişi kalmıştı Küçük Ev'de: kiciapa, yani Küçük Ana dediğim kadın, bir de gelini, Şadık'ın karısı. İkisi de sabahtan akşama kadar kolhozda çalışıyorlardı. Küçük anam iyi, saygılı, uysaldı; hendek kazmada olsun, tarla sulamada olsun, gençlerden geri kalmazdı. Kader, hamarat bir gelin vermişti ona. Cemile, tam ona yakışır bir kızdı; yılmak nedir bilmezdi, canlıydı, dipdiri idi.

Cemile'yi severdim. O da beni severdi. Yakın arkadaştık, ama birbirimizi ilk adlarımızla çağırıyamıyorduk. Ayrı ailelerden gelseydik, hiç çekinmez, Cemile derdim ona. Ama ağabeyimin karısı olduğu için ben ona yenge, o da bana kicine bala, yani küçük çocuk demek zorundaydık. Küçük değildim, yaşlarımız arasında pek az fark vardı. Köylerimizin geleneği bunu gerektiriyordu: gelinler, kocalarının küçük kardeşlerine kicine bala derlerdi.

Anam, iki evin işine de bakardı. Kız kardeşim yardım ederdi ona; örgülü saçlarını hep iple bağlayan tatlı bir kızdı. O güç yıllarda nasıl çalıştığını hiç unutamam. İki evin kuzularını, buzağularını otlağa götürün oydu; yakmak için tezек ve çalı çırpı toplayan oydu. Cephedeki oğullarından haber alamayan anamın kara düşüncelerini dağıtan, yalnız günlerini iştan oydu, kalkık burunlu kardeşimdi. Büyük ailemiz, dirlik içinde yaşamasını anama borçluydu. İki evi de o çekip çevirirdi. Göçebe dedelerimizin yanına geldiğinde gencecik bir kızmış; iki aileyi kimseye haksızlık etmeden yöneterek, onların arasına bir çeşit saygı gösteriyordu. Akıllı olduğundan, hakseverliğinden, hamaratlığından ötürü bütün köy halkının saygısını kazanmıştı. Evi yöneten oydu. İşin aslında, köylülerin hiçbiri ailenin başı saymazdı babamı. Ah, ustaya gitme, o sadece kendi baltasının dilinden anlar. Her şeyin başı Koca Ana. Bir şey danışacaksan ona danış, derlerdi. Küçük olmasına küçüktüm, ama ağabeylerim savaşa gittikleri için, benim de sözüm geçerdi ailede. Çoğu kere, iki ailenin bir başı diye takıllırlardı bana, bazen de ciddi ciddi, evin erkeğinin ben olduğumu söylerlerdi. Doğrusu gurur duyardım bundan, derin bir sorumluluk duygusuna kapılırdım. Anam da isterdi sorumluluk duymamı. Günlerini rende rendelemekle, tahta kesmekle geçiren babam gibi olmayayım, akıllı, tutkulu bir çiftçi olayım isterdi.

Neyse, arabamı bir söğüdün gölgesine çektim, dizginleri gevşettim, avluya giderken bizim küme başkanı Orozmat'ı gördüm. At sırtındaydı, koltuk değneğini eyere bağlamıştı yine. Anam yanında duruyordu onun. Tartışıyorlardı. Yaklaşınca, anamın sözlerini duydum:

Olmaz! Allah korkusu yok mu sende? Kadınların arabaya çuvalı yüklemesi duyulmuş şey mi? Olmaz yığıdim, bırak gelinimi, şimdiye kadar nasıl çalıştıysa yine öyle çalışsın. Benim zaten çalışmaktan güneşi gördüğüm yok. Sen dene bakalım, bir evin içinde iki evi çekip çevirmek nasıl oluyormuş? İyi ki kızım büyüdü de arada bir el uzatabiliyor bana. Bir haftadır sırtının ağrısından belimi doğrultamıyorum. Her yanım keçe gibi oldu. Şu murosulara bak, susuzluktan kuruyorlar! Konuşurken, başörtüsünün ucunu yakasının altına sokuyordu boyuna; öfkelenince hep öyle yapardı.

Orozmat, öne eğilerek, Anlamıyor musun? diye bağırdı.

Bacağında şu kütük yerine doğru dürüst bir ayak olsaydı sana gelir miydin? Kendim yüklerdim çuvalları, atları da kendim kırbaçlardım eskisi gibi! Biliyorum, kadın işi değil bu, ama erkeği nereden bulayım? İşte onun için askerlerin karılarını çağırıyoruz ya! Gelinini bırakmazsan, kolhoz başkanı benim tepeme biner. Askerler ekme ister, zaten planı uygulayamıyoruz. Anlasana!

Kırbacımı yerde sürüyerek yanlarına vardım. Küme başkanı beni

Cengiz Aytmatov - Cemile
görünce gülümsedi; aklına bir şey gelmişti anlaşılan.

Gelinini o kadar düşünüyorsan, kiçine bala'sı ona gözkuşlak olur.

Beni gösterdi keyifle. Hiç korkma! Seyit koca adam sayılır artık. Ekmeğimizi onun gibileri sağlıyor; bizi düzlüğe de onlar çıkaracaklar.

Anam dinlemedi bile onu.

Üstüme yürüyerek, Şu haline bak! Serseri! diye bağırıldı. Saçını yeleye dönmüş! Baban da ne babaymış ya oğlunun saçını bile kesmeye vakti yok.

Orozmat, İyi öyleyse, bugün evde kalıp saçını kestirsin, dedi.

Seyit, bugün burada kalır, atlara bir araba veririz. Birlikte çalışırız. Ama ondan seni sorumlu tutuyorum. Artık canını sıkılmasını, baybıçe, Seyit gelinine gözkuşlak olur. Hem Daniyar'ı da yollarım. Tanırın, sessiz sedasız bir oğlandır, askerden yeni geldi. Ekini üçü taşınlar istasyona, gelinine de kimse dokunamaz. Yalan mı? Sen ne dersin, Seyit? Cemile'yi sürücü yapalım diyoruz, anam yanaşmıyor. Artık ananın gönlünü etmek sana düşer. Orozmat'ın övgüsünden hoşlanmıştım, koca adam yerine koymuştu beni. Hem istasyona Cemile'yle gitmek güzel olacaktı doğrusu. Ciddi ciddi kaşlarını çatarak anama döndüm:

Ne olacak Cemile'ye? Kurt mu kapacak?

Kırk yıllık sürücü gibi dişlerimin arasından tükürüp önemli, biriymişim gibi yürüdüm, kırbaçımı da yerde sürüyordum hala. Anam, şaşkınlıkla, Şuna bakın! diye bağırıldı. Hoşlanmasına hoşlanmıştı davranışından, ama söylemeden edemedi: Kurda kuzuya aklın mı erer senin?

Onun akli ermez de kimin erer? dedi Orozmat. Seyit iki ailenin bir başı göğsün kabarsın! Anamın yine direneceğinden korkuyordu.

Nerde... Seyit daha çocuk; ama çocukluğuna bakmaz, gece gündüz çalışır. Yiğitlerimizin nerede olduğunu Allah bilir. Evlerimiz, terk edilmiş konak yerlerine döndü.

Oradan uzaklaştığım için anamın bütün sözlerini duyamadım. Arımda bir toz bulutu kaldırarak evin köşesini döndüm, kapıya yöneldim; bu arada, kardeşimin gülümsemesini bile karşılamaz bıraktım. Avluya çökmüş, tezек yapıyordu. Kapının oraya varınca çömeldim; testiden su alıp ellerimi yıkadım. Odaya girdim sonra, bir taş ayran içtim, bir tas ayran da pencerenin önüne koyup içine ekmeğ koydum.

Anamla Orozmat avludaydılar hala; artık tartışmıyorlar, alçak sesle bir şeyler konuşuyorlardı. Ağabeylerimin sözünü ediyorlardı herhalde. Anam, yeniyle gözlerini siliyor, Orozmat'ın her dediğine baş sallıyordu. Besbelli, Orozmat anamı avutmaya çalışıyordu. Uzaklara, ağaçların tepelerine bakıyordu anam; sanki oralarda bir yerde oğullarını görecekti.

Benim tasalı anacığım, Orozmat'ın isteğini galiba kabullendi. Küme başkanı amacına ulaşmıştı, keyifle atını kırbaçladı, çekti gitti. Bunun neye varacağını o anda ne anam biliyordu, ne de ben.

Cemile'nin iki atlı bir arabayı rahatça kullanacağından hiç kuşku yoktu. Atların huyundan anlardı, Bakair'li bir at bakıyordu kızıydı çünkü. Sadık da at bakıyordu. Söylendiğine göre, bahar yarışlarında Cemile'yi geçememiş Sadık. Bu yüzden de onu kaçırmış. Ama başka söylentiler de vardı: Cemile'yle Sadık birbirlerine sevdalanmışlar. Evlilikleri dört ay sürmüştü sadece. Sonra savaş çıkmış, Sadık'ı askere çağırmışlardı.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Niye, bilmiyorum belki de babasının tek çocuğu, hem oğlu hem kızı olduğu, küçük yaştan atlarla uğraşmaya alıştığı için erkeksi bir hava vardı Cemile'de; bir erkek sertliği, bir erkek kabalığı vardı; erkek gibi de kıyasıya çalışırdı. Öteki kadınlarla iyi geçinirdi ama biri haksız yere kendine yüklenirse altta kalmazdı; bazı bazı kadınlardan birini saçlarından tutup sürüdüğü bile olurdu.

Komşular gelip yakınırlardı:

Ne biçim gelininiz var? Şunun şurasında geleli kaç gün oldu? Her şeye burnunu sokuyor! Ne saygı biliyor, ne utanma!

Anam, İyi ki öyle! diye cevap verirdi. Benim gelinim her şeyi adamın yüzüne söyler. Arkasından konuşmaz. Bir de kendi kızlarınıza bakın; görünüşte hepsi erdemli. Ama çürük yumurtaya benzer erdem: dışı güzeldir, kırır kırır...bir de içini kokla bakalım.

Babamla küçük anam, Cemile'ye hiç de kaynana, kaynata gibi sert davranmıyorlardı. Seviyorlardı onu; tek istekleri, Cemile'nin bir Allah'a bir de kocasına inanmasıydı.

Onları anlıyordum. Dört oğullarını savaşa yolladıkları için, iki evin bir gelini Cemile'ye sınımsız sarılmışlardı; üstüne titriyorlardı onun. Ama kendi anamı anlamıyordum. Birine sevgi gösterecek kadın değildi anam. Sertti, huysuzdu. Kendi kafasının dikine gider, kimseyi dinlemez, ne biliyorsa onu yapardı. Sözün gelişi, baharda havalar ısınmaya başlayınca, babamın gençlik yıllarında yapmış olduğu çadırı kurar, katırtırnağı yakarak tütsülerdi. Bizi de hamarat insanlar olarak yetiştirmişti; büyüklerimize saygı göstermemizi, her isteğine boyun eğmemizi isterdi.

Cemile öteki gelinlere pek benzemiyordu. Doğru, büyükleri sayardı saymasına, ama ezilmezdi de. Öteki gelinler gibi, kimsenin arkasından konuşmazdı. Düşündüğünü, hiç çekinmez, açık açık söylerdi. Anam desteklerdi onu. Son söz anamdaydı.

Galiba Cemile'yi, açık yürekliliği ve hakseverliğinden ötürü, kendisiyle bir tutuyor, onun ileride aileye yaraşır bir baybiçe olabileceğini düşünüyordu.

Sık sık, Allaha dua et, kızım, iyi bir aileye düştün, derdi. Talihin varmış. Kadının mutluluğu çocuk doğurmak, kalabalık bir evde yaşamaktır. Allaha şükür, bir ekşimiz yok, nemiz varsa sizlere kalacak. Onurunla yaşarsan mutlu olursun. Unutma bunu!

Ama Cemile, bir bakımdan iki kaynanasını da tedirgin ediyordu: çok şendi. Hala çocuktu sanki. Durup dururken gülmeye başlardı. İşten dönerken de ağır ağır yürümez; arkın üstünden atlayıp koşu koşu avluya dalar, kaynanalarına sarılır, onları öper öperdi.

Cemile türkü söylemeyi severdi. Büyüklerinin yanındayken bile hiç çekinmez, türkü mırıldanırdı hep. Köyümüzde gelinlerin böyle davranması olacak şey değildi tabii. Ama iki kaynana da, Cemile'nin zamanla durulacağını söyleyerek ses çıkarmazlardı. Gençliklerinde kendileri de öyle yapmamışlar mıydı? Bana kalırsa, dünyada Cemile'den iyisi yoktu. Birlikte eğlenir, avluda koşmaca oynar, boyuna gülerdik.

Cemile çok, güzeldi. Uzun boyluydu, incecikti; düzgün saçlarını sınımsız örür, boynunun iki yanından sarkıtırdı; beyaz yazmasını bağları başına esmer tenine o beyaz yazma nasıl da yakışırdı! Gülümsediği zaman simsiyah, badem gibi gözleri ışıl ışıl olurdu; bir sevda türküsüne başlamaya görsün, sevdayla tutuşurdu gözleri. Köyün yiğitleri, hele cepheden dönenler, onu görünce büyülenirlerdi sanki. Gözümden kaçmazdı. Cemile herkese takılmayı severdi, ama karşısındaki biraz ileri giderse ağzının payını verirdi. Pek hoşlanmazdım bundan. Çocuklar ablaalarını nasıl kıskanırsa, ben de Cemile'yi öyle kıskanırdım; yanında bir delikanlı görsem hemen araya

Cengiz Aytmatov - Cemile

girerdim. Şöyle bir kabarıp, ters ters bakardım delikanlıya. Yavaş gel. O benim ağabeyimin karısı; sahipsiz belleme! der gibi.

Böyle durumlarda lafa karışır, karşımdakileri alaya almak isterdim. Beceremeyince süngüm düşerdi, küskün küskün bir yana çekilirdim. Delikanlılar gülmekten kırılırlardı:

Şuna bak! Kız, herhalde yengesi olacak! Allah Allah? Sahi, yengesi mi acep?

Kendimi tutmaya çalışırdım, kulaklarım kor kesilir, gözlerim dolardı. Ama Cemile, yengem, beni anlardı. Yüreğinden kopan kahkahaları bastırır, ciddi bir havaya bürünürdü hemen. Sonra da bir güzel haşlardı delikanlıları:

Ne yani? Evli barklı kadınların işi yok da sizinle mi kırıştıracak? Belki sizin orada adet öyledir, ama bizim kitabımızda yoktu bu! Gel, kiçine bala, sen onlara kulak asma! Sonra başını geriye atar, çalınmış çalınmış yürür giderdi; yolda kendi kendine gülümsediğini görürdüm. O gülümseyişte hem tedirginlik, hem de bir çeşit sevinç vardı. Belki de, Sersem çocuk! Canım istese beni kim tutabilir sanki? Bütün aile karşıma çıksa, yine bildiğimi okurum! diye düşünürdü. Susardım, hiç konuşmazdım. Evet, kıskanıyordum Cemile'yi, ona tapıyordum; yengem olduğu için, güzel olduğu için, kimseye aldırmadığı için gurur duyuyordum. Dosttuk, birbirimizden saklımız gizlimiz yoktu.

Savaş sırasında köyde pek az erkek kalmıştı. Bunu fırsat bilen bazı gençler küstahça davranıyor, kadınları hor görüyorlardı. Ne diye peşlerinden koşacaksınız, elini sallasan ellisi! diyorlardı sanki. Bir keresinde, ot biçerken, uzak akrabamız Osman, Cemile'ye sataşmaya kalktı. Bütün kadınların kendisine tutkun olduğunu sanarlardı Osman. Cemile onu elinin tersiyle itti; gölgesinde dinlendiği saman yığınının altından kalktı.

Rahat bırak beni! dedi öfkeyle. Senin gibi aygırlardan da başka şey beklenmez ya!

Osman, saman yığınının altında kalakaldı.

Nemli dudaklarını büzerek, kedi erişemediği çığere pis dermiş, diye söylendi. Ne diye ağıra satıyorsun kendini? Aslında için gidiyor.

Cemile hırısla döndü.

Gidiyorsa gidiyor! İşim kalmadı da sana mı yüz vereceğim? Yüz yul dul kalırım da senin gibilerin suratına bile tükürmem midemi bulandırıyorsun! Savaş olmasaydı, kimse selam bile vermezdi sana!

Osman, sırıtarak, İyi ya işte! Savaşta yız, kocanın kamçusunu yemediğin için kuduruyorsun! dedi. Ah, benim karım olacaktın ki sen... başka türlü konuşurdum.

Cemile az kalsın üstüne atılacaktı onun, ama değmez diye cevap vermedi. Kinle bakıyordu Osman'a. Tiksintiyle tükürerek yabasını aldı, oradan uzaklaştı.

Saman yığınının ardında bir arabadaydım. Cemile beni görür görmez yolunu değiştirdi; anlamıştı içimden geçenleri. Sanki o değil de ben aşağılanmışım, öyle bir duygu vardı içimde. Canım sıkılmıştı; Cemile'yi azarladım.

Onun gibilere niye yüz veriyorsun? Bunlarla konuşmaya bile değmez!

Cemile gün boyunca bir yağmur bulutu gibi sokağı ıslıyordu. Ağzını açıp tek kelime söylemedi; gülmeyi de. Arabamı sürüp yanına yaklaştım, yabasını bir saman yığınının sapladı; kaldırdığı samanı yüzünün önünde tutuyordu acısını gizlemek istiyordu sanki. Hiç durmuyor,

Cengiz Aytmatov - Cemile

boyuna çalışıyordu. Arabayı çabucak doldurdu. Uzaklaşırken dönüp ardına baktım: yabasının sapına dayanmış, düşünüyordu. Ansızın irkilip işine koyuldu yine.

Son arabayı da yükledikten sonra, uzun uzun güneşin batışını seyretti, başka her şeyi unutmuştu dünyada. Orada, ırmağın ötesinde, Kazak bozkırının sonunda, hasat güneşi bir tandır gibi alev alevdi. Dağın bulutları kızartarak, alacakaranlığın gölgelerine bürünmüş mor bozkıra son ışıklarını saçarak ağır ağır batıyordu. Cemile, bir mucizeye tanık oluyormuş gibi, hayranlıkla seyretti güneşin batışını. Yüzü ışıl ışıldı, aralık dudaklarında bir çocuk gülümsemesi vardı. İşte o zaman, hala dilimin ucundaki söylenmemiş azarları cevaplandırdı, kaldığımız yerden konuşmaya devam etti:

Artık düşünme onu, kiçine bala; sen ona bakma! Değmez. Güneşin solan ucunu seyrederek sustu. İçini çaktı sonra, düşünceli düşünceli,

Osman gibileri, insanın yüreğinden geçenleri ne bilir? Kimseler bilmez bunu. Belki de bunu bilecek tek adam bile yok dünyada, diye ekledi.

Ben tam atları çeviriyordum ki, Cemile koşa koşa kadınların yanına gitti; gülüşmeye başladılar. Ansızın nasıl değişivermişti, aklım ermedi belki güneşin batışı rahatlatmıştı onu, belki de bütün gün çalışmak mutlu kılmişti. Arabada oturup Cemile'ye baktım. Başından beyaz yazmasını çıkarıp, biçilmiş gölgeli çayırda bir kızın ardından seğirtiyordu; iki yana açmıştı kollarını, rüzgar eteğini savuruyordu. İçimdeki bütün sıkıntılar uçup gitti ansızın. Osman serserisinden bize ne?

Atları kırbaçlayarak, Deeh! diye bağırırdım.

O gün küme başkanının sözünü dinledim; babamın eve gelip saçlarını kesmesini bekledim. O arada oturup ağabeyim Sadık'ın mektubuna cevap yazdım. Bu işin bile belirli kuralları vardı. Kardeşlerim, mektuplarını babama yazarlardı; postacı zarfı anama verirdi; onları okumak, cevaplandırmak ise benim görevimdi. Daha zarfı açmadan, Sadık'ın neler yazdığını kelimesi kelimesine bilirdim; mektupları, bir sürünün koyunları gibi birbirlerine benzerdi hep. Sadık, hepimize sağlık dileyerek başlardı mektubuna, sonra şöyle derdi: Bu mektubumu, mis kokulu yemyeşil Talas'da oturan akrabalarımıza, saygıdeğer büyüğüm babam Yolcubay'a postayla göndermekteyim... Sonra anama, anasına hepimize sırayla selam ederdi. Arkadan, köyün aksakallarının, yakın akrabalarının sağlıklarını sorar, sanki aceleyle eklenmiş bir cümleyle mektubunu bitirirdi: Karım Cemile'ye de selam ederim.

Tabii anası babası hayattaysa, köy aksakallarla, hırsız akrabayla doluyorsa, önce karısına selam edemez insan hele mektup, hiç yazamaz! Yalnız Sadık değil, aklı başında herkes böyle yapardı. Yerleşmiş bir gelenektir bu, tartışma götürmezdi, iyi olup olmadığını düşünmezdik bile. Hem ne önemi vardı zaten, uzun zamandır yolu gözlenen mektup, ortalığa mutluluk saçardı.

Anam birkaç kere okuturdu mektubu. Sonra kağıdı nasırlı ellerine alır, uçup gidecek bir kuşmuş gibi dikkatle tutar, sert parmaklarıyla üçgen biçiminde katlardı.

Gözyaşları içinde titreyerek; Ah yavrucuklarım, mektuplarınızı muska gibi saklayacağız! derdi. Anasının, babasının, akrabalarının nasıl olduğunu soruyor. Nasıl olacağız? Bize ne olacak, köyümüzdeyiz işte. Asıl siz nasılsınız? Arada bir iki satır yazıp sağlığınıza bildirin, yeter. Başka bir şey istediğimiz yok.

Anam uzun uzun bakardı kağıda. Sonra mektubu küçük bir meşin keseye, öteki mektupların yanına koyar, sandığa kaldırırdı.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Daha öncekiler gibi, Sadık'ın bu mektubu da Saratov'dan postalanmıştı. Orada hastanedeydi Sadık: Allahın izniyle güzden önce köye geleceğini yazıyordu. Aynı şeyi eski mektuplarında da yazmıştı; kavuşacağımız günü hasretle bekliyorduk.

Postacı geldiğinde Cemile evde olursa, mektubu okumasına izin verilirdi. Kağıdı daha eline alırken kızarırdı yengem. Satırları yutarcasına okur, okudukça omuzları çöker, yanaklarının kızartısı geçerdi. Kaşlarını çatardı, son satırlara bakmazdı bile; ödünç aldığı bir şeyi geri veriyormuşçasına, mektubu soğuk soğuk anama uzatırdı. Anam, gelinin halinden anlar, onu neşelendirmeye çalışırdı. Sandığı kilitlerken, Ne var? derdi. Sevineceğine kederlendin! Sadece senin kocanı mı aldılar askere? Üzülen bir tek sen misin sanki. Bütün millet kan ağlıyor. Herkes gibi katlanacaksınız. Senden başka yalnız kalan, kocasını özleyen yok mu? Ne kadar üzülürsen üzül, sen sen ol, üzüntünü kimseye belli etme, kendine sakla.

Cemile bir şey demezdi; ama kederli, inatçı yüreğiyle konuşurdu sanki: Ah, anacığım, anlamıyorsun, anlamıyorsun.

Evde kalmadım o gün geceleri uyuduğum harman yerine gittim. Atları yonca tarlasına salıverecektim. Kolhoz başkanı, hayvanları orada otlatmamıza izin vermiyordu; ama atlarımızın besili olmalarını istediğim için aldırımıyordum bile. Geniş hendekte gözden irak bir yer vardı, üstelik gecenin karanlığında kim fark ederdi? O gece atları çözüp de otlığa götürdüğümde, hendekte dört at daha gördüm. Öfkelenmiş tabii. İki atlı bir arabanın sürücüsü olarak öfkelenmeye de hakkım vardı doğrusu. Öteki atları hemen kovalamayı, benim otlığıma giren o saygısize iyi bir ders vermeyi kararlaştırdım. Ansızın Daniyar'ın iki atını tanıdım. Daniyar, o gün küme başkanının sözünü ettiği delikanlıydı. Ertesi sabahtan itibaren birlikte çalışacağımız için atlarına ilişmedim, harman yerine döndüm.

Daniyar oradaydı. Arabasının tekerleklerini yağlamış, oku pekiştiriyordu.

Daniyar, hendekteki atlar senin mi? diye sordum. Ağır ağır başını çevirdi.

İkisi benim.

Ötekiler?

Onlar... neydi adı... Cemile'nin. Yengen mi olur?

Evet.

Küme başkanı getirdi onları, göz kulak olmamı söyledi. Atları iyi ki kovalamamışım!

Gece bastırdı, dağlardan kopup gelen akşam rüzgarı dindi. Harman yerinde çıt yoktu şimdi. Daniyar, bir saman yığını altına, yanıma uzandı, bir süre sonra kalkıp ırmağa doğru yürüdü. Sırtı bana dönük, elleri arkasında, ırmak kıyısında durdu, başını yana eğmişti. Uzun, incecik gövdesi ay ışığında baltayla yontulmuş gibi duruyordu. Suların sesini dinliyordu galiba gecenin sessizliğinde kayalardan akan ırmağın sesini. Kimbilir, belki de benim duymadığım sesler, fısıltılar geliyordu kulağına. Geceyi yine ırmak kıyısında geçirecek! diye düşündüm, gülümsedim.

Daniyar köyün yenilerindendi. Günün birinde, bir çocuk koşu koşu gelmiş, yaralı bir asker gördüğünü söylemişti; kim olduğunu, nereden geldiğini bilmiyormuş. Ortalığı ne büyük bir heyecan sarmıştı! Cepheden bir dönen olsa, köyde kim varsa yanına gider, elini sıkar, hoşum akrabasını görüp görmediğini sorar, son haberleri öğrenmek isterdi. Bu keresinde öyle bir şamata koptu ki, anlatılacak gibi değil! Herkes, kardeşim mi acaba, yoksa eşkiyanın biri mi? diye merak ediyordu. Orağı atan köye koştu.

Daniyar bizim köydenmiş meğer. Çocukken yetim kalmış, tam üç yıl ev ev dolaşık bakıldıktan sonra Çakmak bozkırındaki Kazakların yanına gitmiş; ana tarafından akrabaları varmış Kazaklar arasında. Köyde de kimi kimsesi olmadığı için unutulmuş. Köyden ayrıldıktan sonra ne yaptığını soranlara kaçamaklı cevaplar verirdi. Zor günler geçirmişti anlaşılın, yetimliğin acı tasından içmişti. Hayat, onu önüne katmış, bir taş gibi oradan oraya yuvarlanmıştı. Uzun süre Çakmak bataklıklarında koyun gütmüş, biraz büyüyünce çölde hendek kazmış, devletin kurduğu yeni pamuk çiftliklerinde, Taşkent'teki Angren madenlerinde çalışmış, sonra da askere gitmişti.

Köylüler, Daniyar'ın doğduğu yere dönüşünü sevinçle karşılamışlardı. Eh işte, diyorlardı, döndü dolaştı, köyüne geldi. İçecek suyu varmış burada. Dilini de unutmamış, ara sıra Kazakça sözler de ediyor ama pekala konuşuyor.

Masallardaki kıvrak Tulpar bile sonunda kendi sürüsüne kavuşur, diyordu aksakallar. Adam anayurdunu, halkını yüreğinde taşıyor. İyi ki geldin. Hem bizi, hem de atalarının canlarını sevindirdin. Allahın izniyle Almanların defterini dürüp huzur içinde yaşayacağız, sen de herkes gibi bir yuva kurarsın, senin ocağının da bacası tüter! Daniyar'ın soyunu sopunu iyice araştırdılar. Böylece, köyümüzde yeni bir akraba Daniyar ortaya çıktı.

Derken, Orozmat bu uzun boylu, topallayarak yürüyen, hafifçe kambur askeri tarlaya getirdi. Daniyar, sırtına kaputunu atmış, Orozmat'ın atına yetişmek için hızlı hızlı yürüyordu. Orozmat kısacık kalmıştı onun yanında, ırmak kuşlarına benziyordu. Çocuklar onları yan yana görünce gülmeden edemediler.

Daniyar'ın yarası daha iyileşmemişti, bacağı da kaskatıydı hala, ekin biçemezdi. Biz çocukların yanına, kırpma makinasına verdiler onu. Ne yalan söylemeli, pek hoşlanmamıştık Daniyar'dan. Bir kere, bizimle senli benli olmuyordu. Pek az konuşuyordu, konuştuğu zaman da bambaşka şeyler düşünüyor gibiydi. O düşünceli gözleriyle adamın yüzüne bakarken bile karışındakinin görüp görmediği anlaşılıyordu. Herkes, Zavallı, onca dövüştü sonra kendine gelememiş, diyordu. İşin garibi, bu düşünceli hallerine rağmen, hızlı çalışırdı; işinin ustasıydı. Çalışmasına bakan da neşeli biri sanırdı onu. Belki mutsuz çocukluğu duygularını, düşüncelerini gizlemeyi öğretmişti ona; içine kapanıklığı öğretmişti. Kim bilir?

Daniyar'ın, kenarları sert çizgilerle kaplı ince dudakları pek açılmazdı; gözleri hüznüydü, acılıydı; yorgun yüzündeki tek canlılık belirtisi kaşlarıydı. Bazen hiç duymadığımız bir sesi duyar, dikkat kesilirdi; kaşları kalkar, gözleri garip bir ateşle yanardı. Yüzünde bir sevinç belirir, uzun süre de silinmezdi. Hepimiz garip bulurduk bunu. Başka tuhaflıkları vardı. Akşamları atlarını çözer, yemeğin pişmesini beklerken çadırın önünde toplanırdık; Daniyar, gözetleme tepesine çıkar, karanlık basıncaya kadar da orada kalırdı.

Ne yapıyor orada, nöbet mi bekliyor? diye gülüşürdük. Bir akşam merak edip Daniyar'ın ardından ben de tepeye çıktım. Olağanüstü bir şey yoktu tepede. Alacakaranlıkta mosmor kesilmiş bozkır, uzaklara, sıradağlara kadar uzanıyordu. Gölgeyi tarlalar, o durgunlukta yavaş yavaş kayboluyordu sanki.

Daniyar bana aldırmadı bile. Oturmuş, dizlerini oğuşturuyor, düşünceli düşünceli uzaklara bakıyordu. Evet, benim duymadığım sesleri dinliyordu anlaşılın. Arada bir irkilerek doğruluyor, gözlerini iri iri açıyordu. Onu tedirgin eden bir şey vardı; ansızın kalkıp içini açacak diyordum bana açmayacaktı tabii... büyük, yüce bir varlığa, benim bilmediğim bir varlığa açacaktı. Öyle sanıyordum. Bir an sonra yeniden değişiyordu: yorucu bir günün bitkinliğiyle oturmuş dinleniyor gibi geliyordu bana.

Bizim kolhozun ekin tarlaları, kurkuru Irmağın yanındadır. Irmak,
Sayfa 8

Cengiz Aytmatov - Cemile

köyün yakınlarında bir boğazdan geçip vadiden akar dizgin nedir tanımaz. Hasat zamanı, dağ ırmaklarının coştığı günlere raslar.

Çamurlu, köpüklü sular akşam olunca kabarıyor. Geceleyin çadırdaki yatağın sesiyle uyanıyor; mavi, durgun gecenin yıldızlarını görürüm gökte; rüzgâr soğuk soğuk eser; toprak uykudadır; azgın ırmak üstümüze gelmektedir sanki. Su kıyısında değildik, ama ırmak hemen yanımızdaymış gibi gelirdi bana çadırı seller götürecekmiş gibi gelirdi. Bizim arkadaşlar, deliksiz uykusunu uyurlardı hasatçıları; ben uyuyamaz, kalkıp dışarı çıkardım.

Kurkuru'nun seller basan topraklarında gece hem güzeldir, hem de korkutucudur. Çözölmüş atların kara gölgeleri seçilir çayırda. Nemli otlarla karınlarını doyurmuş, yorgun yorgun uyumaktadırlar. Biraz ötede, kurkuru taşları sürükleyerek salkımsöğütler arasından uğultuyla akar. Tedirgin ırmak, korkunç seslerle, inleyişlerle doldurur geceyi.

Böyle gecelerde hep Daniyar'ı düşünürdüm. Su kıyısındaki bir saman yığınının altında uyurdu. Korkmaz mıydı? Irmağın gürültüsünden rahatsız olmaz mıydı? Gerçekten uyuyabilir miydi orada? Gecelerini niye ırmak kıyısında, bir başına geçirirdi? Onu oraya hangi güç çekerdi? Garip bir adamdı, bir başka dünyadan gelmişti sanki. Şimdi neredeydi acaba? Bakındım, kimseyi göremedim. Irmağın kıyıları, yamaçlar gibi kayboluyordu uzakta. Karanlıkta sıradağlar seçiliyordu. Tepelerde sadece sessizlik ve yıldızlar vardı.

Daniyar, köyde birtakım arkadaşlar edinebilirdi. Ama geldiğinde nasıl yalnızsa, yine öyle yalnızdı; dostluk, düşmanlık, sevgi, kıskançlık gibi birtakım kelimelerin anlamlarını bilmiyordu sanki. Köylerde yiğit olarak nam salabilmek için, insan kendini de, arkadaşlarını da koruyabilmeli; iyilik etmeli, hatta ara sıra kötülük etmeli; törenlerde, şölenlerde ortaya çıkıp kendini göstermeli; gerekirse aksakallara kafa tutabilmeli ancak ondan sonra kadınların dikkatini çeker.

Ama adam Daniyar gibi kendi kabuğuna çekilirse, köyün günlük olaylarına bulaşmazsa, ya kimse aldırmaz ona, ya da herkes onu küçümser.

Ne iyilik ettiği var, ne de kötülük, derler. Zavallı... yuvarlanıp gidiyor işte. Koyverin, ne hali varsa görsün.

Genellikle bu gibi kimseler ya alay ya da acıma konusu olurlar. Olduğumuzdan büyük görünmek ve gerçek yiğitlerle bir tutulmak isteyen bizler, Daniyar'ı alaya alırdık; yüzüne karşı konuşamazdık tabii, ne söylersek arkasından söylerdik. Asker gömleğini ırmakta yıkmamasına bile gülerdik. Daniyar, gömleğini yıkar, ıslak ıslak giyerdi, başka gömleği yoktu çünkü.

Gariptir, içine kapanık, uysal biri olmasına rağmen, Daniyar'la senli benli olmaya kalkışmamıştık; akranımız olmadığı için değil birkaç yaşın lafı mı olurdu? bize sert davrandığı için de değil. Hayır, onun suskunluğunda bir yaklaşılmazlık vardı. Bizi, bir eğlence konusu bulabilmek için can atan bizleri tutan da o yaklaşılmazlıkta işte. Ona karşı ölçülü olmamızda küçük bir olayın yeri vardı. Meraklı bir çocuktum; bitmez tükenmez sorularıyla herkesi rahatsız ederdim. En büyük tutkum da, cepheden dönen askerlere savaşı sormaktı. Daniyar bizimle çalışıyordu ya, ben de fırsat kollamaya başladım.

Bir akşam işten sonra yemeğimizi yemiş, ateşin başına toplanmıştık.

Daniyar, uyumadan önce biraz savaşı anlatsana bize, dedim. Önce hiçbir şey demedi. Bu söz ağırına mı gitmişti ne? Uzun süre gözlerini ateşten ayırmadı; sonunda başını kaldırıp yüzlerimize baktı.

Savaşını anlatayım? diye sordu. Bizimle değil de kendi yüreğiyle konuşuyordu sanki, kendi düşüncelerini cevaplandırıyordu.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Yok, savaş hakkında bir Şey bilmeyin, daha iyi!

Döndü, bir kucak dolusu kuru yaprak alıp ateşe attı, bizim yüzümüze bile bakmadan alevlere üflemeye başladı.

Başka bir Şey söylemedi Daniyar; ama o birkaç kelime bile, savaşın hafife alınacak bir konu olmadığını anlatmaya yetmişti. Yüreginin ortasında bir kan pıhtısıydı savaş; o pıhtının sözünü kolay kolay edemiyordu. Kendimden utandım, bir daha da savaş hakkında hiçbir Şey sormadım ona.

Neyse, köy halkı Daniyar'ı nasıl unutuverdiyse biz de o akşamı öyle unuttuk.

Ertesi sabah erkenden Daniyar'la ben atları harman yerine getirdik. Biraz sonra da Cemile geldi. Bizi uzaktan görür görmez bağırdı:

Hey, kiçine bala, atlarımı buraya getir! Koşumlar nerede? Sanki anadan doğma sürücüyümüş gibi arabayı incelemeye koyuldu, tekerleklerin iyice oturup oturmadıklarını anlamak için de birkaç tekme salladı.

Yanına giderken halimize baktı baktı da keyiflendi. Daniyar'ın geniş çizmeleri, uzun, incecik bacaklarından fırlayacakmış gibi duruyordu; ben de nasırlaşmış topuklarımla atın sağrılarına vuruyordum boyuna. Cemile, başını neşeyle arkaya atarak, Ne güzel bir çift olmuşsunuz ya! dedi. Sonra buyruklar yağdırmaya başladı: Hadi, çabuk olun! Sıcak basmadan bozkırı geçmeliyiz!

Dizginlere yapışıp arabaya götürdü atları, bağlamaya başladı. Bağladı da. Yalnız bir kerecik dizginleri nasıl geçireceğini sordu, o kadar. Sanki orada değilmiş gibi, Daniyar'ın yüzüne bile bakmıyordu. Cemile'nin kendine güveni, ikimize de meydan okur gibi davranışı Daniyar'ı Őařırtmışa benziyordu. Dudaklarını birbirine sımsıkı yapıştırmış, düşmancasına, ama gizli bir hayranlıkla Cemile'yi seyrediyordu. Sessizce ekin çuvalını aldı tartıdan, arabaya götürdü. Cemile azarlamaya başladı onu:

Ne o öyle, tek başına mı çalışacaksınız? Olmaz öyle Şey! Ne bakıp duruyorsun, kiçine bala? Çık arabaya da çuvalları yerleştir! Daniyar'ın eline yapıştı sonra. Çuvalı birlikte kaldırdılar; Daniyar utançtan kıpkırmızı kesildi. El ele verip de her çuvalı kaldırışlarında başları birbirine dokunacak gibi oluyordu; delikanlı son derece tedirgindi, dudaklarını ısıtıyordu, Cemile'nin yüzüne bakmaktan kaçınıyordu. Cemile aldırıyordu bile. Yardımcısının farkında bile değildi sanki, tartının başındaki kadınla Őakalařıyordu. Arabalar yüklenince dizginlere yapıştı; işte o zaman Cemile göz kırparak bir kahkaha attı:

Hey, adın ne senin? Daniyar mı? Eh, erkeğe benziyorsun madem, düş bakalım önümüze!

Daniyar dizginlere asılıp yola koyuldu. Zavallıcık, diye düşündüm, üstüne üstlük utangaç da!

Yolumuz uzundu: bozkırda yirmi kilometre araba sürecek, sonra da boğazdan geçip istasyona varacaktık. Tek iyi tarafı, yokuş aşağı olmasıydı; böylece atlar yorulmayacaktı.

Köyümüz Kurkuru kıyısında, Yücedağ'ın eteğindeydi. Kapkara ağaçlarıyla taa boğazdan görülebiliyordu.

Günde bir sefer yapacaktık. Sabahleyin erkenden yola çıkacak, öğleden sonra da istasyona varacaktık.

Güneş iliklerimizi kavuruyordu sanki; istasyon da anababa günüydü. Vadinin her yanından getirilmiş çuval yüklü arabalar, uzak dağ

Cengiz Aytmatov - Cemile

kolhozlarından inmiş katırlar, öküzler vardı. Çocuklar, asker karırları getirmişti hepsini güneşten kapkara yanmış, çıplak ayakları taşlı yollarda nasırlanmış, dudakları sıcağın, tozdan kanayınca kadar çatlamış, soluk elbiseler giyen insanlar.

Ekin ambarının üstüne koca koca harflerle, Her başak cepheye! yazılmıştı. Avludaki sürücülerin yarattığı kargaşalık, bağırıp çağırma, anlatılır gibi değildi. Az ötede, alçak duvarın gerisinde bir lokomotif sıcak buhar ve yanık yağ kokusu saçarak manevra yapıyordu. Trenler geçiyordu hızla. Bir an önce yerden kalkmak isteyen develer, salyalı ağızlarını öfkeyle açarak böğürüyorlardı. İstasyonda dağlar kadar ekini kızgın bir demir çatının altına yığıyorlardı. Yukarıya uzatılmış kalaslardan çıkararak taşıyorlardı çuval. Ekin kokusu vardı havada, toz insanı boğacak gibiydi. Uykusuzluktan gözleri kan çanağına dönmüş ambar memuru, Hey! Önüne bak! diye bağırıyordu aşağıdan. Yukarı çıkaracaksınız çuvalı, en yukarıya! Yumruğunu sallayarak boyuna sövüyordu. Niye sövüyordu? Çuvalı nereye çıkaracağımızı biliyorduk; çıkarıyorduk da. Kadınların, ihtiyar adamların, çocukların ekip biçtiği tarlalardan getirmiştik onları; makinistlerin kanter içinde biçerdöverleri onarmaya çalıştıkları, kadınların iki büküm orak salladıkları, çocukların her buğday başağını dikkatle topladıkları tarlalardan getirmiştik.

O çuvalın ağırlığını hala hatırlıyorum. Bu iş erkek işiydi aslında. Gıcırdayan kalaslarda dengemi kaybetmemeye çalışarak, çuvalın ucunu dişlerimin arasına sıkıştırmış, bin güçlkle yürürdüm. Boğazım tozdan ağrıyordu, sırtım çuvalın ağırlığından sızlıyordu; kuyulular uçurdu gözlerimin önünde. Başım dönerdi, çuvalı düşürecek gibi olurdum; tek kurtuluş, yükü sırtımdan atı vermemiş gibi gelirdi bana. Ama arkamda başkaları da vardı. Çuval taşırlardı onlar da; hepsi ya benim yaşımda çocuklar, ya da benim kadar çocukları olan asker karırlarıydı. Savaş olmasaydı hiç böyle yük taşırlar mıydı onlara? Hayır, kadınlar da benim gibi çalışırken, işten kaçmaya hakkım yoktu. Cemile önümden çıkardı; eteğini dizlerinin üstünde toplar, öyle yürürdü; esmer, güzel bacaklarında kasların nasıl gerildiğini görürdüm incecik gövdesinin, o ağırlık altında nasıl iki büküm olduğunu... Bazen yorulduğumu fark edip bir an duraklardı.

Ha gayret, kiçine bala, az kaldı!

Ama kendi sesi de boş ve cansız olurdu.

Çuvalı boşaltıp geri dönerken, karşıdan Daniyar'ın geldiğini görürdük. Kalasları sağlam adımlarla çıkarken belli belirsiz topallardı. Karşılaştığımızda, Cemile'ye taşalı taşalı bakardı. Cemile yorgun belini doğrultur, buruşmuş eteğini düzeltirdi. Daniyar, her keresinde, sanki ilk görüyormuş gibi bakardı Cemile'ye, ama yengem oralı bile olmazdı.

Artık alışmıştık: gününe göre, Cemile ya takılırdı Daniyar'a, ya da hiç aldırılmazdı. Birlikte köye dönerken, Hadi bakalım! diye bağırırdı bana; kamçısını sallar, atları dört nala sürerdi. Ben de peşinden giderdim. Daniyar'ı geçer, uzun süre dağılmayan bir toz bulutu içinde bırakırdık onu. Gerçi şakaydı bu, ama başka bir erkek olsa kaldırmazdı. Daniyar öfkelenmez, yanından yolduğum gibi geçen Cemile'yi hayranlıkla, ama hiç gülümsemeden seyrederdi. Cemile dimdik otururdu arabada, boyuna gülerdi. Başımı çevirip Daniyar'a bir göz atınca, onun toz bulutu ardından hala Cemile'ye bakmakta olduğunu görürdüm. Bakışında bir incelik, her şeyi bağışlayan bir hava vardı bir inatçılık, gizli bir hüznü vardı.

Cemile'nin alaylarına da, kendisine aldırılmamasına da öfkelenmiyordu. Her şeye katlanmaya yemin etmişti sanki. Önceleri onun bu haline üzülür, Cemile'yi, Niye onunla alay ediyorsun, yenge? Baksana, uysal, sessiz bir adam! diye sık sık azarlardım. Cemile omuz silker, gülerdi. Benimki sadece şaka! Hem zaten aldırıldığı bile yok!

Sonunda ben de başladım aynı işi yapmaya. Daniyar'ın garip, inatçı bakışları beni düşündürüyordu. Cemile bir çuvalı sırtlamaya görsün, Daniyar hemen gözlerini dikeyordu ona. Doğru, ambarın o gürültüsü, o şamatası içinde, bağırıktan sesleri kısılmış, bir yerlere koşuşan insanlar arasında, Cemile'nin istasyon sınırlarını aşan içten davranışları, sekercesine yürüyüşü dikkati hemen çekiyordu. Durup Cemile'ye bakmamak çok güçlü doğrusu. Arabadan bir çuval almak için yay gibi gerilir, omuzlarını ileri uzatıp başını arkaya atardı; boynu bütün güzelliğiyle ortaya çıkardı o anda, güneşin kızarttığı örgülü saçları nerdeyse yere değdi. Daniyar dinlenecekmiş gibi olduğu yerde durur, göz ucuyla Cemile'yi seyrederdi. Kimsenin bunu farketmediğini sanırdı, ama her şeyi görürdüm ben. Görürdüm, gördüğümde de hoşlanmazdım; canım bile sıkılırdı, Cemile'nin dengi bulmazdım Daniyar'ı.

Şuna bak, o böyle yaparsa başkaları ne yapmaz! diye düşünür, öfkelenirdim. Daha içimden atamadığım o çocuksu bencillik, korkunç bir kıskançlığa dönüşürdü. Çocuklar, sevdiklerinin dikkati çekmesini istemezler. Artık acımıyordum Daniyar'a, kızıyordum; başkaları onunla alay edince için için seviniyordum.

Ama şakalarımızdan biri kötü sonuçlandı. Ekin çuvaları arasında, keçi kılından yapılmış, yüz kırk kiloluk kocaman bir çuval vardı. Tek kişinin taşıması imkansız olduğu için hep iki kişi taşırdık onu. Bir gün harman yerinde, Daniyar'a bir oyun oynamayı kararlaştırdık. O çuvalı onun arabasına koyduk, üstüne de başka çuvalar yerleştirdik. İstasyon yolunda da Cemile'yle bir Rus köyünde durup elma topladık. Yol boyunca Cemile elma fırlattı Daniyar'a, yol boyunca güldük. Sonra, her zamanki gibi ardımızda bir toz bulutu kaldırarak onu geçtik.

Boğazın biraz ilerisinde, demiryolu geçidine varınca Daniyar bize yetişti; hat kapalıydı çünkü. Ondan sonra istasyona hep birlikte vardık. Büyük çuvalı unutmuştuk bile, yükleri indirinceye kadar da hatırlamadık. Tam o sırada Cemile kolumu dürttü, başıyla Daniyar'ı gösterdi. Daniyar arabanın üstünde durmuş, ne yapacağını bilemiyormuş gibi çuvala bakıyordu. Gözleri Cemile'ye ilişti sonra; onun gülmeye çalıştığını görünce her şeyi anladı, kıpkırmızı kesildi.

Çek pantolonunu, yoksa yolda düşürüp kaybedeceksin! diye bağırdı Cemile.

Daniyar öfkeyle bize baktı; sonra, daha biz ne olduğunu anlamadan çuvalı sürüye sürüye arabanın kenarına kadar getirdi, aşağı atladi, tek eliyle dengelemeye çalışarak sırtına aldı. Başladı yürümeye. Önceleri durumu kavrayamadık. Başkalarının da dikkatini çekmedi bu: sırtında çuvala bir adam yürüyordu işte herkesin sırtında çuval vardı. Daniyar kalasa yaklaşınca, Cemile koşarak yanına vardı onun.

Bırak çuvalı, şaka ediyordum!

Çekil başımdan! diye marıldandı Daniyar, kalasa çıktı.

Cemile, kendisinin suçsuz olduğunu göstermek istercesine, Şuna bakın, ne yapıyor! diye bağırdı. Hala gülüyordu, ama garip bir gülüştü bu; gülmek için kendini zorluyor gibiydi.

Daniyar'ın adamakıllı topalladığını fark ettik. Daha önce niye düşünememiştik bunu? O budalaca şaka için kendimi hala bağışlamış değilim. Bu oyunu ben akıl etmiştim çünkü.

Geri dön! diye bağırdı Cemile; sanki bağırıyor, inliyordu. Ama Daniyar dönemezdi artık; arkasında başkaları vardı.

Sonra olanları ayrıntılarıyla hatırlayamıyorum. Daniyar, o korkunç yükün altında iki buküm, başını önüne eğmiş, dişlerini dudaklarına geçirmiş, yaralı ayağını dikkatle atarak ağır ağır yürüyordu. Her adıma

Cengiz Aytmatov - Cemile

korkunç bir acı veriyordu ona, öyle anlaşıyordu; durup durup başını arkaya atıyordu. Kalası çıkıkça sallanması artıyordu. İyice sendeliyordu artık. Ağzının içi, korkudan ve utançtan kupkuru kesilmişti. Donakalmıştı, bütün kaslarımda çuvalın ağırlığı, yaralı bacağın dayanılmaz acısını duyuyordum. Bir kere daha sendeledi Daniyar, başını geriye attı; işte o anda gözlerim karardı, toprak ayaklarının altında kaymaya başladı.

Çelik gibi bir pençe elime yapışmasaydı belki bayılacaktım. Cemile'yi birdenbire tanıyamadım. Çarşaf gibi bembeyaz olmuştu yüzü, sanki gözbebekleri büyümüşü, dudakları az önceki gülüşünden hala seğiriyordu. Herkes, ambar memuru bile, kalasının altında toplanmıştı şimdi. Daniyar iki adım daha attı. Çuvalı sırtında dengelemeye çalıştı, ansızın tek dizinin üstüne çökmeye başladı. Cemile, elleriyle yüzünü kapattı.

Bırak! Bırak çuvalı! diye haykırdı.

Ama Daniyar çuvalı bırakmadı; istese yana atabilirdi, arkadakilere de bir şey olmazdı böylece. Cemile'nin sesini duyar duymaz doğruldu, bir adım daha attı, yine sendelemeye başladı.

Ambar memuru, Bıraksana çuvalı, itoğlu it! diye bağırdı. Herkes,

Bırak! diye çığlıklar atıyordu.

Daniyar bırakmadı, direndi.

Biri, Bırakmayacak! diye mırıldandı.

Orada kim varsa, hem kalastakiler, hem aşağıdakiler, Daniyar'ın çuvalı bırakmayacağını anlamışlardı; evet, düşeceğini bilse, çuvalı atmayacaktı Daniyar. Ortalığı bir ölüm sessizliği kapladı. Duvarın ötesinden lokomotifin düdüğü duyuluyordu.

Daniyar, uykuda yürüyormuş gibi sallanarak kalası tırmanıyor, kızgın demir çatının altına doğru ilerliyordu. Dengesini koruyabilmek için iki adımda bir duruyor, güç topladıktan sonra çıkmaya devam ediyordu. O durunca arkasındakiler de duruyordu tabii. Bu yüzden daha da yoruluyorlardı, güçleri tükeniyordu, ama kimse kızmıyor, kimse sövmüyordu. Görünmez bir iple birbirlerine bağlıydılar sanki; tehlikeli, kaygan bir yolda ilerliyorlardı; herkes önündekini, arkasındakini korumak için son derece dikkatli davranıyordu. Sırtlarında yükleri, kalası çıkıyorlardı. Sessiz ve tekdüze sallanışlarında büyük bir uyum vardı. Daniyar durunca duruyorlar, yürüyünce yürüyorlardı.

Kalasının sonuna yaklaşmışlardı artık, Daniyar yine sendeledi; yaralı bacağı onu dinlemiyordu bile. Çuvalı bırakmazsa düşecekti. Koş! El ver ona! diye bağırdı Cemile; sanki bir faydası olacakmış gibi kollarını uzattı.

Kalasa fırladım. Çuval taşıyanların arasından geçip Daniyar'ın yanına vardım. Kolunun altından bana baktı. Sırlıklam, esmer alnındaki damarlar kabarmıştı; kan çanağına dönmüş gözlerinde bir tikslenme okunuyordu. Çuvalı arkadan tutmak istedim.

Defol! dedi Daniyar, bir adım daha attı.

Topallayarak, soluk soluğa indiğinde kolları iki yanına sarkmıştı. kalabalık, onun geçmesi için ikiye ayrıldı; ambar memuru kendini tutamayıp, Deli misin sen? diye bağırdı. Bizde insanlık yok mu sanıyorsun? Söyleseydin, çuvalı aşağıda boşalttırmaz mıydım? Ne diye yukarıya çıkardın?

Daniyar, sessizce, Sana ne? diye cevap verdi.

Yere tükürüp arabaya gitti. Gözlerimizi önümüze eğmiştik,

Cengiz Aytmatov - Cemile

utanıyorduk; Daniyar, budalaca şakamızı ciddiye aldığı için kızılıyordu da.

Bütün gece hiç konuşmadan araba sürdük. Daniyar zaten hiç konuşmazdı; onun için, hala öfkeli miydi, yoksa her şeyi unutmuş muydu, bilemiyorduk. Ama Cemile de, ben de üzüntülüydük, pişmandık.

Ertesi sabah, harman yerinde çuvalları doldururken, Cemile o koca çuvalı aldı, bir ayağıyla üstüne basıp boydan boya yırttı.

Sonra çuvalı şaşırıp kalmış tartıcının önüne atarak, Al şu paçavraı, dedi. Söyle küme başkanına, bir daha bize böyle bir şey vermesin!

Nen var senin? Ne oldu? Yok bir şey!

Ertesi sabah Daniyar yine her zamanki gibi durgun ve sessizdi, duygularını açığa vurmuyordu; ama daha çok topalıyordu o gün, çuval taşırken daha çok aksıyordu. Eski yarası açılmıştı herhalde, onun yürüyüşüne baktıkça suçumuzu hatırlıyorduk. Ah, bir gülseydi, bütün tasalarımız uçup gidecekti.

Cemile de hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Gururlu bir kızdı, yine gülüyordu gülmesine, ama tedirgindi.

İstasyondan dönerken hava kararmıştı. Daniyar önde gidiyordu. Gece, inanılmaz güzellikteydi. O Ağustos gecelerini kim bilmez yıldızlar uzaktadır, ama elinizi uzatsanız parmaklarınıza değecek sanırsınız! Bir yıldız vardı: kenarları donmuş gibiydi, saçtığı ışıklar incecik buzuğlara benzerdi, karanlık gökten dünyaya şaşkınlıkla bakardı sanki. Boğazdan geçerken hep onu seyrettim. Ötlaklarına bir an önce kavuşmak isteyen atlar tırıs kalkmışlardı, çakıllar tekerleklerin altında boyuna gıcırdıyordu. Bözkırdan esen rüzgar, o acı pelin kokusunu, serin başakların güzel kokusunu getiriyordu; bütün bunlar, zift kokusuyla, atlarımızın ter kokusuyla karışıyor, başımızı döndürüyordu.

Yolun bir yanında yaban güllerine bürünmüş kayalıklar vardı; öteki yanında, aşağılarda, söğütlerin, gencecik kavakların altında kurkuru akıyordu. Arada bir, öteki köprüden trenler geçiyordu; tekerleklerin gürültüsü uzun süre kalıyordu boğazda.

O serinlikte araba sürmek, atları seyretmek, Ağustos gecesinin seslerine kulak vermek, kokularını duymak güzel şeydi doğrusu. Cemile önümde gidiyordu. Dizginleri bırakmış, çevresine bakarak türkü söylemekteydi. Usul usul söylüyordu türküsünü. Sessizliğimiz ağrına gitmişti. Böyle bir gecede susmak olmazdı türküler söylenecek bir geceydi bu.

Cemile de türkü söylemeye başlamıştı işte. O içten ilişkimize dönmek istiyordu belki; belki de suçluluk duygusundan kurtulmaya çalışıyordu. Pırıl pırıl, yumuşacık bir sesi vardı; bildiğimiz o köy türkülerini sıralıyordu: Mendilimi sallarım sen geçerken

Sevdiğim uzaklara gitti... o türküleri. Çok türkü biliyordu; usul usul, içtenlikle söylüyordu onu dinlemek çok güzeldi. Ansızın sustu, Daniyar'a seslendi:

Hey, Daniyar, sen de bir türkü söylesene! Yiğit değil misin?

Daniyar, atlarını durdurarak, Sen söyle, Cemile, diye karşılık verdi.

Dinliyorum, kulak kesildim.

Bizim kulağımız yok mu sanki? Zorlayan yok, ister söyle, ister söyleme! Sonra yeni bir türküye başladı.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Daniyar'ın türkü söylemesini niye istedi, bilmiyorum. Belki takılıyordu Daniyar'a, belki de onu konuşturmaya çalışıyordu. Evet, konuşturmaya çalışıyordu herhalde, çünkü biraz sonra yine bağırdı:

De bana, Daniyar, sen hiç sevdaya tutuldun mu?

Sonra bir kahkaha attı.

Daniyar cevap vermedi. Cemile de sustu.

Tam da türkü söyleyecek adamı buldu! diye düşündüm.

Atlar, yol üstündeki çayı geçerken yavaşladılar. Toynakları, ıslak, gümüş gibi taşlarda şıkırdadı. Suyu geride bırakınca, Daniyar atlarını kamçılıyıp ansızın bir türküye başladı. Sesi, yolun her tümseğinde çınlıyordu sanki:

Oy dağlar, mavi dağlar, dumanlı dağlar, Atalarımın yurdu dağlarım benim...

Sonra durdu, öksürdü, hafifçe kısılmış sesiyle derinden derinden söylemeye devam etti:

Oy dağlar, mavi dağlar, dumanlı dağlar, Beşiğim benim...

Sanki bir şeyden korkuyormuş gibi, yine sustu.

Ne kadar utandığının farkındaydım. Ama bu kesik kesik, ürkerek söyleyişte insanı duygulandıran bir şey vardı; sesi de herhalde iyiydi. İnanılmaz bir şeydi bu, Daniyar türkü söyleyebiliyordu demek!

Vay canına! diye haykırdım.

Cemile, Daha önce niye söylemedin? Söyle! Sesin o kadar güzel ki!

Söyle! diye bağırdı.

İlerisi aydınlıktı; boğaz orada sona eriyordu. Bir meltem esiyordu vadiden. Daniyar türkü söylemeye başladı yine. Önceleri ürkekti, çekingendi; sonra sesi gürleştirdi, bütün boğazı doldurdu, uzak kayalıklarda yankıdı.

Türküdeki tutku, türküdeki ateş beni şaşırtmıştı. Bir şey vardı o türküde, adlandıramadığım bir şey. Daniyar'ın sesi miydi bu, yoksa yürekte kopup gelen, başkalarında da aynı duyguları uyandıran, insanın içini dile getiren güçlü bir şey mi?

Ah, Daniyar'ın türküsünü yeniden yaratabilseydim! Önemli olan sözler değildi, zaten pek az söz vardı. Böyle bir türküyü daha önce duymamıştım, daha sonra da duymadım. Ne Kırgız Türküsüydü, ne de Kazak türküsü; ama ikisinden de bir şeyler vardı içinde. Daniyar, iki ulusun en güzel ezgilerini almış, tekrarlanması imkansız bir biçimde kaynaştırmıştı. Dağların, bozkırların türküsüydü bu, Kırgız dağları gibi yükseliyor, Kazak bozkırları gibi yayılıyordu.

Onu dinledikçe şaşkınlığım arttı! Demek Daniyar böyle bir insanmış! İnanılır gibi değil!

Bozkırı geçiyorduk şimdi. Daniyar'ın sesi gittikçe yükseliyor, yeni, yepyeni ezgiler yaratıyordu. O kadar yetenekliymiş demek! Ne olmuştu ona? Bugünü, bu saati mi beklemişti?

Başkalarının omuz silktiği, gülüp geçtiği garipliğini, dalgınlığını, ırsızlığı arayışını, sessizliğini ansızın anladım. Akşamları neden o tepeye çıkar, gecelerini neden o ırmak kıyısında geçirir, neden başkalarının duymadığı o seslere kulak kabartırdı, gözlerinde o kıvılcık neden parlardı, kaşları neden kalkardı öyle, hepsini anladım. Sevdalı bir adamdı bu. Çektiği sevda da başka bir sevdandı, derin bir

Cengiz Aytmatov - Cemile

sevda yaşamaya, toprağa duyulan sevda. Kendi içinde saklıyordu onu, kendi türküsünde saklıyordu o sevda, Daniyar'ın kılavuzuydu, ışığıydı. Kayıtsız bir insan, sesi ne kadar güzel olursa olsun, onun söylediği gibi türkü söyleyemezdi.

Türkü tam bitirmiş gibi olduğu anda, uyuklayan bozkır yepyeni, büyüleyici bir ezgiyle bir daha uyanıyor, sesi bir okşamaya benzeyen Daniyar'ı dinlemeye koyuluyordu. Biçilmeyi bekleyen başaklar göl suları gibi dalgalanıyor, seherin ilk gölgeleri tarlalarda dolaşıyordu. Değirmenin yanındaki ihtiyar söğütler yapraklarını hışırdatıyordu. Irmağın karşı kıyısında yakılmış ateşler sönüyordu artık. Bir atlı, ırmak boyunca bahçeler arasından bir görünüp bir kaybolarak köye gidiyordu sessizce. Rüzgar, elma kokuları, çiçeğe durmuş moru kokuları, tezek kokuları getiriyordu uzaklardan.

Daniyar her şeyi unutup türkü söyledi; o büyülü Ağustos gecesi, kulak verdi ona, Daniyar'ı dinledi. Atlar bile, o büyüü bozmaktan korkuyormuş gibi, uzun zamandır ağır ağır yürüyorlardı. Türküsünün en coşkun yerinde ansızın sustu Daniyar, bir çığlık atıp atları kırbaçladı. Cemile de onun peşinden gider diye düşünüp hazırlandım, ama kıvrılmadı bile. Hala havada çınlayan türküyü dinliyordu sanki, başını yana eğmiş, oturuyordu. Daniyar çekti gitti. Köye varıncaya kadar ikimiz de konuşmadık. Konuşacak ne vardı zaten kelimeler birtakım duyguları anlatmakta yetersiz kalır.

O günden sonra yaşamışımızda bir değişiklik oldu. Güzel, çok güzel bir şeyin olmasını bekliyor gibiydim. Sabahları harman yerinde arabalarımızı dolduruyor, istasyona gidiyor, Daniyar'ın türküsünü dinlemek için işimizi bir an önce bitirmeye çalışıyorduk. Daniyar'ın sesi, bedenimin bir parçası olmuştu artık, nereye gitsem benimle geliyordu. Sabahları, dağların ardından beni selamlamak için doğan o güler yüzlü güneşe karşı koşarken, ıslak yoncaların üstünden atlara seğirtirken hep benimleydi o ses. İhtiyar harmancılarının rüzgara savurdıkları o ışıl ışıl ekin yağmurundaydı; tek başına uçan bir çaylağın bozkır üstünde usul usul dönüşündeydi gördüğüm her şeyde, duyduğum her şeyde Daniyar'ın sesi vardı.

Akşamları boğazdan geçerken, bir başka dünyada yaşıyormuş gibi olurum. Gözlerimi yumar, Daniyar'ı dinlerdim. Çocukluk günlerimi hatırlardım hep: baharın yumuşacık, süt beyazı bulutları, çadırların tepelerinde, yücelerde dolaşır; at sürüleri, toprağı çınlatarak yaz otlaklarına koşar, gözlerinde kara kıvılcıklar çakan uzun yeşilli taylar, kıvrakların çevresinde dört dönerdi; tepelere ağır ağır, lav gibi yayılıyor koyunlar; göz kamaştırıcı bembeyaz köpükleriyle çavlanlar dökülürdü kayalardan; güneş, ırmağın ötesindeki çalılar arkasından usulca batardı, bir atlı belirirdi ufukta, güneşi kovalardı sanki elini uzatsa tutacağı güneşi... sonra o da alacakaranlıkta kaybolur giderdi. Kazak bozkır, ırmağın ötesinde bütün enginliğiyle uzanır. Kendine yer açmak için dağları itmiş, ayırıştırır. Yalnızdır, çiplaktır. Savaşın patladığı o unutulmaz yaz günlerinde, bozkırda ateşler yakılıyordu; ordunun atları ortalığı toz dumana boğuyor, dört bir yandan atlılar fışkıyordu. Hiç unutmam, bir keresinde karşı kıyıda bir Kazak belirmişti, sesi çoban sesini andırıyordu, boğuk boğuk bağırıyordu:

Kırgızlar! Atlarınızı eyerleyin düşman geliyor!

Sonra ardında kızgın bir toz bulutu bırakarak çekip gitmişti. Herkes düşmana karşı koymak için ayaklanmıştı; süvari birliklerimiz, dağlardan top gümbürtüleri arasında inip vadilere geçiyordu. Binlerce üzümlü şakırdıyordu, binlerce yiğit at binmişti; önlerinde kırmızı bayrakları dalgalanıyor, arkalarında, tozların ardında analarını, karıların korkunç iniltisi, acı iniltisi yeri göğü sarsıyordu: Bozkır yardımcınız olsun! Yüce savaşçımız Manas'ın ruhu korusun sizi! Erkeklerin savaşa gittiği yollarda acı izler kalmıştı.

Daniyar'ın türküsü, gözlerimin önüne yeryüzünün o büyük güzelliğini, o büyük acısını seriyordu. Nereden öğrenmişti bunu? Kimden duymuştu? Bu türküyü, ancak yıllarca yurt özlemi çeken, o

Cengiz Aytmatov - Cemile

özlemin acısını yıllarca duyan biri böylesine sevebilirdi. Daniyar söylediği, çocukluğunu görür gibi oluyordum bozkır yollarında geçen çocukluğum. Türküsü, o sıralarda, yurt özlemiyle birlikte mi doğmuştu? Yoksa savaşın ateşinden mi yaratılmıştı?

Ne zaman dinlesem o türküyü, yere yatmak, anasına sarılan bir oğul gibi toprağa sarılmak istiyordum. İçimde bir şeyler uyanıyordu artık, kelimelerle anlatamadığım, karşı konmaz bir tutku uyanıyordu; kendimi anlatmak, duygularımı, düşüncelerimi başkalarıyla paylaşmak, tıpkı Daniyar gibi, yeryüzünün güzelliğini coşkuyla dile getirmek istiyordum. Bilinmez bir şeyin karşısındaydım sanki, içim korkuyla, sevinçle doluydu; fırçaya sarılmam gerektiğinin farkında değildim daha.

Resim yapmayı severdim. Ders kitaplarındaki resimleri kopya ederdim, bütün çocuklar o resimlerin kusursuz birer kopya olduğunu söylerlerdi. Öğretmenler, o resimleri över, duvar gazetesine yapıştırırlardı. Savaş çıkıp da ağabeylerim cepheye gidince, ben de resim yapmayı bıraktım, yaşotlarım gibi kolhozda çalışmaya başladım. Boyaları da, fırçaları da unutmuştum artık, bir daha resim yapacağımı hiç sanmıyordum. Ama Daniyar'ın türküsü bir şeyler uyandırdı içimde. Büyülenmiş gibiydim, dünyaya şaşkınlıkla bakıyordum; her şeyi ilk görüyordum sanki.

Cemile'ye gelince, o da ansızın değişivermişti. Aklına ne gelirse söyleyen o neşeli kız değildi artık. Dumanlı gözlerini ışıl ışıl bir bahar hüznü kaplamıştı. İstasyona giderken hep bir şeyler düşünüyordu. Zaman zaman belli belirsiz bir gülümseme ilişiyordu dudaklarına, yalnız kendi bildiği bir şeye sevinir gibi oluyordu. Bazen sırtında çuvala yürürken garip bir ürkeklik geliyordu üstüne; azgın bir ırmağın kıyısına gelmiş, suyu geçip geçemeyeceğini bilemiyormuş gibi, olduğu yerde duruveriyordu. Daniyar'dan hep kaçıyor, yüzüne bakamıyordu onun.

Bir keresinde, harman yerinde, çaresiz bir tedirginlik içinde Daniyar'ın yanına geldi.

Çıkar gömleğini de yıkayayım, dedi.

Yıkadıktan sonra kurutmak için yere serdi gömleği, yanına oturup buruşuklarını düzeltmeye koyuldu; arada bir eline alıp güneşe tutuyor, yıpranmış kumaşa bakıyordu; başını iki yana sallayarak usul usul, kederle; buruşukları düzeltmeye devam ediyordu.

Cemile eskisi gibi bir tek kere güldü; gözleri bir tek kere parladı. Günün birinde şamatacı bir topluluk geldi harman yerine; genç kadınlar, kızlar, cepheden dönmüş yiğitler... yonca yolmuş, evlerine dönüyorlardı.

Yiğitler, şakacıktan üstümüze yürüyerek, Hey, ağalar! Buğday ekmediğini bir siz mi yiyeceksiniz'? Bize de verin, yoksa hepinizi ırmağa atarız! diye bağırıyorlardı.

Neşeyle, Adam mı korkutuyorsunuz? diye cevap verdi Cemile.

Kızlara bir şeyler veririz ama siz kendi başınızın çaresine bakın!

Eh, madem öyle, hepinizi suya atalım da görün siz!

Delikanlılarla kızlar başladılar güreşmeye. Çığlıklar atarak, gülererek, birbirlerini suya itmeye çalışıyorlardı.

Cemile, kendisini kovalayanlardan kaçarak,

Tutun şunları! Hepsini suya atın! diye bağırıyordu. Herkesten çok onun sesi çıkıyordu.

Yiğitlerin hepsi Cemile'ye göz dikmişti. Onu yakalamak, sımsıkı

Cengiz Aytmatov - Cemile

sarmak istiyorlardı. Ansızın delikanlılardan üçü Cemile'ye yetiştiler; tutup ırmak kıyısına götürdüler onu.

Ya bizi öpersin, ya da seni suya atarız! Hadi, atalım!

Cemile kıvranıyor, kahkahalar atıyor, arkadaşlarını yardıma çağırıyordu; ama öteki kızlar da ırmak boyunca koşuşmakta, suya düşen yazmalarını yakalamaktaydılar. Cemile, yiğitlerin şen kahkahaları arasında ırmağı boyladı. Sıvılsıklam saçlarıyla, her zamankinden daha güzel, doğruldu. Pamuklu entarisi bedenine yapışmıştı, yuvarlak kalçaları, ufacık göğüsleri ortaya çıkmıştı şimdi; ama farkında değildi o, boyuna gülüyordu; al al olmuş yanaklarından sular süzülüyordu.

Öp bizi! diye üsteledi yiğitler.

Cemile onları öptü; sonra suyu boyladı yine, örgülerini arkaya atarak gülmeye devam etti.

Harman yerinde kim varsa gülmekten kırılıyordu; delikanlıların oyununa bayılmışlardı. İhtiyar hasatçılar, oraklarını yere bırakmış, gözlerinden akan yaşları siliyorlardı. Esmer yüzlerindeki kuruşuklukları neşe kaplamıştı; gençlikleri gelmişti akıllarına. Cemile'yi yiğitlerden koruma görevimi, o kutsal görevimi bir an için unutmuş, ben de katıla katıla gülüyordum.

Bir tek Daniyar sessizdi. Ansızın ona ilişti gözüm, sustum. Bacaklarını iki yana açmış, harman yerinin kenarında, tek başına duruyordu. Bana öyle geldi ki, kendini tutmasa fırlayacak, Cemile'yi yiğitlerin elinden çekip alacaktı. Yengeme bakıyordu; gözlerinde hem hayranlık, hem hüznün vardı hem mutluluk, hem acı vardı. Evet, Cemile'nin güzelliği bir mutluluk ve acı kaynağıydı Daniyar için. Yiğitler Cemile'ye sarılıp kendilerini zorla öptürdükçe, başını önüne eğiyordu Daniyar çekip gidecek gibiydi, ama gitmedi.

Bu arada, Cemile de Daniyar'ı fark etmişti. Gülmeyi bırakıp başını önüne eğdi.

Taşkınlıklarını sürdüren yiğitlere, Yeter artık! diye bağırdu ansızın. İçlerinden biri, Cemile'yi kucaklamak istedi.

Yengem, delikanlıyı iterek, çekil başımdan! dedi. Suçlu suçlu Daniyar'a baktı sonra, entarisini sıkmak için çalılıarın ardına koştu. Anlayamadığım çok şey vardı ilişkilerinde; doğrusu, bu konu üzerinde düşünmeye korkuyordum. Cemile, Daniyar'dan kaçırıyordu, üzüntülüydü; onun üzüntüsü tedirgin ediyordu beni. Keşke eskisi gibi kahkahalar atsaydı, Daniyar'a takılsaydı... Ama geceleri köye dönerken Daniyar türküsüne başlamaya görsün, içim ikisi adına garip bir mutlulukla dolardı.

Cemile, boğazdan geçerken arabasına biner, bozkırda ise yürürdü. Ben de öyle yapardım. O türküyü yürüyerek dinlemek daha güzeldi çünkü. Önceleri ikimiz de kendi arabalarımızın yanında yürürdük; zamanla, farkına bile varmadan, garip bir gücün bizi Daniyar'a çektiğini gördük. Yüzüne, gözlerine bakmak istiyorduk onun bu türküyü söyleyen, gerçekten Daniyar mıydı, kederli, küskün Daniyar?..

Her seferinde büyülenmiş gibi olurdu Cemile, elini usulca Daniyar'a uzatırdı, ama Daniyar görmezdi onu, elleri ensesinde, uzaklara bakardı hep; Cemile, çaresizlik içinde, arabanın kenarına tutunurdu. İrkilirdi ansızın, olduğu yerde kalakalırdı. Yolun ortasında, yavaş, düşünceli, Daniyar'ı bir süre gözleriyle izlerdi; yine yürümeye başlardı sonra.

Zaman zaman Cemile de, ben de, aynı erişilmez duygular içindeymişiz gibi gelirdi bana. Belki de uzun süredir yüreklerimizde taş gibi yatan bir duyguyu canlandırmanın sırası gelmişti.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Cemile çalışmaya koyulunca her şeyi unutturdu gerçi, bu alışkanlığını hala yitirmemişti; ama harman yerindeki o dinlenme saatlerinde hep tedirgindi. Hasatçıların yanında dururdu bazen, bazen ekin tanelerini gökyüzüne savururken ansızın yabasının bırakır, saman yığınlarına giderdi. Gölgeye oturur, tek başına kalmaktan korkuyormuş gibi, bana seslenirdi:

Gel, kiçine bala! Gel de şurada oturalım biraz.

Her keresinde önemli bir şey söylemesini, bana içini açmasını beklerdim. Ama bir şey söylemezdi. Başını kucığına koyar, gözleri uzaklarda, parmaklarını kirpi gibi saçlarının arasında gezdirir, sıcak, ateşli elleriyle usul usul yüzümü okşardı. Başını kaldırır, ona bakardım; tedirginlik okunurdu yüzünde, yas okunurdu, kendi yüzümü görmüş gibi olurdu. Bir şey acı veriyordu ona; içinde bir şey büyüyor, olgunlaşıyor, fışkırmak, çıkmak istiyordu. Cemile korkuyordu bundan. Daniyar'a sevdalanmıştı; bunu hem kabullenmek istiyordu, hem de çekiniyordu kabullenmekten. Ben de öyleydim, Daniyar'ı sevmesini hem istiyordum, hem istemiyordum. Ne de olsa gelinimizdi Cemile, yengemdi.

Ansızın çakıveren düşüncelerdi bunlar gelip geçerlerdi. En büyük mutluluğum, Cemile'nin çocuk dudakları gibi aralanmış yumuşacık dudaklarını, göz yaşlarıyla buğulanmış gözlerini seyretmekti. Ne güzeldi; yüzü bir esin, bir tutku kaynağıydı! Duyuyordum bunu, ama tam anlayamıyordum. Şimdi bile kendi kendime sorarım: bir esin kaynağı mıdır aşk; şairlerin, ressamların yabancısı olmadığı bir esin kaynağı mıdır? Cemile'ye baktıkça, bozkıra çıkmak gelirdi içimden; çıkıp yere göğe seslenmek, bağlamak, içimdeki o garip tedirginliği, o garip mutluluğu altetmek için ne yapmam gerektiğini sormak gelirdi. Galiba bir gün bunun cevabını buldum.

Her zamanki gibi, istasyondan dönüyorduk. Geceydi, arı gibi yıldızlar sarmıştı gökyüzünü, bozkır uykuya dalmak üzereydi, sessizliği Daniyar'ın türküsü bozuyordu sadece çınlayan, sonra o yumuşacık karanlıkta kaybolan türkü. Cemile'yle ben, Daniyar'ın ardından gidiyorduk.

Daniyar'a o gece ne olmuştu, bilmiyorum derin, ince bir hüznün vardı sesinde, bir yalnızlık vardı; gözlerimiz yaşlarla doldu.

Cemile bir eliyle Daniyar'ın arabasının kenarına sımsıkı tutunmuş, başı önünde, yürüyordu. Daniyar'ın sesi yeniden yükselince başını kaldırdı, arabaya atlayıp yanına oturdu onun. Kollarını göğsünde kavuşturup heykel kesildi. Ben de arabanın yanında yürümekteydim, onları daha iyi görebilmek için adımlarımı açtım. Daniyar, Cemile'nin farkında bile değildi, türküsüne devam ediyordu. Cemile, kollarını iki yanına indirdi, Daniyar'a sokulup başını omuzuna dayadı onun.

Kırbacı yiyen bir at nasıl hızlanırsa, Daniyar da birdenbire öyle coştı sesi titriyordu, ama eskisinden de gürdü. Bir sevda türküsü söylüyordu!

Donakalmıştım. Bütün bozkır çiçek açmış gibiydi, kırkırdandı, karanlığı attı üstünden, uzayıp giden enginliğinde iki sevda gördüm. Onlar görmediler beni, ben yoktum. Yanlarında yürüyordum oysa; ikisi de dünyada ne varsa unuttmuşlardı, sadece türküyü vermişlerdi kendilerini. Onları tanıyamadım. Daniyar eski Daniyar'dı, sırtında paçavraya dönmüş o asker gömleği vardı yine, ama gözleri karanlıkta pırıl pırıldı, yanıyordu sanki. Ona ürkekçe, utanarak sokulan kız, kirpiklerinde yaşlar işildayan kız, Cemile'ydi, benim Cemile'mdi. Yeni doğmuşlardı, biraz önce görülmemiş bir mutluluk içindeydiler. Sahi, mutluluk değil miydi bu? O türküleri yaratan yurt sevgisini artık Cemile'ye adıyordu Daniyar. Evet, Cemile'nin türküsüydü bu, Cemile'nin türküsüydü.

Daniyar'ın türkülerinin içinde uyandırdığı o garip coşkunluk bütün benliğimi sarmıştı yine. Ansızın ne yapmak istediğimi anladım. Onların resmini yapmak istiyordum. Bunu düşünmek bile beni

Cengiz Aytmatov - Cemile

korkuttu; ama tutkum, korkumdan daha büyüktü. Gördüğüm gibi çizecektim onları tepeden tırnağa kadar mutluluk içinde. Evet, ne görüyorsam onu çizecektim! Korkumun yanına sevinç de eklenmişti şimdi. Büyülenmiş gibiydim. Mutluydum, bu mutluluk ileride neler açacaktı başıma, o sırada bilmiyordum bunu, ama mutluydum. İnsan yeryüzünü Daniyar'ın gördüğü gibi görmeli diyordum, onun türküsünü ben de renklerle anlatacaktım. Dağların, bozkıranın, insanların, otların, bulutların, ırmağın resmini yapacaktım. İşte o anda aklıma geldi: boyam yoktu ki, nereden bulacaktım boyayı? Okuldan vermezlerdi, kendileri kullanıyorlardı çünkü! Aman, dedim kendi kendime, iş boya bulmaya kalsın!

Daniyar ansızın türküsünü kesti. Cemile, hiç çekinmeden kolunu boynuna dolamıştı onun; Daniyar susar susmaz çekti kolunu, bir an donakaldı, sonra arabadan atladı. Daniyar dizginlere asırlık atları durdurdu. Cemile, sırtını dönmüş, yolun ortasında dikiliyordu. Başını arkaya atıp yan gözle Daniyar'a baktı. Gözleri dolu doluydu.

Ne bakıyorsun? dedi Daniyar'a.

Bir an sustuktan sonra, sertçe ekledi:

Bana bakacağına yoluna bak!

Arabasına gitti. Bana dönüp,

Ya sana ne oldu öyle? diye bağırdı.

Hadi, çık yukarı da yapış dizginlere! Baktım artık!

Atları kamçılırlarken, Nesi var acaba? diye düşünüyordum. Nesi olduğunu biliyordum aslında: tedirgindi; evliydi çünkü, kocası sağdı, Saratov'da bir hastanede yatıyordu. Daha ötesini düşünmek istemedim. Kızıyordum Cemile'ye, kendime de kızıyordum; kim bilir, belki Daniyar türkü söylemeyecekti artık, sesini bir daha duyamayacaktım işte o zaman Cemile'ye kızgınlığım nefrete dönüşürdü.

Gövdem tepeden tırnağa sızlıyordu; bir an önce samanlara atmak istiyordum kendimi. Atların sağrıları karanlıkta oynayıp duruyor, araba sarsıntıyla ilerliyor, dizginler ellerimden kayıyordu.

Harman yerine varır varmaz, koşumları çıkarıp arabanın altına attım. Samanların üstüne yığıldım sonra. O akşam atları Daniyar götürdü otlağa.

Ertesi sabah sevinçle uyandım. Cemile'yle Daniyar'ın resimlerini yapacaktım. Gözlerimi yumup, yapacağım resmi düşünmeye koyuldum. Fırçayla boya bulur bulmaz başlayacaktım çalışmaya. Irmağa gidip yıkandım, atların yanına koştum. Soğuk, ıslak yoncalar ayaklarımı acıtıyordu; tabanlarımla çatlak derileri sızlıyordu ama çok güzeldi. Koşarken çevreme bakıyordum. Güneş dağların ardından doğmaktaydı; nasılsa arkın yanına kök salmış bir ayçiçeği, yüzünü güneşe çevirmişti. Üstleri kırığıyla örtülmüş yaban otları sarmıştı çevresini, ama ayçiçeği dimdikti, sabah güneşini sapsarı dilleriyle onlardan önce emiyor, çekirdeklerine sindiriyordu. Tekerlek izlerini sular doldurmuştu. Nane kokusu sarmıştı ortalığı. Koşuyordum, yurdumun, toprağımın üstünde koşuyordum, tepemde kırılmalıklar yarışlıyordu ah! O sabah güneşinin, dumanlı dağların, kırığıyla ıslanmış yoncaların resmini yapabiliyordum bulsaydım da arkın kenarında büyümüş o yalnız ayçiçeğinin resmini yapabiliyordum. Harman yerine döner dönmez sevincim gölgeleniverdi. Cemile'yi gördüm. Kederliydi, acı okunuyordu yüzünde, gözlerinin altında mor mor halkalar vardı; geceyi uykusuz geçirmişti herhalde.

Gülümsemedi, konuşmadı da; Orozmat gelince yanına gitti.

Araban senin olsun! dedi.

Cengiz Aytmatov - Cemile

İstediyin işe ver beni, ama bir daha istasyona ekin götürmem.

Orozmat şaşırmıştı. Yumuşak bir sesle,

Ne oldu, yavrum? diye sordu.

Bir atsineği filan mı dadandı yoksa?

Atsineği dediğin hayvanlara dadanır! Sorma işte! Gitmem dedim, o kadar!

Orozmat'ın yüzündeki gülümseme kayboldu.

Sen istediğin kadar gitmem de! Gideceksin! Koltuk değneğini yere vurdu. Biri canını sıktıysa, söyle, şu değneği kafasında kırayım. Ama böyle bir şey yoksa, salaklık etme: asker tayını taşıyorsun sen, kocan da o askerlerden biri!

Sonra döndü, topallaya topallaya çekip gitti.

Cemile utanmıştı, kıpkırmızı kesildi; Daniyar'a bakıp belli belirsiz iç çekti. Daniyar az ötede, sırtını Cemile'ye dönmüş, düzensiz hareketlerle hamut kayışını bağlıyordu. Konuşulanları işitmişti. Bir süre olduğu yerde kaldı Cemile, kırbacıyla oynadı. Sonra hiçbir şeyi umursamadan omuz silkti, arabasına doğru yürüdü.

Ertesi gün harman yerine her zamankinden erken döndük. Daniyar yol boyunca atlarını koşturdu. Cemile hiç konuşmadı, sırtınıyordu. Önümde kapkara çorak bozkırı görünce gözlerime inanmadım. Çünkü bozkır mıydı bu? Bir masalda yaşamıştım sanki, içimde uyanan mutluluk beni bir an bile bırakmıyordu. Hayatın zorluklarını ucundan yakalamış, yüreğime atmıştım; o zorluk büyümüşü sonra, bütün gövdemi sarmıştı. Ama tedirgindim; tartıcıdan bir tabaka kalın beyaz kağıt aşırıcaya kadar da tedirginliğim geçmemişti. Harman yerine varınca, koşup bir saman yığınına ardına saklandım. Yüreğim ağzımdaydı; kağıdı, yolda bulduğum tahta bir bahçıvan belinin üstüne koydum.

Allah yardımcım olsun! diye fısıldadım; aynı şeyi, babam beni ata ilk bindirdiği zaman da söylemiştim. Sonra kalemimi kağıda dokundurdu. Kendiliğimden çizdiğim ilk çizgilerdi bunlar. Kağıtta Daniyar belirmeye başlayınca, her şeyi unuttum. Bozkırdaki o Ağustos gecelerini düşündüm, Daniyar'ı, Daniyar'ın türküsünü, başını arkaya atışını, boynunu, Cemile'nin ona yaslanışını düşündüm. İşte araba, işte Daniyar'la Cemile, arabanın önüne bırakılmış dizginler, karanlıkta ağır ağır giden atlar, işte bozkır, uzak yolduzlar.

Öyle kaptırılmışım ki kendimi, yanıma birinin yaklaştığını fark etmedim bile; tepemde bir ses duyunca irkildim.

Sağır mıydın?

Cemile'ydi. Utandım, kıpkırmızı kesildim, resmi saklayamadım.

Arabalar yüklendi, bir saattir seni arıyoruz! Ne yapıyorsun?

Resmi gördü sonra, eğilip alarak, Ne bu? diye sordu. Kızdığı omuz silkişinden belli oluyordu.

Ölsem daha iyiydi. Uzun uzun resme baktı Cemile; sonunda, kederli, ıslak gözlerini kaldırdı.

Usulca, bana ver bunu, kiçine bala, dedi. Hatıra diye saklarım.

Kağıdı katlayarak gömleğinin içine soktu.

Yola çıktığımızda kendimde değildim. Her şey bir düş gibi geliyordu

Cengiz Aytmatov - Cemile

bana. Resim yaptığıma hala inanmıyordum. Ama yüreğimin derinliklerinde sevince benzer, övünmeye, gurura benzer birtakım duygular uyanmıştı; daha büyük hayaller peşindeydim artık, başım dönüyordu. Resim yapmak, boyuna resim yapmak istiyordum. Ama kurşun kalemle değil, boyayla! Arabalarımızın hızla gitmesine bile aldırmıyordum. Daniyar, atları dört nala sürüyordu. Cemile de ona uymuştu. Arada bir çevresine bakıyor, gülümsüyordu. Onun gülümseyişi duygulandırıyordu beni. Ben de gülümsüyordum, demek öfkesi geçmişti Cemile'nin, istese Daniyar'a türkü bile söyletirdi bu gece.

O gün, her zamankinden erken geldik istasyona; atlarımızın ağızları köpük içindeydi. Atları bir kenara çeker çekmez, Daniyar çuvalları indirmeye başladı. Ne olmuştu ona? Acelesi neydi? Zaman zaman duruyor, gürüldeyip geçen trenlerin ardından uzun uzun bakıyordu. Cemile'nin gözleri Daniyar'daydı, ne düşündüğünü anlamaya çalışıyordu onun.

Bir ara, Buraya gel, diye seslendi Daniyar'a. Atın nalı sallanıyor. Yardım et de çıkarayım.

Daniyar, nalı çıkarıp da doğrulunca, Cemile onun gözlerinin içine baktı, usulca sordu:

Nen var senin? Anlamıyor musun? Dünyada bir ben mi varım sanki?

Daniyar uzaklara baktı, cevap vermedi.

Cemile iç çekti: Bu benim için kolay mı sanıyorsun?

Daniyar kaşlarını kaldırdı; sevgiyle, hüznle baktı Cemile'ye. Bir şey söyledi, ama öyle hafif söylemişti ki bunu, duyamadım. Sonra, keyifli keyifli, arabasına doğru yürüdü. Yürürken elindeki nalı okşuyordu. Cemile'nin hangi sözü rahatlatmıştı onu? İnsan, karşısındaki iç çekerse, Bu benim için kolay mı sanıyorsun? derse, rahatlayabilir miydi?

Yükleri boşaltmış, dönmeye hazırlanıyorduk ki, ambarın avlusuna bir asker girdi; yaralı, zayıf bir askerdі bu, sırtında buruş buruş bir kaput vardı, omuzuna bir çanta asmıştı. Birkaç dakika önce bir tren gelmişti istasyona. Asker, çevresine bakarak bağırdı.

Kurkuru köyünden kimse var mı burada?

Onun kim olduğunu çıkarmaya çalışarak; Ben varım, diye cevap verdim.

Asker, bana doğru ilerleyerek; Kimin oğlusun sen? diye sordu. Sonra Cemile'yi gördü ansızın, şaşırды, yüzüne tatlı bir gülümseme yayıldı.

Cemile bir çığlık attı: Kerim! Sen misin?

Asker, Cemile'nin ellerine sımsıkı yapışarak, Cemile, kardeşim! diye bağırdı.

Cemile'nin köyündendi o da.

Heyecanla, işe bak sen! dedi. İyi ki buraya gelmeyi akıl etmişim! Sadık'ın yanından geliyorum, hastanede beraberdik, Allahın izniyle bir iki aya kalmaz, o da çıkar. Ayrılırken, karına bir mektup yaz da götürüyüm, dedim. İşte mektup, imzalı mühürlü. Üçgen bir zarf uzattı Cemile'ye.

Cemile mektubu kaptı, önce kıpkırmızı, sonra bembeyaz kesildi, göz ucuyla Daniyar'a baktı. Arabasının yanındaydı Daniyar. Geçen gün harman yerinde olduğu gibi, tek başınaydı. Cemile'ye bakışında

korkunç bir umutsuzluk vardı.

O arada herkes başımıza toplanmıştı; asker, kalabalıkta tanıdıklara, akrabalara raslamış, peşpeşe sıralanan soruları cevaplandırmaya çalışıyordu. Cemile ona teşekkür etme fırsatını bile bulamadan, Daniyar arabasına atladığı gibi avludan çıktı gitti; tekerlek izleriyle kaplı yol, büyük bir toz bulutuna gömüldü.

Herkes, Deli bu herif! diye bağırdı.

Askeri götürmüşlerdi yanımızdan, avlunun ortasında Cemile'yle ben kalmıştık, hızla dağılan o toz bulutuna bakıyorduk.

Hadi, yenge, dedim.

Cemile, acı bir sesle, Sen git, yalnız bırak beni! diye cevap verdi.

O gün, ilk olarak, üçümüz de ayrı ayrı döndük harman yerine. Ağustos sıcağı, kurumuş dudaklarımı kavuruyordu. Güneşten bembeyaz kesilen o çatlamış, o yarılmış toprak yavaş yavaş serinliyordu şimdi, tuzlu lekeler belirmişti üstünde. Güneş biçimini yitirmişti, beyaz bir sisin ardında parlıyordu. Ötede, ufukta portakal kırmızısı fırtına bulutları toplanmaktaydı. Kupkuru bir rüzgar esiyordu, atların burunlarını tozla dolduruyor, yelelerini dalgalandırıyor, tepelerdeki pelin kümelerini hışırdatıyordu.

Yağmur yağacak galiba, diye düşündüm.

Öylesine yalnız, öylesine kederliydim ki! Ağır ağır giden atları kırbaçladım. Uzun bacaklı, cılız toy kuşları dere yatağına sığınıyorlardı. Kuru pıtraklar yuvarlanıyordu yolda; bizim oralarda pıtrak yoktur Kazak topraklarından gelmişlerdi herhalde. Güneş battı. Kimse görünmüyordu ortalıkta, önümde sadece kızgın bozkır uzanıyordu.

Harman yerine vardığımda hava kararmıştı. Rüzgar kesilmişti.

Daniyar'a seslendim.

Bekçi, Irmağın orada, dedi. Sıcak yüzünden herkes evine gitti. Rüzgar esmeyince harman yerinde kim ne yapar?

Atları otlağa götürdükten sonra ırmağa gitmeye karar verdim. Yarın altında bir yer vardı, orayı pek severdi Daniyar.

Elimle koymuş gibi buldum onu, oturmuş, başını dizlerine dayamış, aşağıda çağıldayan suları dinliyordu. Yanına gitmek, kolumu boynuna dolamak, onu rahatlatıcı bir şey söylemek istedim. Ama ne söyleyebilirdim ki? Bir kenara çekilip biraz bekledim, sonra harman yerine döndüm. Uzun süre samanların üstünde yattım, bulutların kararttığı göğe baktım, hayatın niye bu kadar karışık, niye bu kadar anlaşılmasız olduğunu düşündüm.

Cemile daha dönmemişti. Ne olmuştu acaba? Yorgundum, ölü gibiydim, ama uyuyamıyordum. Dağların tepesinde şimşekler çakmaya başladı.

Daniyar harman yerine geldiğinde hala uyanıktım. Bir süre dolaştı durdu, gözünü yoldan ayırmadı. Az ötedeki bir saman yığınına çöktü sonra. Ayrılacaktı buradan; biliyordum, bu köyde kalmayacaktı. Ama nereye gidebilirdi? Tek başınaydı, evi yoktu, bekleyeni yoktu. Tam uyuyacaktım ki, yaklaşan bir arabanın sesini duydum. Herhalde Cemile'ydi.

Ne kadar uyumuşum, bilmiyorum; kulağımın dibinde saman hışırtıları duydum. Biri geçti yanımızdan, omuzuma ıslak bir kanat değdi sanki. Gözlerimi açtım. Cemile'ydi. İrmaktan geliyordu, entarisi ıslaktı. Durdu, çevresine baktı, tedirgindi. Daniyar'ın yanına oturdu sonra.

Daniyar, geldim, ben geldim, dedi usulca.

Çıt çıkmıyordu. Uzaklarda bir şimşek kaydı toprağa. Sessizce.

Kızgın mı? Çok mu kızgın?

Evet, çıt yoktu. Bir avuç toprağın sulara usulca gömülüşünü duydum.

Benim suçum mu bu? Senin suçun da değil.

Uzaklarda, dağların üstünde gök gürlledi. Bir şimşek çaktı yine.

Cemile'yi gördüm. Daniyar'a sarılmıştı. Omuzları sarsılıyordu, kabarıp kabarıp iniyordu sanki. Samanların arasına, onun yanına uzandı sonra.

Bozkırdan sıcak bir rüzgar koşturdu geldi: Samanları savurdu, harman yerinin sonundaki eski çadıra çarptı, yolda bir topaç gibi dönmeye başladı. Gök gürlüyor, mavi şimşekler bulutları parçalıyordu. Hem güzel, hem korkutucu bir şeydi bu fırtına geliyordu, yazın son fırtınası. Cemile, seni ona değişir miyim sandın? diye fırladı tutkuyla.

Değişir miyim hiç, değişir miyim? Beni hiç sevmedi. Selamlarını bile mektuplarının sonunda, tek cümleyle yolladı. Ne onu istiyorum artık, ne de geciken sevgisini. Kim ne derse desin! Yalnız sevgilim benim, seni hiç bırakmayacağım! Yıllardır seviyordum seni! Tanımadan bile seviyordum. Sonunda geldin işte, bildin yolunu gözlediğimi geldin!

Yarın ötesine, ırmağa, keşik çizgilerle mavi şimşekler iniyordu şimdi. Samanların üstüne soğuk yağmur damlaları düşüyordu. Cemile, Cemile, sevgilim benim! diye fırladı Daniyar; Kırgız dilinin, Kazak dilinin en güzel kelimelerini sıraladı. Ben de yıllardır seviyordum seni. Siperlerde bile seni düşünüyordum; sevdiğimi burada, kendi yurdunda bulacaktım, biliyordum bunu. Seni seviyordum, seni seviyordum. Dön bana, gözlerine bakayım!

Fırtına patlamıştı.

Çadırın keçesi kopmuş, yaralı bir kuş gibi çırkırıyordu. Rüzgarın kamçılıdığı yağmur, toprağı öpercesine yağıyordu. Gök gürültüleri, çığ gibi yuvarlanıyordu dağlarda. Şimşekler tepeleri aydınlatıyor, rüzgar dere yatağında uluyor, ortalığı kasıp kavuruyordu.

Bardaktan boşanırcasına yağıyordu yağmur. Samanların arasına saklanmış, yatıyordum; yüreğim, göğsümü parçalayacakmış gibi çarpıyordu. Mutluydum. Uzun süren bir hastalıktan sonra güneşe çıkmış gibiydim. Samanların altında yağmur ıslatıyordu beni, şimşekler gözlerimi kamaştırıyordu, yine de içim içime sığmıyordu bu ses, yağmurun hissettirdiği miydi samanlarda, Daniyar'la Cemile'nin fırlatıldığı mıydı, bilmiyorum... uyurken hala gülümsüyordum.

Yağmur mevsimi başlamak üzereydi. Sonbahar geliyordu. Havada o ıslak pelin kokusu, o ıslak saman kokusu vardı. Sonbahar neler getirecekti bize? Nedense bunu hiç düşünmedim.

O sonbahar, iki yıl aradan sonra, okula gittim. Derslerden sonra orman kenarındaki o yara gelir, bırakılmış, ıssız harman yerinde oturdum. İlk resimlerimi orada yaptım. Yaptıklarımın iyi olmadığını o sıralarda bile biliyordum.

İş yok bu resimlerde! Ah, doğru dürüst boyalarım olsaydı! diyordum kendi kendime. Doğru dürüst boyalar nasıl şeylerdi? Hiç bilgim yoktu bu konuda. Küçük tüplerdeki yağlı boyaların varlığını çok sonra, yıllar sonra öğrenecektim. Öğretmenlerim eğitilmem gerektiğini söylüyorlardı. Bu da olacak iş değildi tabii.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Ağabeylerimden hala haber yoktu; anam beni, biricik oğlunu, iki ailenin bir başını, eğitim görmek için şehre yollamazdı. Bu konuyu açmadım bile. İşin kötüsü, o sonbahar da öylesine güzeldi ki sanki,

Çiz beni, resmimi yap! diye bağıyordu.

Soğuk kurkuru'nun suları azalmıştı; dönemeçlerdeki taşların üstleri portakal rengi yosunlarla, yeşil yosunlarla örtülmüştü. Söğütlerin incecik fidanları, ilk donlarda kıpkırmızı kesiliyordu; ama gencecik kavaklar, sarı yapraklarını hala bırakıyorlardı.

Seller geçirmiş toprağın bakır çalığı otlarında, çobanların yağmurla ıslanmış çadırları siyah birer leke gibi duruyordu; tepelerinden incecik mavî dumanlar yükseliyordu göğe. Aygırlar kişiyor, kısraklar kaçmaya çalışıyordu; bahara kadar onları bir arada tutmak güç olacaktı. Dağlardan inen sığır sürüleri, anızlar arasında dolaşıyordu. Kurumuş, kararmış bozkır, yol yol izlerle kaplanmıştı.

Bozkır rüzgarı esmeye başladı sonra; gökyüzü çamur rengini aldı; karın habercileri, soğuk yağmurlar yağdı. Güzel bir gün ırmağa gittim, kumluktaki bir üvez kümesi dikkatimi çekmişti. Geçidin az ötesine, söğütler arasına oturdum. Akşam oluyordu. İki kişi gördüm ansızın. Karşı kıyıya geçmişlerdi. Daniyar'la Cemile'ydi bunlar. Tedirgin, ama kararlı yüzlerinden gözlerimi ayıramadım. Daniyar'ın sırtında bir çanta vardı; hızlı hızlı yürüyordu, kaputunun önü çizmelerine çarpıyordu. Cemile beyaz bir yazma bağlamıştı başına. Yazma hafifçe kaymıştı. Bayramlık basma entarisini giymiş, üstüne de kadife ceketini geçirmişti. Küçük bir çıkıntı vardı bir elinde; öteki eliyle Daniyar'ın sırt çantasını tutuyordu. Konuşuyorlardı.

Dere yatağındaki fundalar arasından yürüyorlardı. Ne yapacağımı bilemeden bir süre onlara baktım. Seslenseydim? Ama sesim çıkmıyordu.

Günün son kızılları, sıradağlar üstündeki bulutlarda kayboldu, hava hızla kararıyordu artık. Daniyar'la Cemile arkalarına bakmadan demiryolu kavşağına gidiyorlardı. Başları çalılar arasından göründü birkaç kere sonra kayboldular.

Sesimin olanca gücünle,

Cemileeee! diye bağırdım.

Kendi yankımı duydum uzaklardan:

Eee!

Cemileeee! diye bağırdım yine, peşlerinden gitmek için ırmağa koştum.

Yüzüme buz gibi damlalar çarptı. Elbisem sıvılaşmıştı, ama önüme bile bakmadan koşuyordum. Ayağım takıldı, kapaklandım. Başımı kaldırmadan bir süre yattım orada; gözlerimden sıcak yaşlar akıyordu. Karanlık, omuzlarıma abanmıştı sanki. Fundaların yaktığı ağıtı duyar gibiydim.

Cemile! Cemile! diye hıçkırdım.

O iki insana, en yakını, en sevdiğim insanlara güle güle diyordum. Orada, yerde yatarken ansızın anladım: seviyordum Cemile'yi. Evet, Cemile ilk aşkımdı benim, çocukluğumun aşkıydı.

Islak kollarımın arasına gömdüm başımı, kalkmadım. Sadece Cemile'yle Daniyar'a değil, çocukluğuma da güle güle diyordum.

Karanlıkta bitkin bir durumda eve vardığım zaman, avluda büyük bir kargaşalıkla karşılaştım: üzengiler şırıltıyor, atlar eyerleniyordu;

Osman, kısırağının üstünde, bütün gücüyle bağırıyordu:

O soysuzu, geldiği gün kovmalıydık köyden! Hepimize leke sürdü! Bir elime geçireyim, hemen vururum! İsterlerse dama tıksınlar beni sokak köpekleri gelip karılarımızı, kızlarımızı kaçırarak ha? Hadi, yiğitler, nasıl olsa uzaklara gidemez, istasyonda yakalarız!

Kanım dondu: hangi yoldan gideceklerdi acaba? Demiryolu kavşağına sapmadılar; dağ yolunu tuttuklarını görünce eve girdim, göz yaşlarımı kimse görmesin diye, babamın koyun postunu başıma çektim.

Köyde herkes ağzına geleni söylüyordu artık! Kadınlar, Cemile'yi suçlamak konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı.

Ne budalaymış! Böyle bir aileyi bıraktı, kendi mutluluğunu çiğnedi!

O serseride ne buldu bilmem?

Hiç merak etme, akıllı başına gelir ama iş işten geçti.

Geçti ya! Sadık'ın nesini beğenmemiş? Aslan gibi delikanlı. Ekmeğini taştan çıkarır. Köyün en yaman yiğiti. .

Ya kaynanası? Kırk yıl arasan öyle bir baybiçe bulamazsın! Sersem kız! Durup dururken başına iş açtı!

Cemile'yi, eski yengemi suçlamayan bir tek ben vardım galiba. Daniyar'ın içi, hepimizin içinden zengindi. Hayır, Cemile onun yanında mutsuz olmayacaktı. Ama anam için üzülüyordum. Cemile'yle birlikte eski gücü de çekip gitmişti sanki. Perişandı. Şimdi anlıyorum, kaderin oyununu kabullenemiyordu bir türlü. Fırtına, koca bir ağacı devirirse, o ağaç bir daha kök salamaz. Bu olaydan önce, kimseye gidip de; şu ipliği iğneye geçiriver, demeyecek kadar gururluydu. Bir gün okuldan döndüğümde, ellerinin titrediğini, iğne deliğini göremediğini fark ettim; ağlıyordu.

Derin derin iç çekerek, Al, şu ipliği geçiriver, dedi. Cemile'nin sonu kötüye varacak. Ah, ne iyi bir ev kadını olurdu... Ama gitti artık. Bizi bıraktı, küçük düşürdü. Niye? Ona bir kötülük mü ettik?

Anamı kucaklamak, Daniyar'ın nasıl bir insan olduğunu anlatmak istedim; ama yapamadım onu incitmekten korkuyordum. Günün birinde, benim bu olaydaki çocuksu tanıklığıym anlaşıverdi. Sadık dönmüştü. Üzülüyordu tabii. Sarhoşken başka türlü konuşuyordu ama için için üzülüyordu.

Bir gün, Osman'a, Canı isterse gitsin! dedi. Bir köşede geberir kalır! Kadın mı yok? En iyisinin canı cehenneme!

Doğru! diye cevap verdi Osman. Yazık ki elime geçiremedim serseriye, yoksa oracıkta öldürecektim! Cemile'ye gelince, saçlarından tutup atımın kuyruğuna bağlayacaktım! Herhalde güneye gitmişlerdir, ya pamuk tarlalarına, ya da kazakların arasına. Herif nasıl olsa serseri, alıştı! Ama hala akıl erdiremiyorum böyle bir şey nasıl oldu? Nereden bileceksin? Bu iş o orospunun başının altından çıktı! Ah, bir elime geçirebilsem onu!

Seni nasıl terslemişti, unuttun mu? demek geldi içimden. Sövmek istedim.

Bir gün evde oturmuş, okul gazetesi için resim yapıyordum. Anam ocakla uğraşıyordu. Ansızın Sadık daldı odaya. Bembeyaz kesilmişti, gözleri iyice kısılmıştı, yanıma koşup elindeki kağıdı yüzüme tuttu.

Sen mi yaptın bunu?

Cengiz Aytmatov - Cemile

Donakalmıştım. Yaptığım ilk resmi gösteriyordu bana. Daniyar'la Cemile, canlanmışlar da kağıdın üstünden bana bakıyorlardı sanki.

Evet, ben yaptım.

Parmağını resme uzatarak, Kim bu? dedi. Daniyar.

Hain! diye bağırdı Sadık.

Resmi paramparça etti, kapıyı çarparak çıktı gitti. Uzun, tedirgin bir sessizlikten sonra, anam sordu:

Biliyor muydun?

Evet.

Ocağa yaslanarak bir süre bana baktı; gözlerinde şaşkınlık vardı, öfke vardı.

Yine yaparım resimlerini, dedim! Başını üzüntüyle iki yana salladı.

Yerdeki kağıt parçalarına ilişti gözüm incinmişim, dayanamayacaktım artık. Varsın, hain olduğumu sansınlardı. Kime ihanet etmişim? Aileme mi? Soyuma mı? Hayatın gerçeğine, o iki insanın gerçeğine ihanet etmemişim ya! Bunu söyleyemezdim, kendi anam bile anlayamazdı çünkü. Gözlerim karardı; kağıt parçaları sanki canlanmıştı, yerde kıvrılıyor gibiydiler. Daniyar'la Cemile'nin anıları ror ror oldu, o türküyü, o unutulmaz Ağustos gecesinin türküsünü duydum ansızın. Köyden kaçışlarını hatırladım; duramazdım ben de yollara vurmalıydım kendimi. Onlar nasıl yiğitçe, cesaretle gittilerse ben de gitmeli, mutluluğun çetin yolunu tutmalıydım.

Okumak istiyorum. Söyle babama. Ressam olmak istiyorum! dedim.

Anam beni azarlar, ağlar, savaşta ölen ağabeylerimi hatırlatır diye düşünüyordum. Ama ağlamadı anam. Usulca, yumuşacık bir sesle, kederle konuştu:

Gitmek istiyorsan git. Yavrularım büyüdüler artık; hepsi yuvadan uçuyorlar. Bakalım ne kadar yüceleceksiniz? Belki de haklısın. Git. Oralarda fikrini değiştirirsin. Resim yapmak, boya boyamak para getirmez. Bir dene bakalım. Bizi de unutayım deme.

O günden sonra, Küçük Ev bizden ayrıldı. Ben de okula gittim. Ressam olmaya.

Öyküm bu kadar.

Güzel sanatlar okulunu bitirdikten sonra, Akademi'ye yazdırdılar beni. Diploma çalışmam, yıllardır hayalini kurduğum bir resimdi.

Daniyar'la Cemile'nin resmiydi bu. Bir sonbahar göğü altında, bozkır yolunda yürüyüşleri. Önlerinde engin, ror ror bir ufuk... Resmim, kusursuz bir resim değil ustalık kazanmak zaman ister ama benim için değerli, çünkü yaratıcılığımın ilk eseri.

Zaman zaman, yaptıklarımı beğenmiyorum. Kendime güvenim sarsılıyor, güç anlar yaşıyorum. Bu gibi durumlarda, çok sevdiğim o resmin karşısına geçiyorum hemen, Daniyar'la Cemile'ye bakıyorum. Konuşuyorum onlarla:

Şimdi neredesiniz acaba, hangi yollarda yürüyorsunuz? Kazakistan bozkırlarından Altay'a, Sibiryaya kadar yeni yollarımız var artık. O yollarda yiğit insanlar çalışıyor. Belki siz de oradasınız. Cemile, arkana bile bakmadan giderken. Yorgun musun, kendine güvenini, inancını yitirdin mi? Daniyar'a yaslan, sana türküsünü söylesin, o

Cengiz Aytmatov - Cemile

sevda türküsünü, yaşama türküsünü, toprak türküsünü! Bozkır o türküyü içsin, renk renk çiçekler yaratsın o türküden! O Ağustos gecesini hep hatırlayın! Yılma, Cemile, pişmanlık duyma, o güç mutluluğu buldun çünkü!

Onlara bakarken Daniyar'ın sesini duyuyorum. Yollara çağırıyor beni yolculuğa hazırlanmalı. Bozkır aşır köyüme gideceğim, yeni renkler bulacağım orada.

Her fırça vuruşumda Daniyar'ın türküsü çınlasın! Her fırça vuruşumda Cemile'nin yüreği çarpsın!

ÖĞRETMEN DUYŞEN

Penceremi ardına kadar açıyorum. Temiz hava doluyor odaya. Yeni resmim için çizdiğim desenlere mavimsi, solgun loşlukta göz atıyorum. Bir sürü desen var; hep yeni baştan, yeni baştan başlamıştım çünkü. Ama resmimi bir bütün olarak göremiyorum daha. Asıl şeyi, duru yaz şafakları gibi ansızın, karşı konmaz bir biçimde çıkıp geliveren, insanın içinde esrarengiz, kavranılmaz izler bırakan o güçlü şeyi bulamadım. Ağaran gecede odayı adımıyorum, düşünerek, düşünerek, düşünerek... Hep böyle olur. Yapacağım resmin sadece içimde kalacağını sanırım hep.

Bitmemiş resimlerimden en yakın arkadaşlarıma bile söz açmam. Eserlerimi korkunç bir kıskançlıkla koruduğum için değil, beşiğinde yatan bir bebeğin büyüünce nasıl bir insan olacağını kestirmek zor olduğu için. Bitmemiş bir resim hakkında yargıya varmak da o kadar zordur. Ama bu kuralı bir kerecik bozacağım; bitirmediğim bu resim hakkındaki düşüncelerimi herkes duysun, bütün insanlar paylaşsın istiyorum.

Özenti değil bu. Başka türlü davranmam bunun altından yalnız başıma kalkmam çünkü. Beni yakalayan, fırçamı elime aldırın öykü öylesine sarsıcı ki, bu öykünün yükünü taşıyamayacağım artık. Elimde ağzına kadar dolu bir bardak var sanki; içindekini dökmekten korkuyorum. Onun için, insanlar beni aydınlatsın, bana yardım etsin, benim yanımda yer alsın, duygularımı paylaşsın istiyorum.

Yaklaşın, yüreklerinizin sıcaklığını esirgemeyin benden, bu öyküyü anlatmak benim görevim...

Bizim Kurkuru köyü, dağların eteğinde, yarlardan gelen bir sürü küçük derenin suladığı bir düzlüktedir. Altında Sarı Vadi uzanır, uçsuz bucaksız bir Kazak ovası. Karadağlar'la çevrelenmiştir; batıya giden demiryolunun koyu çizgisi, ovayı ikiye böler.

Köyün arkasındaki tepede, iki tane uzun kavak ağacı vardır. Kendimi bildiğimden beri oradadır o kavaklar. Kurkuru'ya hangi yönden gelerseniz gelin, ilk olarak, tepede birer işaret kulesi gibi duran o kavakları görürsünüz. Duygularımı açık seçik anlatamıyorum, çocukluk anıları çok değerli olduğu için belki, belki de geçimini resim yapmaya bağlayan bir sanatçı olduğum için ama ne zaman trenden inip köye yollansam, gözlerim ufukta o sevgili kavakları arar. Uzaktan göremem onları; ama hep görür gibi, dokunur gibi olurum.

Uzaklardan Kurkuru'ya dönerken, hep aynı hüzünlü duyguyu taşıyorum içimde:

Acaba kavaklarımı görebilecek miyim? Dönebilecek miyim evime?

Bütün istediğim, o tepeye tırmanmak, çok uzun zaman ağaçların altında durmak, yaprakların hoşrutu dinlemek...

Birçok ağaç var köyümüzde, ama o kavaklar başkadır. Ayrı bir dilleri, ayrı, ezgili bir canları var onların. Gece olsun, gündüz olsun, ne zaman gelerseniz gelin, onların bitmek bilmeyen bir hoşrutuyla, bir mırıldıyla salındıklarını görürsünüz.

Sonradan, yıllar sonra, kavakların sırtını çözdüm. Bir tepede oldukları için bütün rüzgarları alıyorlardı, en hafif meltem bile yapraklarını sallıyordu onların.

Bu basit gerçeği anlamam, hiç mi hiç hayal kuruluğuna uğratmadı beni; onlara karşı takındığım çocuksu davranışımın da etmedi. O davranışımı bugüne kadar sürdürdüm. Tepedeki o kavak ağaçlarını hala canlı birer varlık olarak düşünüyorum. Çocukluğumu orada, onların ayaklarında bıraktım, yeşil, büyülü bir camın kurukları gibi... Yaz tatili başlamadan önce, okulun son günü, bağırarak, çığlıklar atarak tepeyi tırmanır, kuş yuvası aramaya çıkardık. O iki dev, sallanarak, sallanarak sanki gölgelerine çağırırdı bizi. Ama biz, yalınayak yumurcaklar, dallara tırmanır, kuşların ülkesini altüst ederdik. Kuşlar ötüşerek havalanır, tepemizde dönmeye başlardı. Ama aldırmazdık bile. İçimizde en gözüpekin, en cesurun kim olduğunu anlamak için tırmanır, tırmanırdık. Derken, güzel bir ışık dünyası, geniş bir dünya açılırdı önümüzde... büyülü bir dünya. Çarpıcı bir yanı vardı o genişliğin.

Kuş yuvası aramayı unutarak hepimiz birer dala tüner, hiç kırılmadan, sanki soluk bile almadan aşağıya bakardık. Dünyanın en büyük yapısı sandığımız ahır bile, kolhozun ahırını bile, küçük bir kulübe gibi görünürdü. Parıltılı bir kavrukluğun içinde yüzen bozkır uzanırdı köyün ötesinde. Mavimsi uzaklıklara bakınca, daha önce hiç görmediğimiz topraklar, gümüş sicimler gibi uzayan dereler görürdük. Dallara tutunarak düşüncelere daldık: dünyanın sonu muydu burası, yoksa bu gördüklerimizin ötesinde bizim göğümüze, bulutlarımıza, derelerimize benzeyen başka gökler, bulutlar, dereler var mıydı? Büyülü sesini dinlerdik rüzgarın; hissedilen yapraklar, mavimsi sislerin ötesindeki esrarengiz ülkeleri anlatırdı bize.

O ülkeleri gözümün önüne getirmeye çalışırdım, kulağıma yaprakların hissedilmesi geldikçe, yüreğim korkudan, heyecandan güm güm atmaya başlardı. Şimdi aklıma geliyor: o kavakları kimin diktiğini hiç mi hiç düşünmemişim o zamanlar. O bilinmeyen insan, fidanların köklerini toprağa yerleştirirken ne hayaller kurmuş kimbilir, onlara ne umutlarla bakmış, boy atmalarını hangi duygularla gözlemiş?..

Köylüler, kavakların bulunduğu o tepeye Duyşen'in Okulu derlerdi. Neden öyle derlerdi, bilmiyorum. Hatırlıyorum, atını arayan bir adam, yoldan geçen birine:

Doru bir at gördün mü buralarda? diye sormuştu. Cevabını da hatırlıyorum:

Dün gece Duyşen'in okulunda birkaç at otliyordu. Belki senin doru at da oradadır.

Biz çocuklar da hiç düşünmeden, büyüklere özenerek Duyşen'in okulu derdik tepeye.

Hadi, Duyşen'in okuluna gidip serçeleri korkutalım... Söylenenlere bakılırsa, eskiden bir okul varmış bu tepede. Ama izi bile kalmamıştı artık. Okulun izlerini çok aradım çocukken, bulamadım. Sonraları, çıplak bir tepeye Duyşen'in okulu denmesi garibime gitmeye başladı; köyün ihtiyarlarına Duyşen'in kim olduğunu sordum.

İçlerinden biri, omuzlarını silkerek:

Duyşen mi? dedi. Hala yaşıyor. Eskiden komsomol üyesiydi. O tepede eski bir kulübe vardı, Duyşen okul yaptı orayı. Çocuklara okuma yazma öğretti. Okul da ne okuldu ya; adını bile etmeye değmez! Evet, garip günlerdi o günler. Bir atı yelesinden tutup da ayağını üzenkiye geçirdin miydi, kendi kendinin efendisi sayılırdın. Duyşen de öyle yaptı. Çılgınca bir düşünce saplanmıştı kafasına; o düşünceyi gerçekleştirdi. Okulunun bir taşı bile kalmadı şimdi, ama

tepeye verilen ad hala yaşıyor. O günlerden kalan da sadece bu...

Duşen'i pek tanııyordum bile; uzun boylu, iri kemikli bir ihtiyar olarak hatırlıyorum onu; iğne gibi kaşları vardı. Evi, derenin karşı kıyısındaıdı. Görevi, kolhozdaki arklardan suyun akışını denetlemektı; günlerini tarlalarda geçirirdi hep. Ara sıra, atının eyerine koca bir şilte bağlamış, sokaktan geçerdı; atı da kendi kendisinin efendisi gibiydi.

Yıllar sonra, Duşen'in köyün postacısı olduğunu söyledi biri. Hatırladıklarım bu kadar işte. O günlerde, komsomol üyesi denildi miydi, hareketli, konuşkan, her toplantıda kalkıp düşüncelerini açıklayan, gazeteye beleşçiler, hırsızlar hakkında yazılar yazan bir delikanlı, bir yiğit gelirdi gözümün önüne. Bu sakallı, uysal ihtiyarın bir komsomol üyesi olabileceğini aklım almazdı, üstelik, birazcık okuma yazma bilen bu adamın bir zamanlar öğretmenlik ettiğini düşündükçe daha da şaşırırdım. Doğrusu istenirse, onun öğretmenliğinin, köyü saran palavalardan biri olduğunu sanırdım. Yanılmışım...

Geçen sonbaharda köyden bir telgraf aldım... kolhozdakiler, kendi elleriyle kurdukları yeni okulun açılış törenine çağırıyordı beni. Gitmeye karar verdim; köyümüzde böyle büyük bir güne nasıl olur da katılmazdım? Hatta törenden birkaç gün önce gittim.

Dolaşmak, doğduğum, büyüdüğüm yerlerin resmini yapmak istiyordum. Söylediklerine göre, üniversitede öğretim üyesi bulunan Süleymanova'yı da çağırılmışlar. Köyde birkaç gün geçirdikten sonra Moskova'ya gidecekmış.

Bu değerli kadının, daha çocukken köyümüzden ayrıldığını biliyordum.

Ben de şehirde karşılaşmıştım onunla. Orta yaşını geçmiş, parlak, siyah saçlarına ak düşmüş, heykel gibi bir kadındı. Üniversitede kürsüsü vardı; felsefe dersleri veriyor, sık sık başka ülkelere yolculuk ediyordu.

İşi başından aşkındı. Yakından tanıyamamıştım onu. Ne zaman karşılaşsak köyden bir haber olup olmadığını sorar, yeni resimlerim hakkında hiç değilse birkaç kelime söylerdi. Bir gün cesaretimi toplayıp: Altınay Süleymanova, neden köyünüze gidip biraz kalmıyorsunuz orada? diye sormuştım. Sizinle övünüyorlar, başarılarınızı duymuşlar.

Kurkuru'ya artık hiç gitmediğiniz için kendilerini küçümsediğinizi sanıyorlar. Gülümseyerek: Evet, günün birinde kurkuru'ya gitmeliyim tabii, diye cevap vermişti. Yıllardır gitmedim oraya... gidip görmek istiyorum. Köyde hiç akrabam yok, ama ne çıkar?... Yakında giderim, kurkuru'yu özledim Tören başlamak üzereydi ki, Altınay Süleymanova çıkageldi. Yeni okulu dolduran köylüler, onun geldiğini görür görmez dışarı fırladılar.

Dostu yabancıyı, genci ihtiyarı, hepsi onun elini sıkmak istiyordu. Altınay böyle bir karşılaşma beklemiyordu galiba; sanırım biraz heyecanlandı. Sahneye kurulmuş masaya doğru yürürken, ellerini göğsüne bastırıp sağa sola selamlar verdi.

Herhalde hayatında birçok toplantıya, birçok törene katılmıştı Altınay, herkesten yakın, sıcak bir ilgi görmüştü; ama köy okulunda karşılaşması öylesine içtendi ki, gözleri yaşardı.

Konuşmalardan sonra, Genç Öncüler'den bir topluluk, ona bir demet çiçek, bir de kırmızı Genç Öncüler kurdelesı verdi, onur defterinin ilk sayfasına bir şeyler yazmasını istedi. Sonra, son derece eğlenceli bir oyun oynadı çocuklar. Oyun bitince, başöğretmen, herkesin yerini almasını rica etti.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Köylüler de, konuklar da, Altınay'ı el üstünde tutuyorlardı. En güzel halılarla döşeli onur yerini verdiler ona; kendisini ne kadar sevdiklerini, ne kadar saydıklarını belirtmek için büyük yakınlık gösterdiler.

Böyle toplantılarda hep olduğu gibi, herkes bir ağızdan konuşuyor, kadeh kaldırıyor; gürültülü, neşeli bir toplantıydı.

Köyün delikanlılarından biri gelip bir tomar telgraf verdi başöğretmene.

Eski öğrenciler çekmişti bu telgrafları; yeni okul için kolhozdaki köylüleri kutluyorlardı. Telgraflar elden ele dolaştırıldı. Başöğretmen, delikanlıya:

Bu telgrafları ihtiyar Duyşen mi getirdi? diye sordu.

Evet. Toplantı bitmeden önce herkes telgrafları okuyabilsin diye atını dörtmala koşturmuş. Yorgunluktan bitmiş.

Niye dışarda duruyor? Söyle de gelsin içeri.

Duyşen'i çağırmak için dışarı çıktı delikanlı. Yanımda oturan Altınay, tedirgin olmuştu; aklına bir şey gelmişti sanki. Hangi Duyşen'in sözünü ettiklerini sordu. Ansızın bir gariplik çökmüştü üstüne.

Postacı Duyşen. Tanır mıydın onu?

Belli belirsiz başını salladı, masadan kalkmak üzere doğruldu; o sırada bir atlı geçti pencerenin önünden. Delikanlı odaya girip Duyşen'in gittiğini söyledi:

Gelemezmiş. İşi varmış, dağıtım yapacaktı.

Yapsın bakalım, diye homurdandı biri. Onu tutan mı var? Gelir, ihtiyarlarla oturur sonra.

Ah, bizim Duyşen'i bilmezsiniz siz! Her şeyden önce işini düşünür o. İşini bitirmeden içi rahat etmez.

Evet, garip bir adam. Savaştan sonra, hastaneden çıkınca Ukrayna'da kaldı bir süre. Kürkuru'ya beş yıl önce döndü. Burada ölmek istiyormuş. Tek başına yaşıyor; hiç evlenmemiş...

Başöğretmen:

İçeri gelmediğine üzüldüm, dedi. Neyse... zararı yok. Köyün en saygıdeğer adamlarından biri, kadehini kaldırarak:

Yoldaşlar, dedi, hatırlarsınız, eskiden hepimiz Duyşen'in okuluna gitmiştik. Ama kendisi alfabeyi bile sökemezdi.

Yüzünü buruşturarak başını salladı sonra. Hem şaşkın, hem de alaylı bir hava vardı sesinde.

Onun sözlerine katılanlar çıktı: Doğru söylüyorsun.

Herkes gülmeye başladı.

Doğru tabii. Neler yapmaya kalkmadı Duyşen. Biz de kalkıp öğretmen yerine koyduk onu!

Kahkahalar kesildikten sonra kadehini yeniden kaldırdı:

Bakın, günümüzün insanı ne kadar değişik! Altınay Süleymanova üniversitede öğretim üyesi; adı bütün ülkede biliniyor. Aşağı yukarı hepimiz ortaokulu bitirdik; çocuğumuz liseyi bile okudu.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Bugün yeni bir ortaokul açtık köyümüzde; sadece bu bile hayatımızın ne kadar değiştiğini gösterir. Dilerim, kurkuru'lu delikanlılar, kurkuru'lu kızlar, çağlarının en okumuş insanları olsunlar ilerde! Hadi, bunun için içelim.

Herkes kadehini kaldırdı; toplantı gürültülü, neşeli bir havaya büründü yine. Sadece Altınay keyifsizdi; bir tek yudum aldı şarabından.

Ama herkes gülüp eğleniyordu, kimse bunun farkına varmadı. Durmadan saatine bakıyordu Altınay. Bir süre sonra, temiz hava almak için herkes dışarı çıktığı zaman, onun ötekilerden ayrılmış olduğunu gördüm. Sararmış kavakların meltemde hafifçe salındığı tepeye dikmişti gözlerini. Güneş, bozkurun mor, sisli çizgisiyle göğün birleştiği yerde batıyordu. Solan ışığı, kavakların tepelerini soğuk, acılı bir mora boyamıştı.

Altınay'ın yanına gittim.

Yaprakları dökülüyor. Ama onları bir de baharda göreceksiniz. İçini çekerek:

Ben de bunu düşünüyordum şimdi, dedi.

Bir süre sustuktan sonra, kendi kendine konuşur gibi ekledi. Evet, her canlının bir baharı, bir güzü vardır.

Yaşlanmakta olan yüzü düşünceliydi, kederliydi. Kadınsı bir pişmanlıkla bakıyordu ağaçlara. Artık bir öğretim üyesi yoktu ortada; kolay sevinen, kolay üzülen, akli bir şeye ermeyen, alıştığımız bir kırılgız kadını vardı. Gençliğin anılarına dalmıştı; hani türkülerde söylenir: en yüce tepeden bile çağırırsanız artık size dönmeyecek olan gençliğin anılarına öyle ayakta durmuş, kavaklara bakarken bir şey söylemek istedi bana, ama vazgeçti, elinde tuttuğu gözlüğü gözüne götürdü.

Moskova treni saat on birde geçiyor galiba, dedi.

Evet.

Öyleyse yavaş yavaş istasyona yollanayım ben.

Niye acele ediyorsunuz? diye sordum. Birkaç gün kalacaktınız hani? Sizi kolay kolay bırakmazlar.

Moskova'da acele bir işim var. Bir an önce gitmeliyim.

Gitmeyi aklına koymuştu bir kere; hiçbir şey onu yolundan döndüremezdi artık.

Hava gittikçe kararıyordu. Hayal kırıklığına uğramış köylüler, konuklarını otomobile kadar geçirdiler; daha uzun, hiç olmazsa bir hafta kalmak üzere, yine geleceğine söz aldılar ondan. Ben de Altınay'la birlikte istasyona gittim.

Niye bu kadar acele etti, diye düşünüyordum. İnsanın kendi köylülerini kırması saçma bir şeydi... Üstelik böyle bir günde. Bu davranışının sebebini soracaktım, cesaret edemedim. Onu incitmekten korktuğum için değil... nasıl olsa bana da bir şey söylemeyeceği için. Düşünceye dalmıştı; istasyona kadar ağzını bile açmadı. Sonunda kendimi toparlayarak sordum:

Bir şeye üzülünüz. Sizi istemeyerek kırdık mı yoksa? Birine mi kızdınız?

Daha neler! Kime kızayım? Kızsam kızsam kendime kızarım. Evet, kendime kızdım.

Başka bir şey söylemeden Moskova'ya gitti.

Şehre dönüşümden birkaç gün sonra, Altınay'dan bir mektup aldım. Düşündüğünden daha çok kalacağını yazıyordu Moskova'da; mektup şöyle devam ediyordu:

Moskova'da hemen yapılması gereken önemli işlerim var, ama size bu uzun mektubu yazabilmek için hepsini bir yana bıraktım. Eğer anlattıklarımı ilgi çekici bulursanız, yayımlanması için belki bir yol gösterebilirsiniz bana. Yalnız kurkuru köylüleri için istiyorum. Bu karara varmadan önce uzun uzun düşündüm. İnsanlara içimi açıyorum işte. Yazdıklarımı ne kadar çok insan okursa, içim o kadar rahatlayacak. Beni kırmaktan, incitmekten çekinmeyin. Ne düşünürseniz yazın bana.

Mektubun bende bıraktığı etki öylesine büyüleyiciydi ki, günlerce başka bir şey düşünemedim. Yapılacak en iyi şeyin, olayları Altınay'ın ağzından anlatmak olacağına karar verdim sonunda.

1924 yılıydı. Evet, 1924'dü...

Şimdi kolhoz olan yer, yoksul köylülerin yaşadığı küçük bir köydü o zamanlar. Ben on dört yaşındaydım; ölmüş babamın amca oğlunun evinde oturuyordum. Annem de ölmüştü.

O güz, zengin çiftçiler kışı geçirmek üzere koyunlarını alıp dağlara çıktıktan sonra, köyümüze bir yabancı geldi. Sırtında bir kaput vardı yabancıların. Kaputu çok iyi hatırlıyorum: siyahı çünkü. Dağlar arasına sıkışık kalmış köyümüze kaputlu bir yabancıların gelmesi epey heyecan uyandırdı.

Önce, onun orduda komutanlık yapmış olduğu söylentisi yayıldı; sonradan anladık ki, komutan filan değilmiş... yıllar önce, herkesin aç kaldığı bir kış, demiryolunda çalışmak üzere köyden ayrılan, sonra da kendisinden hiçbir haber alınmayan Taştanbeg'in oğluymuş.

Duşen'miş adı; söylediğine göre, okul kurmak, çocuklara okuma yazma öğretmek için gönderilmiş.

Okul nedir, kimse bilmiyordu köyde. Kimsenin kafasında okul diye bir kavram yoktu. Onun için Duşen'in sözlerini pek ciddiye almadılar. Onun köye gelişinden kısa bir süre sonra, herkes toplantıya çağrılmasaydı, ciddiye alacakları da yoktu.

Amcam toplantıya gitmek istemedi önce.

Ne zaman insanın işi başından aşkın olursa o zaman toplantıya çağırıyorlar! dedi.

Ama ihtiyar atını eyerleyip kurula kurula yola koyuldu. Ben de, komşuların çocuklarıyla birlikte, arkasından gittim onun. Toplantıların yapıldığı küçük tepeyi soluk soluğa tırmandığımızda, siyah kaputlu, soluk yüzlü delikanlıların köylülerle konuşmakta olduğunu gördük. Söylediklerini pek duyamıyorduk; yaklaştık. Sırtına koyun postundan, eski bir ceket geçirmiş çok ihtiyar bir adam, Duşen'in sözünü kesti:

Dinle oğlum eskiden çocuklarımıza her şeyi mollalar öğretirdi. Babanı hepimiz biliriz. O da bizim gibi yoksulun biriydi.

Hızlı hızlı konuşuyordu ihtiyar:

Şimdi biz şunu bilmek istiyoruz: sen nasıl oldu da molla oldun?

Duşen:

Ben molla değilim aksakal, diye cevap verdi. Ben Komsomol üyesiyim. Mollaların yerini öğretmenler aldı artık. Askerdeyken

okuma yazma öğrendim. Zaten daha önce de okula gitmiştim. Benim mollalığım bu kadar.

O zaman başka..

Beni buraya Komsomol gönderdi. Çocuklarınıza okuma yazma öğreteyim diye. Bir yere ihtiyacımız var. Tepedeki şu eski ahır, sizin de yardımınızla, okul yapmak istiyoruz. Ne dersiniz?

Hemen cevap vermek istemediler ona. Bu yabancı kim olduğunu bilmiyorlardı ki... Duyşen'in dediklerine karşı çıkan Satımkul, sessizliği bozdu... Eyerine yaslanıp dışlerinin arasından tükürerek, konuşmaları dikkatle dinlemişti.

Gözlerini kısarak Duyşen'e baktı. Bakmıyordu da nişan alıyordu sanki.

Dur, o kadar acele etme delikanlı, dedi. Önce söyle bakalım: okulu ne yapacağız biz?

Duyşen şaşırmıştı.

Okulu ne mi yapacaksınız? diye tekrarladı.

Evet, doğru söylüyor diye bağırdı, okulu ne yapacağız?

Herkes bir ağızdan konuşmaya, bağırmağa başladı. Dünya kuruldu kurulalı biz toprakla uğraşırız. Altımızdaki şilte o, soframızdaki aştır. Çocuklarımız da bizim gibi yaşayacaklar. Okulu ne yapacaksınız? Memurlar okuma yazma öğrensin; biz basit insanlarız. Sen de kalkıp işleri karıştıрма!

Gürültü yavaş yavaş kesildi.

Duyşen, gözlerini onların gözlerine dikerek, hayal kuruluğuyla:

Çocuklarımızın okula gitmesini istemiyor musunuz? diye sordu. İstemiyoruz; zor mu kullanacaksınız? O günler geçti. Biz hür insanlarız artık. Canımız nasıl isterse öyle yaparız.

Duyşen'in yüzü bembeyaz kesildi. Titreyen parmaklarıyla kaputunun düğmelerini çözdü, dörde katlanmış bir kağıt çıkardı iç cebinden, sonra kağıdı başının üstünde sallamaya başladı.

Demek çocukların okula gitmelerini emreden devlete karşı çıkıyorsunuz. Bakın bu kağıda, altında resmi mühür var. Size kim toprak verdi, kim su verdi? Kim hürriyet verdi? Söyleyin bakalım, devletin yasalarına karşı mı çıkıyorsunuz? Konuşun. Cevap verin! Son cümlesini öylesine öfkeyle, öylesine bağırarak söylemişti ki, sesi bir kurşun gibi deldi göz sessizliğini, uzaktaki dağlarda yankılandı. Kimse ağzını açıp da bir kelime söyleyemedi. Herkes, başını önüne eğmiş, duruyordu.

Duyşen biraz yatışmıştı.

Biz yoksul köylüleriz, dedi. Hayatımız boyunca aşağılandık, tekmelendik. Karanlıkta yaşadık. Şimdi devlet aydınlığa çıkarmak istiyor bizi, işi görelim, okuma yazma öğrenelim istiyor. Çocuklarımızı okula bunun için göndermeliyiz.

Susup beklemeye başladı sonra. İlk konuşan, eski ceketli o ihtiyar oldu yine:

Peki, nasıl bilersen öyle yap; biz karışmayız...

Ama bana yardım etmenizi istiyorum. Tepedeki şu ahır onarmalıyız; dereye bir köprü kurmalıyız. Sonra kış için de oduna ihtiyacımız var... Satımkul kabaca sözünü kesti onun:

O kadar acele etme yiğidim, o kadar acele etme...

Dışlerinin arasından tükürdü; bir gözünü kısarak kötü kötü bakmaya başladı Duyşen'in yüzüne.

Buraya gelmiş, okul kuracağını söylüyorsun, diye devam etti. Ama bakıyorum da, ne sırtında kürkün, ne altında atın var. Bir tek koyunun bile yok. Ekilecek tek karış toprağın bile yok. Neyle geçineceksin? Başkalarının koyunlarını mı çalacaksın yoksa?

Ben başının çaresine bakarım. Aylık alacağım.

Satımkul keyiflenmişti; eyerin üstünde doğrulup çevresine bakındı. Her şey anlaşıldı şimdi. Kendi başının çaresine bakarsın öyleyse yiğidim; madem aylık alacaksın, çocuklara okuma yazma öğret bakalım. Devletin dağıtılacak parası varmış demek. Sen bizi rahat bırak. İşimiz zaten başımızdan aşkın...

Bunları söyledikten sonra, atını çevirip uzaklaştı Satımkul. Ötekiler de onun arkasından gittiler. Duyşen, elinde kağıt, bir başına, çaresiz, kalakalmıştı.

Üzül müştüm, acıyarak bakıyordum ona. Amcam beni görüp de kovalayınca kadar orada kaldım.

Ne yapıyorsun burada? Haydi, doğru eve! Arkadaşlarının arkasından koştum. Amcam:

Daha neler, diye homurdandı, çocuk olduklarına bakmadan toplantıya gelmişler bir de!

Ertesi sabah, biz kızlar dereden su almaya gittiğimizde Duyşen'i gördük karşı kıyıda. Elinde bir kazma, bir kürek, bir balta, bir de eski kova vardı.

Ondan sonra her sabah, köylüler Duyşen'in tepeyi tırmandığını, terk edilmiş ahıra girip çıktığını gördüler. Köye ancak akşam olunca inerdi. Zaman zaman, sırtında ot yığınları, saman yığınları taşıdığı görülürdü. Onu uzaktan seyredenler, eyerlerinin üstünde doğrulur, ellerini gözlerine siper eder, düşüncelerini söylerdi.

Sırtında yük taşıyan şu adam öğretmen Duyşen değil mi? Evet o.

Elinde mühürlü kağıt var ya, ondan. O mühür adama kuvvet verir.

Zavallı. Öğretmenlik de kolay değil anlaşılan.

Sen kolay mı şanıyordun? Sırtında taşıdığı yüke bak. Öğretmen değil de bir bey'in hizmetçisi sanki.

Bir de kalkmış yukardan atıyor.

Böyle konuşarak atlarını çevirip uzaklaşırlardı.

Bir gün, köyün arkasındaki dağın eteğinden topladığımız tezekleri çuvallarla taşımaya gitmiştik yine; tepeyi tırmanıp öğretmenin eski ahırda ne yaptığını görmek istedik. Ahır, bey'in malıydı eskiden. Güzün yavrulayan kısıraklarını barındırırdı orada. Hayvanlar, kışı ahırda geçirirdi. Devrimden sonra bey çekip gitmişti. Malları köye kalmıştı şimdi. Kimse kullanmadığı için otlar bürümüşü ahır. Baktık ki, bütün otlar sökülüp bir yana yığılmış, avlu temizlenmiş... Yağmurdan harap olmuş, sıvalan dökülmüş duvar badana edilmiş. Rezelerinden çıkmuş çarpık kapı da onarılmış.

Dinlenmek için çuvallarımızı yere bıraktık; o sırada Duyşen çıktı içerden. Tepeden tırnağa boya içindeydi; bizi görünce önce şaşırıp, sonra gülümsedi.

Yüzünün terini silerek:

Nereden geliyorsunuz; kızlar? diye sordu.

Çuvalların yanında oturuyorduk, utançtan ağzımızı bile açamadık. Utandığımızı anladı Duyşen, gülümseyerek, dostça göz kırptı bize. Bakıyorum, çuvallarınız sizden büyük, dedi. Ama geldiğinize çok sevindim, ne de olsa burası sizin okulunuz. Artık bitti bitecek. Ocağı yeni bitirdim, bacasına bakın... Şimdi kış için yakacak bulmalıyım; bu da zor olmayacak. Her yan kurumuş otlarla dolu. Sonra yere saman koyarız, üstüne oturursunuz. Yakında derslere başlarız. Nasıl, okula gitmek istiyor musunuz? Gelecek misiniz?

Ben, ötekilerden daha büyük olduğum için, konuşmak gereğini duydum:

Teyzem bırakırsa gelirim.

Niye bırakmasını, tabii bırakır. Adın ne senin? Dizimdeki yara izini elimle örterek:

Altınay, dedim.

Altınay... güzel bir ad. Sen de iyi bir kıza benziyorsun.

Öyle güzel gülümsüyordu ki, insanın yüreğine lütufluk bir şeyler yayılıyordu.

Peki Altınay, dedi, öteki kızları okula sen getirirsin. Anlaştık mı?

Anlaştık, amca.

Bana öğretmenim de. İçeriye görmek ister miydiniz? Utanmayın, gelin hadi.

İçeri girmeye çekiniyorduk.

Yok, biz artık gidelim, dedik.

Gidin öyleyse. Dersler başlayınca görürsünüz. Ben de hava kararmadan gidip biraz daha ot toplayayım.

Eline bir orakla bir parça ip alıp uzaklaştı. Biz de ayağa kalkıp sırtımıza çuvallarımızı attık, köye doğru yollandık. Ansızın parlak bir fikir geldi aklıma.

Durun, dedim. Dönüp çuvallarımızı okula boşaltalım. Kış için biraz daha yakacak vermiş oluruz.

Sonra da eve elimiz boş dönelim, öyle mi? Sen de ne akıllı oluyorsun ya...

Gider, biraz daha tezек toplarız.

Olmaz. Geç kalırsam annem kızar.

O gün niye öyle davrandım, bilmiyorum. Belki sadece inatçılık yüzünden, belki de bir çeşit başkaldırma duygusuyla... bebekliğimden beri davranışlarım, tutkularım dayakla olsun, azarla olsun hep bastırılmıştı. Bu yabancı, içimi lütuflukla tatlı gülüşüyle, güzel sözleriyle bir güven duygusu uyandırmıştı bende. Hiç kuşkum yok, adım gibi biliyordum artık: benim hayatım, sevinçleriyle, acılarıyla o gün, o davranışla başladı. Kendim bir karar vermişim o anda, kararımı uygulamaya geçmişim. Doğru buluyordum yaptığım şeyi, cezalandırılmaktan da korkmuyordum. Arkadaşlarım bir başıma bırakmışlardı beni, ama aldırmadım! Duyşen'in okuluna koşup çuvalı kapının önüne boşalttım, yeniden tezек toplamaya gittim sonra. Kanatlanmış gibi uçuyordum; büyük bir iş yaptığımdan içim

Cengiz Aytmatov - Cemile

hafiflemişti sanki, yüreğim gümbür gümbür atıyordu. Güneş niye bu kadar mutlu olduğumu biliyor gibiydi. Evet, niye böyle koştuğumun farkındaydı: iyi bir iş yapmıştım.

Tepeler arkasından kaybolmak üzereydi güneş; bana kalırsa batmak istemiyordu sanki, beni gözlemek istiyordu. Sararan otları, yaprakları renkten renge boyayarak, kızılılaştırarak, pembeleştirerek, morlaştırarak yolumu daha güzel kılıyordu. Uçuşan şeytan tüyleri, pırıl pırıl birer alev parçası gibiydi. Yırtık yırtık, yamalı beşmetimin madeni düğmeleri de ışıl ışıldı. Koştukça koştum; toprağa, gökyüzüne, rüzgara türküler söylüyordu yüreğim:

Bakın bana! Görün işte, nasıl bir insanım ben... Okuma yazma öğreneceğim, okula gideceğim, başkalarını da okula götüreceğim!

Ne kadar koştum, hatırlamıyorum, ama ansızın kendime geldim: tezek yoktu. Garipti, yazın o kadar çok inek otlardı ki burada, tezekten geçilmezdi. Bütün tezeler uçup gitmişti sanki. Belki de bakılacak yerlere bakmıyordum. Başka yerleri aradım, tezek vardı ama azdı.

Bu gidişle karanlık basmadan çuvalı dolduramayacağım, diye düşündüm.

Korkudan ödüm patlamıştı, sağa sola koşuşup duruyordum.

Çuvalım yarısına kadar dolmuştu daha. Gün ışığı adamakıllı solmuştu artık, yamaçları karanlık basıyordu.

Eve hiç bu kadar geç kalmamıştım. Gece, karanlık kanadını sessiz, ıssız tepelerin üstüne germişti. Çuvalı sırtıma atıp köye doğru koşmaya başladım. Korkuyordum. Her yer öylesine karanlıktı ki, bağırarak, ağlamak geliyordu içimden; ama Duyşen'i hatırlayıp göz yaşlarımı tuttum. Arkama bile bakmadan yoluma devam ettim. Soluk soluğa vardım eve; kan ter içindeydim; elbiselerim toza toprağa bulanmıştı. Ocağın önünde oturmakta olan teyzem, kaşlarını çatarak yerinden kalktı, yanıma geldi. Kötü, zalim bir kadındı.

Niye geciktin? diye bağırırdı.

Ben daha ağzımı bile açmamıştım ki, sırtımdan çuvalı kaptığı gibi yere fırlattı.

Bütün gün bula bula bunu mu buldun?

Sonradan öğrendiğime göre, arkadaşlarım her şeyi anlatmışlar.

Seni kömür suratlı! Okulda ne işin var? Dilerim, okul yollarında geberesin!

Kulağımdan tutup birkaç kere vurdu başıma.

Serseri! Elin kurdundan ev köpeği olur mu hiç? Başkalarının çocukları evde kalıp annelerine yardım eder, bu dağda bayırda dolaşiyor.

Okula gitmeyi gösteririm ben sana! Seni o ahırın yanında bir yakalarsam bacaklarını kırarım! Okula gitmek neymiş, anlarsın o zaman!

Hiçbir şey demedim, bağırılmaya çalıştım. Sonra, yaktığı ocağın önünde otururken sessizce ağladım. Üzüntülü olduğumu anlayınca hep kucağıma çıkan teker kediye okşadım durdum. Teyzem beni dövdüğü için ağlamıyordum, alıştı buna, okula göndermeyeceği için ağlıyordum.

İki gün sonra, sabahleyin erkenden köpekler havlamaya başladı köyde, bağırıp çağırılmalar duyuldu. Duyşen ev ev dolaşır çocukları

Cengiz Aytmatov - Cemile

topluyor, okula götürüyordu. O sıralarda sokak diye bir şey yoktu; kerpiç evler düzensizce dağılmıştı. Herkes canının istediği yere kurmuştu evini. Duyşen, çevresinde çocuklarla, kapı kapı dolaşıyordu. Bizim ev, köyün en ucundaydı. Teyzemle buğday öğütüyorduk, amcam öğütülmüş buğdayları pazara götürmek üzere hazırlanıyordu. Ben bir yandan işimi yapıyor, bir yandan da Duyşen'i gözlüyordum. Bizim eve kadar gelmeyecek diye ödüm kopuyordu. Biliyordum, teyzem okula gitmeme izin vermeyecekti, ama Duyşen gelsin, nerede oturduğumu görsün istiyordum. Bizim eve uğramadan dönüp gidecek diye ödüm kopuyordu.

Ben bunları düşünürken Duyşen çıkageldi. Teyzemi selamladı:

Günaydın! Tanrı yardımcın olsun! O olmazsa biz oluruz. Bak, ne kadar kalabalığız.

Bir şeyler mıırıldandı teyzem, amcam ise öğretmenin yüzüne bile bakmadı.

Duyşen aldırmadı hiç. Avlunun ortasında duran bir kütüğün üstüne çöktü, cebinden kağıt kalem çıkardı.

Bugün okul başlıyor. Kızınız kaç yaşında?

Teyzem cevap bile vermeden işine devam etti, adamakıllı kızmıştı. Besbelli, tek kelime söylemeyecekti. Ne olacaktı şimdi? Duyşen bana bakıp gülümsedi, yine ilik ilik bir şeyler yayıldı içime.

Kaç yaşındasın; Altınay? diye sordu. Cevap vermeye cesaret edemedim. Teyzem:

Onun kaç yaşında olduğundan sana ne? dedi. Zaten sen kimsin bir kere? Daha okula gidecek yaşa gelmedi. Bırak bunun gibi piçleri, anasıyla babasıyla oturan çocuklar bile okuma yazma öğrenmiyor. Toplayacağın kadar çocuk toplamışsın, onları götür okula. Burada işin yok!

Duyşen ayağa kalkarak:

Nasıl oluyor da böyle konuşabiliyorsun? diye bağırdı. Yetim kaldıysa suç onda mı? Yoksa, yetimlerin okuma yazma öğrenmesini yasaklayan bir yasa mı var?

Senin yasaların bana vızgelir. Ben kendi yasalarımı yürütürüm burada, senden emir alacak da değilim!

Hepimiz aynı yasalara boyun eğeceğiz. Belki bu kıza senin ihtiyacın yok, ama bizim, devletin, var! Karşı koyarsan cezayı çekersin. Teyzem kollarını sıvayarak ayağa kalktı:

Şuna bakın, şu serseriye bakın! Bu piç kimden emir alacak, söyle bakalım. Karnını kim doyuruyor onun? Onu kim doyuruyor? Sen mi, ben mi? Evsiz barksız piçin biri bu... senin de evin barkın yok zaten...

Eğer ortaya amcam çıkmasaydı tartışma nasıl sonuçlanacaktı, bilmiyorum. Teyzem bir kocası olduğunu unutturdu hep, her işe burnunu sokardı; bu da çok kızdırdı amcamı. Öyle ya, evin efendisiydi; ara sıra teyzemi döverdi. Şimdi de öfkeden kıpkırmızı olmuştu yüzü.

Kapa çeneni karı! diye bağırdı. Sen kim oluyorsunda kendi başına karar veriyorsun, benim yerime konuşuyorsun? Her işe burnunu sokma. Sana gelince Taştıbeg'in oğlu, al şu piçi götür, okuma mı öğreteceksin, kemiklerini mi kıracaksın, ne halt edersen et. Hadi, basın bakalım. Defolun!

Teyzem bağırmağa başladı:

Cengiz Aytmatov - Cemile

Demek okula gönderiyorsun onu. Evde kim yardım edecek bana? Soruyorum, kim edecek?

Kes sesini! diye bağırdı amcam; teyzemi susturdu.

Her karanlık bulutta bir beyaz nokta bulunur derler. Okula böyle başladım işte.

Sıvıfa ilk girdiğimizde, Duyşen yere, samanların üstüne oturmamızı söyledi; sonra hepimize birer defter, birer kalem, birer de tahta parçası verdi.

Tahtaları dizinizin üstüne koyun, dedi. Onun üstüne de defterleri koyarsınız. Böylece daha kolay yazarsınız.

Sonra, duvara astığı bir resmi gösterdi. Bir Rus'un resmiydi bu. Bu Lenin'dir, dedi.

O resmi hiç unutamayacağım. Nedendir, bilmiyorum, sonradan hiç rastlamadım o resme. Aklımda hala Duyşen'in resmi olarak kalmış. O resimde bir kaput giymişti Lenin, yorgun bir yüzü vardı, sakalı sivriydi. Yaralı kolu askıya alınmıştı; kasketi arkaya kaykılmıştı. Durgun, rahat bir bakış vardı keskin gözlerinde.

Duyşen, resmi epeydir yanında taşıyordu anlaşılan. Bildiğimiz afiş kağıtlarına basılmıştı, kenarları köşeleri iyice yıpranmıştı. Sıvıfın duvarlarında bu resimden başka bir şey yoktu.

Duyşen:

Okuma yazmayı, sayı saymayı öğreteceğim size, dedi. Harflerin, rakamların nasıl yazıldığını göstereceğim. Bildiğim ne varsa hepsini öğreteceğim.

Bildiği ne varsa hepsini öğretti. Şaşılacak derecede sabırlıydı. Kalemın nasıl tutulacağını teker teker gösterdi hepimize; bu arada, anlamadığımız sözler de söyledi.

Şimdi düşünüyorum da, Duyşen şaşırtıyor beni. Elimizde bir alfabe bile yoktu üstelik öğretmenimiz ne gramer biliyordu, ne öğretme yöntemi. Böyle şeylerin varlığından bile habersizdi.

Güdüleriyle davranarak, öğrenmemiz gereken şeyleri, öğretebildiği kadar öğretti bize. Ama hevesi, coşkunluğu da boşa gitmedi, buna eminim.

Umduğundan büyük şeyler başardı Duyşen. Evet, büyük şeyler başardı, çünkü, duvardaki yarıklarından karlı tepelerin görüldüğü o eski kerpiç ahırda bir şeyler öğrenmeye çalışan bizlerin, biz Kırgız çocuklarının, o zamana kadar köyün dar çizgileri içinde kapanıp kalmış çocukların, yeni, değişik, güzel bir dünya açılmıştı önlerinde. Moskova'nın, Lenin'in yaşadığı şehrin, Taşkent'den bile büyük olduğunu o sınıfta öğrendik, dünyada Talas Vadisi kadar büyük denizler olduğunu o sınıfta öğrendik; dağlar kadar kocaman gemilerin o denizlerde yüzdüğünü o sınıfta öğrendik. Çarşından satın alınan petrolün yeraltından çıkarıldığını o sınıfta öğrendik. Gün gelecek, çocuklar geniş pencereyi büyük, beyaz okullarda okuyacaklar, sıraların üstünde oturacaklardı.

Alfabeyi kıvrırmaya başlayınca ilk olarak Lenin kelimesini yazdık. Artık sözlüğümüzde bey gibi, ırgat gibi, Sovyetler gibi kavramlar da vardı. Duyşen söz verdi: ders yolu bitmeden bize devrim kelimesinin nasıl yazıldığını öğretecekti.

Her ayın sonunda gider, rapor verirdi. İki üç gün görünmezdi. Çok özlerdik onu. Ağabeyim olsa o kadar özlemezdim. Teyzem başka bir işle uğraştığı zamanlar evin arkasına sıvışır, yolunu gözlemeye

Cengiz Aytmatov - Cemile

başlardım Duyşen'in. Onu, içimi ırlıtan gülümseyişini görmek, ırlı sözlerini duymak nasıl sevindirirdi beni!

Öğrencilerin en büyüğü bendim. Belki bu yüzden, en çabuk ben öğreniyordum; ama tek sebep bu değildi. Duyşen'in söylediği her kelime, yazdığını her harf benim için kutsaldı. Onun öğrettiklerini kavramaktan daha önemli bir şey yoktu hayatta. Verdiği defteri hazine gibi saklıyor, harfleri orağın ucuyla yere, kömürle duvara bir dal parçasıyla kara yazıyordum. Benim için, dünyada Duyşen'den daha bilgili, daha akıllı kimse yoktu.

Kış yaklaşıyordu.

İlk kar yağınca kadar, dağın eteğinde, çakıl taşlarının üstünden gürültüyle akan dereyi geçerdik okula gitmek için. Kar yağdıktan sonra da geçerdik tabii, ama zor olurdu. Buz gibi su ayaklarımızı dondururdu. En çok küçüklerin canı yanardı; gözleri yaşla dolardı. Duyşen, biri sırtında biri kollarında, her keresinde iki çocuk taşıyarak hepsini karşı kuyuya geçirirdi.

Bütün bunlar inanılmaz geliyor şimdi bana. Herkes, ya bilgisizlikten, ya aptallıktan, Duyşen'e gülerdi. En çok da kış dağlarda geçirip arada bir değirmene inen zenginler alay ederdi onunla.

Başlarında kalpakları, sırtlarında kürklü ceketleri, sırım gibi atlarının üstünden Duyşen'in çocukları taşınmasına bakarlardı. Öğretmeni gösterirlerdi gülererek.

Şuna bak, derlerdi, nasıl olmuş da bugüne kadar görmemişim şu herifi. Daha önce görseydim, kuma diye alırdım!

Kahkahadan kırılarak, üstümüze su ve çamur sıçratarak yollarına devam ederlerdi sonra.

Ah, arkalarından nasıl koşmak isterdim onların. Atların yularına yapışıp sinsi yulşuk suratlarına doğru:

Öğretmenimiz için nasıl böyle konuşursunuz? Aptal insanlarsınız siz, kötü insanlarsınız! diye bağırsam öyle rahatlayacaktım ki... Ama küçük bir kızın sözlerine kim kulak asardı? Gözlerimin acı yaşlarını içime akıtarak kalakalırdım olduğum yerde. Duyşen onların sözlerini duymazlıktan gelirdi; hiç aldırılmazdı. Üstelik, söylenenleri unutturmak, bizi güldürmek için komik şeyler anlatırdı.

Epeyce çalıştı ama olmadı... Köprü kurmak için kereste bulamadı Duyşen. Bir gün, bütün çocukları karşı kuyuya geçirdikten sonra benimle birlikte derenin yanında kaldı; taşlardan bir geçit yapmaya çalıştı.

Köylüler isteseler yarım saat içinde bir köprü kurabilirlerdi çocukları için, dereye iki üç ağaç devirseler bu iş biterdi. Ama yapmadılar, okulu ciddiye almıyorlardı o günlerde, Duyşen'e de delinin biri diyorlardı...

Evet, onlara kalırsa delinin biriydi Duyşen, çocuklarla oyalanıyordu. Okuma yazma mı öğretmek istiyordu onlara, öğretsin di... yeter ki işlerini aksatmasındı çocuklar. Böyle düşünüyorlardı. Altlarında atları vardı, ihtiyaçları yoktu köprüye. En az kendileri kadar iyi bir insan olan bu delikanlılığın vaktini niye öğretmenlik etmekle geçirdiğini, üstelik bunu niye canla başla, inatla, her çeşit zorluğa, küçümsemeye, alaya katlanarak yaptığını anlamıyorlardı.

Taştan geçidi yaptığımızda yerde kar vardı; su öyle soğuktu ki insanın soluğu kesiliyordu. Duyşen nasıl dayandı buna, bilmiyorum... yalınayaktı, bir an bile durmadan çalıştı. Suyun dibine bastıkça, çakıl taşları ayaklarımızı cayır cayır yakıyordu. Derenin tam ortasında iken iki bacağımıza birden kramp girdi. Acıdan ırlı ırlı kaldım oracıkta; iki büküm oluvermişim, doğrulamıyordum. Gittikçe suya

gömülüydüm...

Koşarak geldi Duyşen, beni kollarına alıp kuyuya taşıdı. Yere kaputunu serip üstüne oturttu. Masmavi kesilmiş incecik bacaklarımı, buz gibi ellerimi ovdu.

Büyük bir ilgiyle:

Kaputuma sarılıp biraz dinlen, Altınay dedi... Geçidi ben kendim yaparım.

Sonunda geçit tamamlandı. Duyşen sudan çıkıp çizmelerini giydi; kaputuna sarınarak bana baktı, gülümsedi.

Biraz dinlendikten sonra:

Nasılın şimdi, ısındın mı? diye sordu. Al şu kaputu da sarın. Sonra ekledi:

O gün kapuya tezekleri sen mi bırakmıştın, Altınay? Evet, diye cevap verdim.

Dudaklarının köşesine incecik bir gülümseme ilişiverdi.

Ben de öyle düşünmüştüm zaten, demek istiyordu sanki.

Hatırlıyorum, kırkırımı olmuştu yüzüm, tezeğin bırakılmasını unutmamıştı demek. Mutluydum, yedi kat gökte uçuyordum. Duyşen sevindiğimi anladı.

Gözleriyle beni okşayarak:

Benim temiz yavrum, duru kaynağım, dedi. Ne kadar da akıllıydın... Ah, seni şehre, okumaya bir gönderebilsem! Büyük bir insan olurdun! Dönüp kuyuya doğru bir adım attı.

Gözlerimin önünde şimdi: gürültülü derenin kuyusunda durmuş; ellerini başının arkasında kavuşturmuş; parlayan gözleriyle, tepelerden gelen rüzgarın kovaladığı beyaz bulutlara bakıyor...

O anda ne düşünüyordu acaba? Beni şehirdeki okula göndermeyi mi? Ben onun kaputuna sarınmış şunları düşünüyordum:

Keşke ağabeyim olsaydı Duyşen! kollarına atılıp ona sarılıp, gözlerimi yumar, en tatlı sözleri söyledim kulaklarına. N'olursun Tanrım Duyşen ağabeyim olsun!

İnceliği, iyiliği, geleceğimizi düşündüğü için hepimiz seviyorduk öğretmenimizi. Küçüktük ama onun bu erdemlerinin farkındaydık. Yoksa her gün o uzun yolu alır mıydık? Rüzgarda, karların arasında bata çıka, soluk soluğa tırmanır mıydık o tepeyi? Kendi isteğimizle geliyorduk okula. Gidip o soğuk ahırda donmamız için kimse zorlamıyordu bizi. Okul öylesine soğuktu ki, birbirimizin yüzüne, ellerine, elbisesine hohlasak, hohladığımız yer hemen buz tutuyordu. Bazılarımız oturup Duyşen'i dinlerken ocağın yanında sırayla ısıtılıyorduk.

O soğuk sabahların birinde (Ocak ayının son günleriydi) Duyşen her zamanki gibi bizi almaya geldi. Sessizdi, düşünceliydi; kaşları çatılmış, yüzü kararış; demir gibi kaskatı kesilmişti. Hiç böyle görmemiştik öğretmenimizi. İşin içinde bir iş olduğunu anladık, sessizce ardından gittik onun.

Yoldaki kar tabakası kalırsa Duyşen önden giderdi hep; ben Duyşen'in arkasından giderdim, öteki çocuklar da benim arkamdan gelirlerdi. O sabah da önden gitti öğretmenimiz, geceleyin dağın eteğine karlar yığılmıştı çünkü. Bir insanın sevinçli mi üzüntülü mü olduğu arkasından bile belli olur bazen. O gün de öyle oldu:

Cengiz Aytmatov - Cemile

öğretmenimizin kederli olduğunu hemen anladık. Başını önüne eğmişti, zorlukla sürüyordu ayaklarını. O yürüyüşünü hala hatırlarım: tek sıra olmuş, tepeyi tırmanırken Duyşen önümde, kamburu çıkmış, siyah kaputuyla gidiyordu; yukardaki tepeler dinlenmek için çökmüş develere benziyordu, rüzgar hörgüçlerinin tozunu alıyordu sanki; yüksekte, çok yükseklerde, soğuk, beyaz gökte tek başına siyah bir bulut sallanıyordu.

Sırtına girip samanların üstüne oturduğumuz zaman, Duyşen her sabah gidip yaptığı gibi ocağı yakmadı.

Ayağa kalkın, dedi bize. Kalktık.

Başlarınızı açın.

Kasketlerimizi çıkardık; o da çıkardı kasketini. Ne demek olduğunu bilmiyorduk bunun. Kısık bir sesle:

Lenin öldü, dedi. Onun yası tutuluyor şimdi.

Sırtımızı sessizlik kapladı. Okul, karların altına gömülmüştü sanki. Duvarlardaki yarıklardan giren rüzgarın sesi duyuluyordu. Sanki üstlerine kar tanecikleri düşüyormuş gibi hoşırdayan samanların sesi duyuluyordu.

Gürültülü şehirlerin sessizlikle örtüldüğü, yerleri sarsan fabrikaların sustuğu, trenlerin raylar üstünde kalakaldığı o yaslı saatte, biz, insanlar içinde küçücük insanlar, ufak bir topluluk, başımızda öğretmenimizle, okul denilen o soğuk ahırda yas tuttuk.

Koluyla gözlerinin yaşını sildi Duyşen.

Ben Parti'ye yazılmaya gidiyorum, dedi. Üç gün sonra dönerim. O üç gün, hatırladığım kış günleri içinde en korkunç olanlarıydı.

Tabiat, büyük bir insanın bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışıyordu sanki. Rüzgar, yarların arasında uluyordu durmadan, tipi dinmiyordu, kırıkların madeni bir sesle tınlıyordu... Tabiat azmıştı; rüzgar kaldırıp kaldırıp yere vuruyordu karları.

Köyümüz, tepeleri kara bulutlarla örtülü dağların eteğinde sessizce yatıyordu. İncecik dumanlar yükseliyordu bacalardan. İnsanlar evlerinden dışarı çıkmıyorlardı. Üstelik, kurtlar da inmişti köye. Gündüzleri yollarda dolaşiyor, geceleri evlere kadar sokulup güneş doğuncaya kadar uluyorlardı.

Aklıma öğretmenimiz geldikçe üzüliyordum; hava öylesine soğuktu ki...

Duyşen'in sırtında ise siyah kaputundan başka bir şey yoktu. Geleceği gün, tedirginliğim daha da arttı. Kötü bir olayı sezmiştim sanki.

Fırsat buldukça evden sınıyor, gözlerimi ıssız, karlı bozkıra dikiyordum. Ama bir tek canlı varlık bile yoktu ortalıkta.

Ah, öğretmenim, neredesin? Yalvarıyorum, çabuk gel! Seni özledik, öğretmenim. Duyuyor musun beni? Seni özledik! Ama bozkır cevap bile vermiyordu bana. Nedendir bilmiyorum, sessizce ağlıyordum.

Sık sık evden çıkmam teyzemi kızdırmıştı. Yumruğunu sıkarak:

Ne diye öyle arada bir kapıya doğru koşuyorsun? diye bağırırdı. Otur oturduğun yerde, yününü eğir. Dışarda donup gebereceksin! Bir daha çıktığına görürsem karışmam!

Hava kararmaya başlamıştı bile; Duyşen'in dönüp dönmediğini bilmiyordum. Bu da çıldırtıyordu beni. Bir an, bugüne kadar hiç

Cengiz Aytmatov - Cemile

gecikmediğine göre mutlaka dönmüştür, diyordum kendi kendime. Bir an sonra kuşkuya kapılıyordum yine: Duyşen üzüntülüydü; akli başında değildi; ağır ağır güçlkle yürüyordu; ya bir de tipide yolunu şaşırıyorsa... Kendimi işe veremiyordum, parmaklarımın hepsi başparmak kesilmişti şanki, yün durmadan kopuyordu. Yün koştukça da teyzem küplere biniyordu:

Senin nen var bugün? Elin el değil, tahta! Sonunda sabrı tükendi: İnce hastalıklar götürsün seni! Al şu torbayı, Saykal nineye bırak.

Sevinçle ayağa fırladım. Duyşen, Saykal ninenin evinde kalırdı. Saykal'la kocası Kartanbay ana tarafından uzaktan akraba olurlardı bana. Sık sık gider görürdüm onları, bazen gece yatısına bile kaldığıım olurdu. Teyzem bunu hatırladı belki; belki de ona bu sözleri Tanrı söyledi.

İnsan kıtlıkta nasıl çavdardan bıkar, ben de öylesine bıktım senden! Onlarda kal bu gece. Hadi defol, sabah olmadan da eve döneyim deme!

Dışarı fırladım. Rüzgar, şamanlar gibi uluyordu bir an kesiliyor, sonra avuç avuç kar fırlatıyordu adamın yüzüne. Torbayı koltuğumun altına sıkıştırdım, karda taze at izlerini takip ederek köyün öteki ucuna koştum. Kafamda bir tek düşünce vardı: Duyşen dönmüş müydü? Dönmemişti. Öylesine soluk soluğa girdim ki eve, zavallı Saykal ninemin ödü koptu.

Ne var? diye bağırdı. Niye o kadar koştun. Bir şey mi oldu?

Yok; bir şey yok. Torbanı getirdim. Bu gece burada kalayım mı?

Tabii, yavrum. Seni yaramaz, ödümü kopardın! Epeydir geldiğin yoktu. Gel, ateşin önüne otur, donmuşsun.

Biraz et pişir de çocuğun karnını doyur, dedi Kartanbay. Duyşen de nerdeyse gelir.

Pencerenin önüne oturmuş, çizmelerinin pençelerini yeniliyordu.

Şimdiye kadar çoktan gelmiş olması gerekirdi. Ama merak edecek bir şey yok, gece olmadan gelir. Bizim ihtiyar katır eve dönüleceğini anladı mı dörtnele koşmaya başlar.

Gece usul usul geldi, pencereye yerleşti. Yüreğim tetikteydi, dışarda ne zaman bir köpek havlasa ya da biri konuşsa, çarpıntısı hemen duruyordu. Duyşen'den hiç haber yoktu. Neyse ki, Saykal nine konuşkandı, beklemek daha kolay oluyordu onun yanında.

Duyşen'i epeyce bekledik. Geceyarısı, Kartanbay yatmaya karar verdi.

Yatakları ser bakalım, dedi Saykal nineye. Anlaşılan bu gece gelmeyecek. Geç oldu artık. Memurların işleri başlarından aşkındır; yarına kalmıştır Duyşen'in işi. Yoksa şimdiye kadar çoktan gelirdi. Sonra yattı.

Ocağın arkasına, köşeye bir yatak da benim için serdiler. Ama uyuyamadım. Kartanbay durmadan öksürüyor, dualar mırıldanarak bir yandan bir yana dönüyordu.

Benim ihtiyar katır ne alemdedir acaba? diye mırıldanıyordu. Kimse kimseye bedavadan bir tek saman çöpü vermiyor. Cebinde paran olsa bile satın alacak çavdar bulamıyorsun...

Çok geçmeden uyudu. Şimdi de rüzgar uyutmuyordu beni. Çatıyı sarsıyor, samanları hışırdatıyor, kaba eliyle camlara vuruyordu. Duvarların arkasında karları yerden yere çaldığını duyuyordum. Kartanbay, Duyşen'in iyi olduğunu, merak etmememizi söylemişti

Cengiz Aytmatov - Cemile

gerçi; ama içim rahat değildi yine de. Öğretmenimi bekliyordum karanlıkta, yalnız onu düşünüyordum... rüzgarlı, bembeyaz bozkırda bir başınaydı şimdi. Dalmışım; ansızın irkilerek uyandım. Yerden yükselen bir uluma gitti, göğe takılıp kaldı. Kurtlar! Bir tane değil, bir sürü kurt. Birbirlerini çağırarak toplanıyorlardı. Sesleri birleşiyor, rüzgara karışarak uzaklaşıyor, yaklaşıyordu. Zaman zaman kapının önünden geliyordu ulumaları.

Saykal nine:

Tipi yüzünden uluyorlar, diye fırladadı.

Kartanbay bir şey demedi önce; ulumaları dinliyordu.

Yok yok, birinin peşindeler. Ya bir adamın, ya da bir atın. Dinleyin bakın... İnşallah Duyşen'in peşinde değıllerdir. O sersem delikanlı hiçbir şeyden korkmaz çünkü.

Heyecanla ayağa kalkıp kürklü ceketini giydi. Işığı yak kadın! Çabuk ol!

Saykal'la ben, korkuyla fırladık. İhtiyar kadın bir an içinde lambayı yaktı. Tam o sırada uluma kesildi, bir şey olmamış gibi sessizliğe büründü her yer.

Allah kahretsin, saldırdılar! diye bağırdı Kartanbay.

Eline bir sopa geçirip kapıya fırladı; o anda köpekler havlamaya başladı dışarda. Biri pencerenin önünden geçip kapıyı yumrukladı. Odaya bir buhar bulutu girdi önce. Sonra Duyşen'i gördük. Soluk soluğa içeri daldı; kül gibi olmuştu yüzü. Duvara koştu. Tüfek, dedi. Ama biz, bir şey anlamayacak kadar heyecanlıydık. Gözlerim karardı; iki ihtiyarın sisler arasında konuştuğunu duyar gibi oldum:

Kara koyun kurban olsun sana, ak koyun kurban olsun!

Sahiden sen misin bu?

Tüfek, diye tekrarladı Duyşen... Bir tüfek verin bana! Tüfeğimiz yok ki... Nereye gidiyorsun?

Kartanbay da, Saykal da, Duyşen'e yapışmışlardı; bırakmak istemiyorlardı onu.

Bir sopa verin öyleyse. İhtiyarlar yalvarmaya başladılar:

Bırakmayız seni. Biz sağ oldukça bir yere gidemezsin! Önce bizi öldürür, sonra gidersin!

Ansızın dizlerimin bağı çözülüverdi; tek kelime bile söylemeden yere yığıldım.

Kamçısını bir köşeye fırlatarak derin derin içini çekti Duyşen.

Tam da kapının önünde kısırdılar beni, dedi. Katır dörtnala gidiyordu, peşimize kurtlar düştü. Köye kadar geldi hayvancağız, az ötede tökezleniverdi. Üstüne saldırdılar.

Kartanbay, Duyşen'i yatıştırmaya çalışarak:

Katıra aldırma; sen kurtuldun ya, ona bak, dedi. Katır tökezlenmeseydi sen de kurtulamazdın... Tanrıma şükürler olsun. Çıkar elbiselerini de ateşin önüne otur. Dur da çizmelerini çekeyim. Kadın, yiyecek bir şeyler ısıt hadi.

Birlikte, ateşin önüne oturdular. Kartanbay içini çekerek:

Alınıyazımızda bu da varmış, dedi. Yola niye bu kadar geç çıktın?

Cengiz Aytmatov - Cemile

Toplantı sandığımdan da uzun sürdü. Parti'ye yazıldım. İyi. Ama yola yarın sabah da çıkabilirdin. Seni sopayla kovalayan mı vardı?

Çocuklara, bugün döneceğime söz verdim, dedi Duyşen. Yarın sabah okula gelecekler. Kartanbay öfkeli öfkeli söylenmeye başladı:

Serseme bak! Duyuyor musun, kadın, bak ne diyor... Bacak kadar piçlere verdiği sözü tutmak için canını tehlikeye atmış! Nasıl, beğendin mi? Ya canını kurtaracakydın, o zaman ne olacaktı? Bırak saçma saçma konuşmayı.

Benim işim bu, benim görevim. At için üzuldüm. Hep yayan giderdim, keşke yine yayan gitseydim. Kalkıp atını aldım senin, kurtlara parçalattım...

Aldırma. Canı cehenneme, dedi ihtiyar. Senin hayatını kurtardı ya, ona bak! Bugüne kadar hep atım mı vardı sanki? Benim için üzülme sen, ben başının çaresine bakarım. İlerde, bakarsın bir at daha alırsın.

Saykal ağlamaklı bir sesle:

Doğru söyledin, dedi. Bir at daha alırsınız... Al oğlum, soğutmadan ye şunu.

Sustular. Kartanbay, ateşi karıştırarak, düşünceli düşünceli:

Seni anlamıyorum, Duyşen, dedi. Kafasız bir adam değilsin, hatta akıllıydın. Ne diye okulla çocuklarla uğraşıp duruyorsun? Daha iyi bir iş mi yok dünyada? Gidip bir zengin yanında çobanlık etsen bolluk içinde yaşarsın...

Biliyorum, benim iyiliğimi istiyorsun. Ama bu çocuklar büyüyünce senin benim gibi birer insan olsun istiyorsan okulun da, eğitimin de gereği yok tabii. Ama devlet nasıl gelişir o zaman? Bütün güçlülere bunun için göğüs geriyorum işte. Daha iyi bir öğretmen olsaydım başka bir şey istemezdim...

Onların konuşmalarını dinlerken uzaklardan, uzaklaştığım yerlerden yavaş yavaş döndüm odaya. Önce bir düş gibi geldi bu. Duyşen'in sağ salım karşımda olduğuna inanmadım. Sonra bahar selleri gibi güçlü dayanılmaz bir sevinç dalgası kapladı gövdemi; hiçkırardım. Kimseler benim kadar sevinemezdi. Her şey yok oluvermişti birden: kerpiç kulübe, tipi, Kartanbay'ın tek atını parçalayan kurtlar... Hepsi yok olmuştu! Kafamı, yüreğimi, bütün gövdemi bir mutluluk kaplamıştı... inanılmaz, sonsuz, ışık gibi ölçsüz bir mutluluk.

Hiçkırıklarımı kimse duymasın istiyordum. Ama Duyşen duydu. Ocağın arkasında ağlayan kim? diye sordu.

Altınay, dedi Saykal; çok korktu, ondan ağlıyor. Altınay burada mı? Ayağa fırlayıp yanıma koştu. Duyşen. Diz çöktü; omuzlarıma dokunarak:

Nen var, Altınay? Niye ağlıyorsun? dedi.

Duvara dönüp kendimi iyice bıraktım; hüngür hüngür ağlamaya başladım.

Ağlama yavrum. Niye korktun öyle? Bak, koca bir kız oldun artık, ağlamak hiç yakışmıyor sana... Yüzüme bak.

Boynuna sarıldım onun; göz yaşlarıyla ıslanmış ateş gibi yüzümü yanaklarına bastırdım. Durmadan hiçkırıyordum. Sevinçten kendimi tutamıyordum.

Kartanbay kilimin üstünden kalktı. Korkmuştu biraz.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Galiba yüreği yerinden oynadı bunun, dedi. Gel buraya kadın, birkaç dua oku. Çabuk ol.

Hepsi çevremde dolanmaya başladı. Saykal büyülü sözler söyledi, yüzüme soğuk su, sonra da sıcak su serpti. Göz yaşları benim yaşlarıma karışıyordu.

Evet, anlatılmaz bir sevinç yüzünden yerinden oynamıştı yüreğim. Duyşen yatağının yanına oturdu, ben rahatlayıp uyuyuncaya kadar ateş gibi alınımı okşadı soğuk elleriyle...

Kış dağların öteki yanına geçti. Bahar, mavi bulutlarını önüne katmıştı bile. Eriyen karlarla kabarmış tepelerden, ılık rüzgarlar esiyordu.

Toprağın taze süt kokusuna benzeyen güzel kokusunu taşıyorlardı. Dağlardaki buzlar çözüldü, dereler gürül gürül akan, yollarındaki her şeyi yıkan, türkülerıyla yataklarını dolduran birer ırmak oldu.

Genç kızlığının birinci baharıydı bu. O zamana kadar gördüğüm baharların en güzeliydi. Bir dağa çıksanız, altınızda bahar dünyalarının en sevimlisini görüyordunuz. Kollarını açmıştı bahar, gümüş bir peçeteye örtülmüş bozkıra yuvarlanıyordu. Uzaklarda, kilometrelerce ötede, eriyen göllerin mavisini, atların kişnemesi, kanatlarında beyaz bulutlar taşıyan leyleklerin uçuşu vardı. Nereden geliyordu leylekler, hüzünlü sesleriyle nereye çağırıyorlardı insanı? Baharın gelişiyi birlikte, hayat daha eğlenceli olmuştu. Yeni oyunlar yaratıyor, yaşama sevinciyle gülüyor, okuldan çıkınca birbirimizi kovalayarak eve koşuyorduk. Teyzem bu kadar sevinçli oluşuma içerliyor, beni azarlamak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu:

Oyun oynayacak yaşta mısın sersem? Evlenme vaktin bile geldi. Senin yaşındaki kızların hepsi ev bark sahibi oldular, çoluk çocuğa karıştılar. Bir de kendine bak... Bütün vaktini okulda geçiriyorsun.

Ama ben seni hale yola koymasını bilirim...

Doğrusu, teyzemin sözlerini ciddiye almıyordum. Onun bu davranışlarına alışkıyım zaten. Evlenecek yaşta da değildim; o bahar boyum biraz daha uzamıştı sadece, o kadar.

Duyşen gülerek:

Sen daha çocuksun, derdi bana. Saçın başın karmakarışık.

Aldırmazdım bile. Kendi kendime:

Biraz daha büyüüp gelin olunca, derdim, daha güzelleşeceğim. Teyzem bile şaşacak güzelliğime. Duyşen, gözlerimin yıldıızlar gibi parladığını söylüyor. Yüzüm de temiz bir yüzmüş.

Bir gün, okuldan dönünce, avlumuza iki yabancı atın bağlanmış olduğunu gördüm. Eyerlerine, koşumlarına bakılırsa, dağlardan geliyordu atlar. Dağlılar, değirmene gelirken ya da pazardan dönerken amcamla teyzeme uğrarlardı ara sıra.

Kapının önüne gelmiştim ki teyzemin kahkahasını duydum; olduğum yerde kalakaldım.

Hadi, yüzün gülsün sevgili yeğenim, diyordu teyzem. Küçük kumruyu avucunun içine alınca bana nasıl teşekkür edeceğini bilemeyeceksin.

Sözleri başka seslerle, başka kahkahalarla kesildi. Ama ben içeri girer girmez sustular. Kırmızı suratlı şişman bir adam oturuyordu kilimin üstünde, önüne bir masa örtüsü serilmişti. Terli alınına indirdiği kalpağının altından bir göz attı bana; sonra önüne bakarak boğazını temizledi.

Tezsem yapay bir gülümsemeyele karşıladı beni.

Demek döndün canım kızım, dedi. İçeri gel yavrum. Amcam bir başka adamın yanında oturuyordu... İskambil oynuyor, içki içiyor, beşparmak yiyorlardı...

İkisi de sarhoştı, iskambil kağıtlarını yere attıkça başları sallanıyordu. Kedimiz masa örtüsünün üstüne çıktı; ama şişman adam öyle bir tokat attı ki zavallının başına, hayvancağız inleyerek miyavladı, kaçıp bir köşeye saklandı. Zavallı kedi, canı nasıl yanmıştı! Kaçmak istedim, ama nasıl kaçacağımı bilemedim. Neyse, tezsem yardıma koştu.

Canım kızım, dedi. Tencerede yemek var, git de soğumadan karnını doyur.

Sevindim. Ama teyzemin garip davranışı hoşuma gitmemişti, dikkat kesildim:

Birkaç saat sonra adamlar kalkıp atlarına bindiler, dağlara doğru uzaklaştılar. Tezsem yine bağırmağa başladı bana; biraz rahatladım. Herhalde sarhoş olduğu için iyi davranmıştı, dedim.

Bu olaydan birkaç gün sonra, Saykal nine teyzemi görmeye geldi. Avludaydım, ama ihtiyar kadının sözlerini duyabiliyordum. İyi düşündün mü? diyordu Saykal nine. Kızcağızın hayatını mahvedeceksin!

Öfkeli öfkeli bağırarak bir şeyler konuştular; Saykal evden çıktı. Bana hem öfke, hem de acımayla bakarak, tek kelime bile söylemeden gitti. O bakışı bütün keyfimi kaçırmıştı. Ona ne yapmıştım ki bana öyle bakmıştı?

Ertesi sabah okula gidince Duyşen'in de keyifsiz olduğunu gördüm. Üzüntüsünü saklamak istiyordu bizden, ama boşunaydı... Benim yüzüme bakmaktan kaçındığı da dikkatimi çekti. Derslerden sonra dışarı çıkarken, beni çağırdı.

Dur, Altınay, dedi.

Elini omuzuma koyarak sevgiyle baktı bana.

Eve gitme. Gitmeni niye istemiyorum, biliyor musun, Altınay? Damarlarımdaki kan ansızın donuvermişti sanki. Tezsem aklından geçenleri o anda anlayıverdim.

Ben konuşurum onlarla, dedi Duyşen. Sen şimdilik burada kal. Yanımdan ayrılma.

Korkum yüzümden okunuyordu anlaşılın. İncecik parmaklarıyla çenemden tuttu Duyşen, başımı kaldırdı. Her zamanki gibi gülümseyerek gözlerimin içine baktı.

Korkma, Altınay, dedi. Ben yanıdayken hiçbir şeyden korkma. Okuluna devam et, derslerini yap, başka her şeyi unut. Ne kadar korkak olduğunu biliyorum... Bak ne anlatacağım sana... Komik bir şey hatırlamış gibi güldükten sonra devam etti:

O sabah biz hepimiz uykudayken Kartanbay nereye gitmiş biliyor musun? Büyücü getirmeye! Caynak'ın ihtiyar karısını.

Döndüğünde, Niye getirdin onu, diye sordum. Biraz büyü yapsın, Altınay'ın yüreği korkudan yerinden oynadı, diye cevap verdi. Kov şu kocakarıyı, en aşağı bir koyun ister şimdi. O kadar zengin değiliz. At da veremeyiz, bir katırımız vardı, onu da kurtlara yedirdik, dedim. Sen o saatte uykudaydın. Kovdum gitti kocakarıyı. Kartanbay bir hafta konuşmadı benimle. Küçük düşürmüşüm onu, öyle dedi. Ama

Cengiz Aytmatov - Cemile

Saykal da, Kartanbay da iyi insanlar. Onlar kadar iyisine kolay kolay rastlayamıyor insan. Hadi, artık eve gidelim, Altınay. Gel.

Cesur olmaya çalışıyordum; ama teyzem gelir de beni döve döve götürür diye korkuyordum. Ellerinden kimse alamazdı beni. Bütün, gece, fırtınanın patlamasını bekleyerek, gözümü bile kırpmadım. Duyşen aklımdan geçenleri biliyordu tabii. Ertesi gün, dikkatimi başka yere çekmek için belki, iki tane fidan getirdi okula. Dersler bittikten sonra, elimden tutarak beni okulun arkasına götürdü. Esrarlı bir havayla:

Yapılacak bir işimiz var, Altınay, dedi. Bu fidanları senin için getirdim. Şimdi onları birlikte dikeceğiz. Onlar büyüüp güçlendikçe sen de büyüüp güçlenecek, dünyanın en iyi kadını olacaksın. Temiz bir yüreğin, sağlam bir kafan var. Bilgin olacaksın sen; evet adım gibi biliyorum, bilgin olacaksın. Bu fidanlar da senin gibi genç, senin gibi ince. Onları kendi ellerimizle dikelim, Altınay. Okumak sana mutluluk getirsin, benim sevgili yolduzum...

Fidanlar benim boyumdaydı; mavimsi gövdeleri vardı. Onları tam dikmiştik ki, incecik yapraklara dokunarak, hayat vererek bir rüzgar esti dağlardan. Yapraklar titredi, kavaklar salındı... Gerileyerek, sevinçle:

Bak, ne güzel! dedi Duyşen. Şu ilerdeki kaynaktan bir de su yolu açarız buraya. Göreceksin, kocaman olacaklar! Bu tepede iki kardeş gibi, yan yana duracaklar. İyi insanlar, onları uzaktan gördükçe sevinecek. Hayat da daha değişik olacak o zaman, Altınay. Önümüzde güzel günler var...

Duyşen'in temiz yürekliliği nasıl duygulandırmıştı beni... bunu anlatacak kelimeleri şimdi bile bulamıyorum. Oracıkta durup öğretmenime baktım. Yepyeni gözlerle baktım ona; yüzünün soylu güzelliği, gözlerinin temiz bakışı beni büyülemişti, ellerinin gücünü yeni görüyordum sanki... sanki gülümseyişi ilk olarak ısıtıyordu içimi. Sıcak bir dalga yükseliyordu göğsümden, o güne kadar bilmediğim duygular sarmıştı gövdemi. Ona yaklaşmak istiyordum.

Öğretmenim, bu kadar iyi olduğun için teşekkür ederim sana... Seni kucaklamak, öpmek geliyor içimden, demek istiyordum.

Ama bunu yapacak cesaretim yoktu; o sözleri yüksek sesle söylemeye utanıyordum. Söylesem daha iyi olacaktı belki... Dağların yeni yeşermiş eteklerinden yükselen o tepede, durgun, mavi göğün altında kendi düşlerimize daldık. Üzüntülerimi bir yana atmıştım. Ertesi günü düşünmüyordum bile; iki gündür eve gittiğim yoktu... yine de, teyzemin beni aramamasına şaşmıyordum. Belki beni unutmuşlardır, diyordum... kim bilir, benimle uğraşmamaya karar vermişlerdi belki. Evet, bu düşünceler tedirgin etmiyordu beni artık; ama Duyşen'i ediyordu.

Köye dönerken:

Üzülme, Altınay, bir yolunu buluruz, dedi. Öbür gün rapor vermeye gideceğim yine. Senden de söz açarım. Belki şehre, okula yollatırım seni.

Gitmek ister miydin?

Ben senin sözünden çıkmam, öğretmenim.

Şehrin nasıl bir yer olduğu hakkında en ufak bir fikrim yoktu; ama Duyşen'in beni şehre göndermek istemesi, yeni düşler kurmama yetti de arttı bile. Başka bir şey düşünmüyordum artık. Bazen korkudan ölecek gibi oluyor, bazen gitmeye can atıyordum.

Ertesi gün okulda, dersler boyunca hayal kurdum: şehirde kiminle kalacaktım, nasıl yaşayacaktım orada? Birisi yatacak bir yer verseydi

Cengiz Aytmatov - Cemile

bana, her şeyi yapardım... odun kırar, su getirir, çamaşır yıkar, evet, her şeyi yapardım.

Dışardaki at sesleri beni kendime getirdi. Öyle hızlı koşuyordu ki atlar, sanki okulu yerle bir edip geçeceklerdi. Hepimiz irkilerek ayağa kalktık, kulak kesildik.

Duyşen, aceleyle...

Siz işinize bakın, aldırmayın, dedi.

Kapı büyük bir hızla açıldı. Eşikte teyzem duruyordu. Sinsi yüzünde kötü, karanlık bir hava vardı.

Duyşen kapının yanına gitti. Ne istiyorsun? diye sordu.

Ne istediğim seni ilgilendirmez. Kızımı evlendireceğim. Gel buraya, piçi!

Üstüme yürümek istedi, ama Duyşen yolunu kesti onun. Büyük bir rahatlıkla, heyecanlanmadan:

Burada yalnız öğrenciler var, dedi. Evlenme çağına gelmiş kimse yok.

Görürüz bakalım. Yakalayın şu piçi. Dışarı çıkarın. Atlılardan birine işaret etti. O gün gördüğüm kalpaklı adamdı bu. Onunla birlikte öteki iki adam da atlarından indiler.

Duyşen olduğu yerde duruyordu.

Şişman adam saldırmaya hazırlanan bir ayı gibi Duyşen'in üstüne yürüdü.

Seni evsiz barksız serseri, diye homurdandı. Kızlarımız senden mi emir alacak? çekil yolundan!

Duyşen kollarını gererek kapıda duruyordu hala. Buraya girmeye hakkınız yok. Burası okul, dedi. Teyzem:

Ben dememiş miydim, benim piçi baştan çıkarmış! diye bağırdı.

Şişman adam:

Tükürürüm şimdi okulunun içine! diye uludu. Mosmor kesilmişti. Elindeki kamçıyı salladı.

Ama daha atik davranmıştı Duyşen. Bir tekme attı adamın karnına. Adam inleyerek yere yığıldı. Ötekiler bir anda öğretmenimizin üstüne saldırdılar. Bağırarak yanıma sığındı çocuklar. Eteğime yapışmış öğrencilerle birlikte adamların üstüne atıldım.

Bırakın öğretmenimizi! Vurmayın ona! İşte ben buradayım. Beni götürün, ama öğretmenimize vurmayın! diye bağırdım.

Duyşen döndü. Burnundan oluk gibi kan boşanıyordu. Yüzü öfkeden korkutucu bir hale gelmişti. Kırılmış kapının tahtalarından birini geçirdi eline, sallayarak:

Evlerinize gidin çocuklar. Altınay, kaç! diye bağırdı.

Bağırması çığılğa döndü kısa zamanda. Kolu kırılmıştı. Sağlam eliyle kırık kolunu tutarak geriledi; iki adam Duyşen'in üstüne boğalar gibi saldırdılar.

Vur! Vur! Kafasına vur! Gebert!

Kırımızı suratlı haydutla teyzem beni yakaladılar. Saçımdaki

Cengiz Aytmatov - Cemile

kurdeleyi boğazıma geçirerek dışarı sürüklediler beni. Bütün gücümle karşı koydum, kurtulmaya çalıştım. Sırf arkadaşlarım bir köşeye kümelenmişler, korkuyla bakıyorlardı bana; ağızları açıktı, ama bağırıyorlardı. Duyşen kanlar içinde, duvarın dibine yığılmıştı.

Öğretmenim!

Ama Duyşen artık yardım edemezdi bana. Ayakta bile duramıyordu. Yumrukların altında, sarhoşlar gibi sallanıyordu. Başını kaldırmak istedi; yeniden yeniden vurdular ona. Beni yere fırlattılar; ellerimi bağlamışlardı. O anda Duyşen de kendinden geçti.

Öğretmenim!

Ağızını tıkayıp bir eyerin üstüne attılar beni.

Kırmızı suratlı adam, daha önce binmişti ata. Elleriyle, gövdesiyle beni eziyordu. Öteki adamlar da atlarına atladılar. Teyzem, kafama vurarak, yanımda koşuyor, bağırıyordu:

Sen istedin bunu! Neyse, artık kurtuluyorum senden! Öğretmeninin de sonu geldi!

Ama sonu gelmemişti Duyşen'in. Ansızın, umutsuz çığlığını duydum onun:

Altınay!

Güçlkle arkama baktım. Duyşen peşimizden koşuyordu. Her yanı kana bulanmıştı; kocaman bir taş geçirmişti eline... peşimizden koşuyordu. Bütün sırf, hiçkırarak, haykırarak onu takip ediyordu. Durun haydutlar! Durun! Bırakın onu! Altınay! diye bağırıyordu

Duyşen.

Atlılar durdu. Duyşen'i dövmüş olan iki adam, çevresinde dönmeye başladılar onun. Kırılmış kolunu dişleriyle kaldırdı Duyşen, taşı fırlattı.

Boşa gitmişti. İki adam sopalarıyla Duyşen'e vurdular. Öğretmenimiz yere düştü. Çocukların, Duyşen'in üstüne kapaklandıklarını, korkuyla kalakaldıklarını görebildim ancak. Bayılmışım.

Beni nasıl götürdüler, nereye götürdüler bilmiyorum. Garip bir çadırda buldum kendimi. Gecenin son yıldızları, çadırın tepesindeki delikten durgun durgun parlıyordu. Solmak üzereydiler. Yakınlarda bir ırmağın akışı, çobanların seslerini duyuyordum. Buruşuk yüzlü bir kadın, kara bir mangalın önüne çökmüştü: Yüzü toprak gibi karaydı.

Döndüm. Ah, bakışımınla öldürebilseydim şu adamı!

Kırmızı suratlı adam:

Hey, kadın, diye seslendi. Uyandır şunu artık.

Kara kadın yanıma yaklaştı; sert, nasırlı eliyle omuzumu kavradı, sarstı. Söyle, aklını başına alsın, dedi adam. Karşı koyarsa üsteleme. Ben ona yapacağımı bilirim.

Çadırdan çıktı. Kara kadın yere çömeldi yine, tek kelime bile söylemedi. Kim bilir, belki de dilsizdi. Soğuk küller gibi ölü olan gözleri, anlamsız anlamsız bakıyordu. Terbiye edilen köpekler vardır hani... sahipleri, ellerine ne geçerse kafalarına indirirler hayvanlarını; onlar da buna alışır, ama bakışlarına bir anlamsızlık gelir... gözlerine baktıkça titrer insan. Kadının cansız gözlerine baktım da, ölüyüm, yerin altında gömülüym sandım. Irmağın sesi olmasaydı ölü olduğuma gerçekten inanacaktım. Sular ne güzel çağlıyordu...

gürültüyle akıyorlardı. Özgürdüler.

Kötü ruhun Tanrı'nın laneti altında inlesin, teyze! Göz yaşlarımda, kanımda boğulsun! O gece kızlığını elimden aldılar. On beş yaşındaydım daha. Bunu yapan adamın çocuklarından da küçüktüm. Üçüncü gece, kaçmayı aklıma koydum. Yollarda beni bekleyen tehlikelere aldırımıyordum; yakalansam bile ne çıkardı... öğretmenim Duyşen gibi, soluğum kesilinceye kadar karşı koyardım onlara. Sürüne sürüne, sessizce ilerledim çadırda. Dışarı çıkacaktım ki, girişi örten çadır bezinin bağlı olduğunu gördüm. Çözemedim. Kenarlara baktım; onlar da yere çakılı sopalara sımsıkı bağlanmıştı.

Tek çare elime keskin bir şey geçirip ipleri kesmekti. Karanlıkta küçük bir tahta parçası geçti elime. Umutsuzca yeri kazmaya başladım.

Çadır bezinin altından geçecektim. İmkansız bir şeydi bu; ama artık doğru dürüst düşünemiyordum ki... Sadece bir tek düşünce vardı kafamda: çıkmak ya da ölmek. O adamın horultusunu duymak istemiyordum bir daha; orada tutsak kalmak istemiyordum. Ölürsem dövüşerek ölürüm, özgür ölürüm, diyordum. Onlara boyun eğmeyecektim.

Orospunun biriydim artık. Ah, nasıl tiksiniyorum bu kelimedenden! Kumaydım. Hangi kokuşmuş, çürümüş çağda yaratmışlardı bu kumalıyı?

Kim yaratmıştı? Kuma olmaktan, insanın ruhuyla, bedeniyle tutsak olmasından daha küçültücü şey var mı dünyada? Zavallı kadınlar, mezarlarınızdan kalkın! Kızlıkları ellerinden zorla alınmış kadınların, aşağılanmış kadınların ruhları, kalkın! Kalkın, kötü dünyaları, pis dünyaları titretin! Ben çağırıyorum sizi, ben, sonuncunuz! Ben, başkaldıran kuma!

Bugün bunları söyleyebileceğim aklımdan bile geçmiyordu o gece. Umutsuzluk içinde yeri kazdıka kazdım. Toprak sertti, kolay kazılmıyordu. Kırık tırnaklarımla, kanayan tırnaklarımla kazdım. Ancak kollarımın geçebileceği büyüklükte bir çukur kazmıştım ki, şafak söktü. Köpekler havlamaya başladı. Herkes uyandı. Atlar ırmağın karşı kıyısına geçti, uykulu koyunlar geldi. Biri, çadırın iplerini çözmeye başladı dışardan. Yere çakılı sopaları söktü. Kara kadındı bu.

Anlaşılan gitmeye hazırlanıyorlardı. Ansızın, bir gün önce konuşulanlar geldi aklıma: bu sabah yola çıkıp geçiti aşacaklar, yazı geçirmek için dağlara çıkacaklardı. Umutsuzluğum arttı. Oradan kaçmak yüz kere daha zor olacaktı.

Kazdığım çukurun yanından uzaklaşmayı düşünmedim bile. Ne faydası vardı bunun? Kara kadın çukuru, çukurun yanındaki toprak yığını görü, ama ağızını açıp da tek kelime bile söylemedi, işine devam etti. Bütün davranışlarında bir kayıtsızlık vardı. Sanki dünyada hiçbir şey ilgilendirmiyordu onu. Kocasını bile uyandırmadı. Ortalığı toplamak için yardım istemedi ondan. Adam, kat kat yorganların kürklerin altında horlayarak tıpkı bir ayı gibi yatıyordu.

Her şey derlenip toparlandı. Ben bir kafes içindeydım sanki; ırmağın karşı kıyısında atlarını, arabalarını yükleyen insanlara bakıyordum. Üç atlı gördüm birdenbire; birisine bir şeyler sorduktan sonra bizim çadıra doğru gelmeye başladılar. Önce, eşyaların taşınmasına yardım edecekler sandım; ama daha dikkatli bakınca irkildim. İçlerinden biri Duyşen'di; ötekiler ise kırmızı üniformalı iki jandarmaydı. Öylesine şaşırılmıştım ki, ağızımı bile açamıyordum. Öğretmenim sağdı demek! Ne güzel! Ama kara bir boşluk vardı içimde: bitmişim, kirlenmişim. Duyşen'in başı sarııydı; kolu askıya alınmıştı. Yere atlayıp doğru çadıra koştu. Kırmızı suratlı, horlayan haydutun üstünden bütün yorganları çekip aldı.

Kalk ayağa! diye bağırdı.

Adam başını kaldırıp gözlerini oğuşturdu; üstüne saldırmak istedi Duyşen'in, ama jandarmaların tabancalarını görünce çekindi. Duyşen yakasından tutarak ayağa kaldırdı onu; hızla kendisine çekerek yüzünü onun yüzüne yaklaştırdı.

Kanı çekilmiş dudaklarının arasından:

Haydut domuz, diye fırlıladı. Hak ettiğin yere gideceksin şimdi. Yürü.

Adam ileriye doğru bir adım atmak istedi; ama Duyşen parmaklarını yağlı omuzuna geçirdi onun... Adamı tuttuğu gibi savurdu. Öfkeyle bakarak:

Bu kızı ezilmiş, çiğnenmiş bir ot gibi mi görüyorsun? diye bağırdı. Onun hayatını mahvettiğini mi sanıyorsun? Hayır, korkak köpek, mahvetmedin. Senin günün geçti; gün onun günü! Sonun geldi artık! Kırmızı suratlı adamın çizmelerini giymesine izin verdiler; sonra ellerini bağlayıp bir ata bindirdiler onu. Jandarmalardan biri, atın yularından tutuyordu. Öteki arkadaydı. Ben Duyşen'in atına bindim; öğretmenim yanımda yürüyordu.

Biz tam yola çıkmıştık ki, bir çığlık koptu arkamızdan; öyle bir çığlıktı ki bu, bir insanın çıkarmasına imkan yoktu. Kara kadın bağırarak arkamızdan koşmaya başlamıştı. Çılgın gibi, kocasının üstüne atıldı, elindeki taşla kalpağına vurdu.

Sesinin olanca gücüyle:

Al, bu emdiğin kanlar için! diye bağırdı. Köpek! Bu da kara günlerim için! Seni sağ bırakmayacağım!

Evlilik yılları boyunca bir kere bile başkaldırmamıştı belki. Bütün kini, bütün hıncı şimdi ortaya çıkıyordu. Kulakları parçalayan çığlıkları, dar boğazda, kayalarda yankılanıyordu. Eyerin üstünde korkudan sınımış kocasının üstüne saldırdı; gübre, taş, çamur fırlattı. Bir yandan da bağıra bağıra ileniyordu:

Dilerim bastığın yerde ot bitmesin! Ölümler ortalarda kalsın, gözlerini kuzgunlar oysun! Suratını bir daha görmek kısmet olmasın bana! Defol, köpek, defol, defol!.

Bir an soluk aldıktan sonra saçları rüzgarda uçuşarak, bağıra bağıra uzaklaştı.

Bir kabus gibiydi bu. Başım dönüyordu; ezilmiştim, yıkılmıştım. Duyşen atını yularından tutmuş götürüyordu. Sarılı başını önüne eğmiş, sessizce yürüyordu.

Sonunda o kötü boğazı arkamızda bıraktık. Askerler epey uzaklaşmıştı bizden. Duyşen atı durdurdu, gözlerinde acıyla yüzüme baktı. İlk bakışıydı bu.

Sana kötülük ettim, seni koruyamadım, Altınay, dedi. Bağışla beni.

Elimi tutup yanağına bastırdı.

Sen bağışlasan bile ben kendimi bağışlamayacağım.

Atın yelesine kapanıp hiçkırımaya başladım. Duyşen yanımda duruyor, tek kelime söylemeden saçlarımı okşuyordu. Ağlamama engel olmaya kalkıyordu.

Sonunda: Gel, Altınay, gidelim, dedi. Bir şey söyleyeceğim sana. İki gün önce kasabaya indim. Şehre, okumaya gideceksin. Gürül gürül akan duru bir derenin yanına geldik.

Duyşen durdu. Cebinden bir kalıp sabun çıkararak:

Yüzünü yıka, Altınay, dedi. Al şunu, sabunları. İstersen atı otlamaya götürüyüm... sen de elbiselerini çıkarıp bir güzel yıkan. Başından geçenlerin hepsini unut. Bir daha da hatırlama. Yüz, Altınay, kendine gelirsin.

Tamam mı?

Başımı salladım. Duyşen uzaklaşınca, elbiselerimi çıkarıp suya girdim. Dipteki beyaz, mavi, yeşil, kırmızı çakıllar bana bakıyorlardı. Mavi su, bir anda ayak bileklerimi sardı. Avuçlarıma biraz su alıp göğsüme çarptım. Ürperdim. Üç gündür ilk kez güldüm. Ne güzel şeydi gülmek! Yeniden, yeniden su çarptım gövdeye, sonra dereye daldım. Akıntı hemen sığ yerlere götürdü beni. Ayağa kalkıp köpüklerin arasına atladım yine.

Ah, dere, diye fırlıdım, şu üç günün bütün kirini, bütün kötülüğünü götür gövdemden... Kendin gibi temiz yap beni.

Bizim için değerli anılar taşıyan yerlerde ayak izlerimiz niye silinir? Niye kalmaz? Duyşen'le birlikte indiğimiz o dağ yolunu bulabilseydim, kendimi yere atar, öğretmenimin ayak izlerini öperdim. O dağ yolu, dünyanın bütün yollarından daha değerlidir benim için. O güne, o yola, beni ışığa, taze umutlara götüren o dağ yoluna şükürler olsun... O gün parıldayan güneşe, toprağa şükürler olsun...

İki gün sonra, Duyşen istasyona götürdü beni. Başıma gelenlerden sonra artık köyde kalmak istemiyordum. Yeni hayatım yeni bir yerde başlamalıydı. Saykal'la Kartanbay yolculuğa hazırladılar beni. Üstüme titrediler, bol bol yemek yedirdiler, çocuklar gibi ağladılar. Komşuların çoğu güle güle demeye geldi. Huysuz Satımkul bile geldi. Herkes gitmemi hoş görüyordu.

Satımkul:

Tanrı yardımcın olsun yavrım, dedi. Yolun açık olsun. Korkma, öğretmeninin dediklerini yap; her şeyi başarırısın. Sen nasıl istersen öyle düşün, ama biz de dünyayı daha iyi anlamaya başladık. Sınıf arkadaşlarım arabanın arkasından koşup uzun uzun el salladılar... Benimle birlikte birkaç çocuk daha gidiyordu Taşkent'deki çocuklar yurduna. Deri ceketli bir Rus kadın istasyonda bizi bekliyordu.

Sonraları, kavakların gölgelediği o istasyondan birçok kere geçtim! Yüreğimin yarısını orada bırakmışım galiba! O bahar akşamının leylak rengi aydınlığında öyle hüzünlü, öyle yürek paralayıcı bir şey vardı ki... Alacakaranlık bile ayrılacağımızı biliyordu sanki. Duyşen üzüntülü olduğunu göstermek istemiyordu; ama ben ne kadar üzgün olduğumu biliyordum onun. Aynı sıcak şey gelip benim boğazıma da tıkanmıştı. Gözlerimin içine bakarak duruyordu öğretmenim; saçımı, yüzümü, hatta ceketimin düğmelerini okşuyordu.

Elimden gelse seni bırakmazdım, Altınay, ama sana engel olmaya hakkım yok. Okumalıydın. Bilirsin, ben de pek öyle okumuş biri değilim. Gitmelisin, senin için en iyisi bu... Günün birinde sahici bir öğretmen olursun belki, okulumuzu hatırlar, belki de gülersin. En iyisi bu, en iyisi bu...

Uzaktan, trenin boğazda yankılanan düdüğü duyuldu; ışıkları göründü. Bekleyenler kıpırdanmaya başladılar.

Sesi titreyerek:

Biraz sonra gideceksin, dedi Duyşen. Mutlu ol, Altınay. Çalış, çok çalış. Önemli olan çalışmaktır.

Konuşamıyordum; yaşlar tıkanmıştı beni. Duyşen gözlerimi sildi:

Ağlama, Altınay. Sonra birden hatırladı:

Seninle diktiğimiz o kavaklar var ya, onlara kendi ellerimle bakacağım. Önemli bir insan olarak köye döndüğünde o kavakların ne kadar güzel olduklarını göreceksin. Tren istasyona girmiştir.

Duyşen kollarının arasına aldı beni, alımdan öptü.

Artık ayrılıyorruz. Talihin açık olsun. Güle güle bir tanem...

Korkma, her zaman cesur ol...

Basamaklara atlayıp omuzumun üstünden baktım. O anı hiç unutmayacağım. Duyşen, bir kolu askıda, yaşlı gözlerle bakıyordu bana. Bir daha dokunmak istermiş gibi eğilmişti... tren hareket etti. Güle güle, Altınay! Güle güle, parıldayan ışığı, diye bağırdı. Hoşça kal, öğretmenim! Hoşça kal benim sevgili öğretmenim! Duyşen trenin yanı sıra koşmaya başladı. Geride kalınca daha da hızlandı.

Altınay! diye bağırdı.

Sesinde öyle bir acelecilik vardı ki, söylemek istediği çok önemli bir şeyi ansızın hatırlamış gibiydi. Geç kalmıştı artık; geç kaldığını kendi de biliyordu. Çok derinlerden, içinin derinliklerinden kopup gelen o ses hala kulaklarımdadır.

Tren bir tünele girdi, sonra düzlüğe çıktı; hızlanarak Kazak ovalarından yeni hayatıma götürdü beni...

Hoşça kal, öğretmenim; hoşça kal ilkokulum, çocukluğum; ilk sevgim, hoşça kal...

Duyşen'in düşlerindeki büyük şehirde yaşadım, bize anlattığı geniş pencereleli okullardan birinde okudum. Ortaokulu bitirdikten sonra, bir enstitüye yazılmak için Moskova'ya gönderdiler beni. O uzun öğrencilik yıllarında ne güçlükler çıktı karşıma... bu kadar bilgiyi öğrenemeyeceğim diye zaman zaman umutsuzluğa kapıldım. Ama bırakmadım okumayı, bırakmaya cesaret edemedim, ilk öğretmenime çok şeyler borçluydum. En güç zamanlarımda bile onu düşünmek yeni bir tutku verdi bana. Başkalarının bir kerede kavradıkları şeyleri ben uzun uzun çalışarak anlayabiliyordum. Her şeye en baştan başlamıştım.

Orta okuldayken, Duyşen'e bir mektup yazmış, onu sevdiğimi, beklediğimi bildirmiştim. Cevap vermedi. Ben de bir daha yazmadım. Çalışmalarımı sürdürebilmem için kendisini de, beni de bu mutluluktan yoksun bırakıyordu galiba. Belki de haklıydı... Yoksa başka bir sebep mi vardı? O sıralarda aklımdan geçen kuşukları, çektiğim acıları kimse bilemez!

İlk derecem Moskova'da, tezimi verdikten sonra aldım. Benim için büyük, önemli bir zaferdı bu. Durmadan çalıştığım için köyüme bir kerecik bile gidemedim. Sonra savaş patladı. O yıl, güz aylarından birinde, Frunze'ye giderken Duyşen'den ayrıldığım küçük istasyonda indim. Şansım varmış: köyümüze bir araba gidiyormuş. Ancak şimdi, o kötü savaş günlerinde gidebiliyordum sevgili köyüme. Değişen ovada yeni köyler, ekilmiş tarlalar, bilmediğim yollar, köprüler gördükçe seviniyordum; ama savaş, sevincimi gölgeliyordu.

Köye yaklaşırken tepeden tırnağa bir heyecan kapladı beni. Uzaktan, yeni sokakları, evleri, bahçeleri seçmeye çalıştım bir süre; sonra, eskiden okulumuzun bulunduğu tepeye baktım. İki kavak yan yana duruyordu. Onları görünce soluğum kesilir gibi oldu. Meltemde hafif hafif salınıyorlardı. Hayatımda ilk kez kendi adıyla seslendim ona; öğretmenim demedim.

Duyşen, diye fırsıldadım. Benim için yaptıklarına teşekkür ederim,

Duyşen! Beni hiç aklından çıkarmadın demek... sözünü tuttun...
Gözlerim yaşardı.

Arabacı merakla:

Neyiniz var, diye sordu. Bir şeyim yok. Bu köyden kimseyi tanır
mı?

Tabii. Herkesi tanırım.

Duyşen'i de tanır mısın? Eskiden öğretmenlik ederdi.

Duyşen mi? Askere gitti... Onu askerlik şubesine ben götürdüm.
Bu arabayla. Beni orada bırakmasını söyledim genç arabacıya. Ne
yapacaktım? Ev ev dolaşır beni hatırlayanları mı ziyaret edecektim?
Böyle bir zamanda yapamazdım bunu. Duyşen uzaklardaydı,
savaşıyordu. Üstelik teyzemle amcamın evine adım atmamaya da
yemin etmiştim. İnsan birçok şeyi bağışlayabilir, ama onların
yaptıklarını bağışlamak elde mi? Köye döndüğümü bilmelerini bile
istemiyordum. Arabadan inince tepeye, kavakların yanına tırmandım.
Ah, kavaklarım benim, güzel kavaklarım! Bir zamanlar incecik
fidanlardınız siz... ne sular aktı köprülerin altından! Sizi diken, sizi
büyüten insanın bütün dedikleri doğru çıktı! Neden öyle hüznle,
yaşla mı rızlanıyorsunuz? Yazın geçtiğine mi yanılıyorsunuz yoksa;
soğuk rüzgarlar yapraklarınızı koparıyor, ona mı üzülüyorsunuz?
Yoksa gövdeleriniz, halkımızın kederiyle, acısıyla mı inliyor?
Evet, kış gelecek, soğuk geceler, tipiler göreceksiniz; ama sonra
bahara kavuşacaksınız yine...

Uzun zaman kaldım orada; sararan yaprakların hışırtısını dinledim.
Ağaçların dibindeki su yolu yeni temizlenmişti; suların üstünde sarı
yapraklar yüzüyordu. Oradan, yapılmakta olan yeni okulun çatısını
görebiliyordum. Tepedeki eski okulun ise hiç izi kalmamıştı...
Yola indim; karşıma çıkan ilk arabaya atlayıp istasyona gittim.

Savaş bitti, zafer kazanıldı. Çocuklar, kitaplarını babalarının harita
çantalarıyla götürmeye başladılar okula. Kocalar cepheden dönüp
erkek işlerini yapmaktan kurtardılar kadınları. Dulların gözlerinde yaş
kalmamıştı artık, yalnızlıklarına alıştılar. Sevdiklerinin yollarını hala
gözleyenler de vardı.

Ben de Duyşen'den hiç haber alamamıştım. Kurkuru'dan gelenler
kayıp listesinde olduğunu söylüyorlardı onun; köy Sovyetine öyle
haber gelmişti.

Belki de ölmüştür, diyorlardı. Aradan uzun zaman geçti, ondan hala
bir haber yok.

Demek öğretmenim dönmeyecekti. Birbirimizden ayrıldığımız gün
demek son olarak görmüştüm onu...

Şaşıyorum: yüreğimde ne kadar acı, ne kadar hüznün birikmiş.
Hayatımın eski sayfalarına baktıkça anlıyorum bunu.

1946 güzünün sonlarında, bilimsel bir görevle Tomsk Üniversitesi'ne
gönderildim. Sibiryaya'yı ilk geçişimdi. Güzün çok kederli görünüyordu
Sibiryaya. Yüzyıllık ormanlar, köyü bir duvar gibi geçiyordu
yanımızdan.

Aradaki açıklıklarda, bacalarından incecik dumanlar tüten kara damlı
kulübelere vardı. Soğuk, ıssız tarlalara ilk kar yağmıştı. Kargalar
bağırarak uçuşup duruyorlardı. Hava çoğu kez kapalıydı.

Ama trende hiç canım sıkılmadı. Yol arkadaşlarımdan biri, savaşta
yaralanmış koltuk değnekli bir adam, askerdeyken başından geçmiş
eğlenceli olayları anlattı bize. Anlattığı komik, iğneli, zararsız,
gerçeğe dayanan hikayeler hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu. Herkes
adama ısırıyor vermişti. Novosibirsk'i geçince, tren bir makas başında

durdu. Adamın son anlattığı fıkraya gülerek pencereden dışarı bakıyordum.

Hareket ettik, makasçının küçük kulübesinin önünden geçiyorduk ki, ansızın irkildim. Az kalsın bayılacaktım. Yüzümü pencereye dayadım. Duyşen'i görmüştüm, oradaydı! Elinde küçük bir bayrak, aşağıda duruyordu. Aklımı kaçıyorum sandım.

Sesimin olanca gücüyle: Durun! diye bağırdım.

Ne yapacağımı bilmeden kompartımandan fırladım, koridorun ucuna kadar koştum. Gözüme ilişen imdat kolunu çektim.

Vagonlar birbirine çarptı. Lokomotif bir anda durdu. Bavullar düştü; kadınlar çığlık atmaya, çocuklar ağlamaya başladı. Biri:

Tren bir adama çarptı! diye bağırdı.

Ben sahanlığa çıkmıştım bile. Hiçbir şeye aldırmandan yere atlayıp Duyşen'e, makasçının kulübesine doğru koştum. Kondüktörlerin düdüklere duyuluyordu arkamdan. Yolcular da yere atlamış, peşimden koşuyorlardı.

Treni boydan boya geçtim. Duyşen de bana doğru koşuyordu artık. Duyşen! Öğretmenim! diye bağırdım. Duyşen'di bu, tabii Duyşen'di; yüz onun yüzü, gözler onun gözleriydi. Biraz yaşlanmış, bıyık bırakmıştı.

Kazakça:

Bir şey mi oldu kardeş? diye sordu. Yanlıyorsunuz. Ben makasçuyum. Adım Beynu.

Beynu mu?

Acıdan, umutsuzluktan, utançtan bağırılmamak için dişlerimi sıktım. Ne yapmıştım? Ellerimle yüzümü kapayıp başımı önüme eğdim. Yer yarılıysaydı da içine girseydim keşke! Kendilerini korkuttuğum için yolculardan özür dilemeliydim... makasçıdan da. Ama ağzımı bile açamıyordum. Yolcular da bir tuhaf olmuşlardı, garip bir sessizlik içindeydi hepsi. Bana kızacaklar, söylenecekler sanıyordum. Hiçbiri konuşmuyordu. O büyülü sessizliği bir kadının hıçkırıkları bozdu:

Zavallıyı, ya kocası ya da kardeşi sandı makasçuyu! Herkes kendine geldi.

Biri, derinlerden gelen bir sesle: Yazık, diye mırıldandı.

Bir kadın sesi titreyerek:

Savaşta neler olmadı ki, başımızdan neler geçmedi ki, dedi. Makasçı ellerimi yüzümden çekti:

Gidelim. Sizi kompartımanınıza kadar götüreyim. Hava gittikçe soğuyor. Bir koluma o, bir koluma da tanımadığım bir adam girdi. Gidelim yoldaş, dedi adam. Seni anlıyoruz. Yol açtılar. Bir cenaze törenindeydim sanki... sanki kocam ölmüştü de herkes benim acımı paylaşıyordu. Yolcular arkamızda, ağır ağır yürüdük. Trenin yanındakiler de sessizce bu törene katıldılar. Biri bir şal attı omuzlarıma. Koltuk değnekli adam, hemen arkamda yürüyordu. Ara sıra yanıma yaklaşıyor, üzüntüyle yüzüme bakıyordu.

Bu neşeli, temiz yürekli, korkusuz adam nedense kasketini başından çıkarmıştı. Galiba ağlıyordu. Ben de ağlıyordum. Ağır ağır trenin yanında yürüdük. Vızıldayan, sırlık çalan telgraf tellerinde bir cenaze marşının seslerini duyuyordum.

Bir daha göremeyeceğim onu.

Cengiz Aytmatov - Cemile

Kompartımana girerken, Őeftiren önümü kesti. Öfkeliydi; parmağını sallayarak, bağıra bağıra sorumluluklardan, cezalardan söz açtı. Kendimi savunmak için tek kelime bile söylemedim. Hiçbir Şeye aldırılmıyordum. Bir kağıt tutuŐturdu elime, gösterdiği yeri imzalamamı söyledi. Ama uzattığı kalemi tutamayacak kadar güçsüzdüm.

Koltuk değnekli adam, kağıdı kaparak:

Rahat bırak onu! diye bağırdı Őeftirene. Ver, ben imzalayayım. İmdat kolunu ben çektim. Sorumluluğu da ben üstüme alıyorum. Kaybettiği zamanı kazanmak için, Sibiry'a'da, eski Rus toprakları üstünde hızla gitmeye başladı tren. Biri gitar çalıyordu; gitarın sesi, büyük bir hüznü katıyordu geceye. Kocaları ölmüş Rus kadınlarını anlatan o parçayı, savaştan sonra acı bir karŐılaŐmanın anısı olarak yüreğimde taşıdım... Yıllar geçti. Gelecek, irili ufaklı dertleriyle önümüzdeydi. Sonraları evlendim. Kocam iyi bir insan. Çocuklarımız, mutlu bir yuvamız var. Felsefe doktoramı verdim. Birçok yolculuklar ettim. Birçok ülkeler gördüm. Ama Kurkuru'ya dönmedim bir daha. Kendime göre sebeplerim, özürlerim vardı. Köyümle olan bağlarım kötü bağlar, bađıŐlanmaz bağlar. GeçmiŐi unutmam. Unutabilir miyim hiç? Ama ondan uzaklaŐtım.

Aklıma dağlardaki o dereler geliyor. Yeni bir yol yapılmış, kaynağa çıkan o eski yol unutulmuş. Yolcular su içmek için artık tırmanmıyor o yolu. Kaynağın kenarlarını otlar, çalılar bürümüş. Yakında izi bile kalmaz.

Sıcak bir günde birinin aklına gelir belki, ana yoldan sapıp susuzluğunu gidermek için onu arar. Yanına varır, çalıları aralayarak kaynağa eğilir... derin, kırıktırısız suyun duruluğuna ŐaŐar. İçinde kendini görür, güneşi, gökyüzünü, dağları görür. Böyle bir yeri unutmıŐ olmanın acısını duyar, kaynaktan arkadaşlarına söz açmaya karar verir. Ama çok geçmez, unutulur.

Ara sıra böyle Şeyler de oluyor hayatta. Kim bilir, belki de böyle olmalı...

Kurkuru'ya son geliŐimde bunları düşündüm.

Ansızın gitmem sizi ŐaŐırtmıŐtır tabii. Bunları oradakilere anlatamaz mıydım diyeceksiniz. Anlatamazdım. Kendimden öyle utanıyordum ki, bir an önce gitmeye karar verdim. Duyşen'i göremeyeceğimi, onun gözlerinin içine bakamayacağımı biliyordum. Kendimi toparlamam, her Şeyi rahat bir kafayla yeni baştan düşünmem gerekiyordu. Bunu yalnız Kurkuru'lulara değil, bütün insanlara anlatmalıydım.

Beni utandıran bir başka sebep daha vardı: o toplantının en önemli kiŐisi ben değildim aslında, onur yeri bana verilmemeliydi. O onur yeri ilk öğretmenimizin, köyümüzün ilk sosyalisti olan Duyşen'indi. Herkesten çok o hak etmişti onur yerini. Öyle olmadı. Biz yiyip içerken, o, altın yürekli adam, telgraflarımızı getiriyordu dörtnala; sonra da dağıtımı tamamlamaya gitti.

Kurkuru'lu gençler, Duyşen'in ne kadar iyi bir öğretmen olduğunu bilmezler. YaŐlıların çoğu hayatta değil. Duyşen'in öğrencilerinin çoğu da savaşta öldü.

Onun için, bizden sonraki kuŐaklara öğretmen Duyşen'i anlatmak görevini ben yükleniyorum. Benim yerimde kim olsa böyle yapardı. Ama Kurkuru'ya gitmemiŐtim bir daha, Duyşen'den haber alamamıştım, yüzü, müzenin sessizliğinde saklanan değerli bir kabartma olmuştu benim için.

Gidip öğretmenimi göreceğim, sorularına cevap vereceğim onun; beni bađıŐlamasını dileyeceğim.

Moskova'da işimi bitirdikten sonra Kurkuru'ya dönüp yeni okula

Cengiz Aytmatov - Cemile

Duyşen'in adını vermelerini isteyeceğim. Evet, Duyşen'in, kolhozun bir üyesinin, postacının... Sizin de beni desteklemenizi istiyorum. Yalvarırım, destekleyin beni.

Şimdi gecenin biri. Balkonda durup şehir ışıklarının denizine bakarken, Kurkuru'ya dönüp öğretmenimi göreceğimi, onun beyaz sakalını öpeceğimi düşünüyorum...

Pencerelerimi ardına kadar açıyorum. Temiz hava doluyor odaya. Yeni resmim için çizdiğim desenlere mavimsi, solgun loşlukta, göz atıyorum. Bir sürü desen var; hep yeni baştan, yeni baştan başlamıştım çünkü. Ama resmimi bir bütün olarak göremiyorum daha. Asıl şeyi bulamadım. Ağaran gecede odayı adımıyorum, düşünerek, düşünerek, düşünerek... Hep böyle olur. Yapacağım resmin içimde kalacağını sanıyorum hep...

Yine de, bitmemiş resmimden söz açmak istiyorum size. Yardımınızı istiyorum. Anlamışsınızdır tabii, resmi köyümüzün ilk öğretmenine, ilk sosyalistine; yaşlı Duyşen'e adayacağım.

Ama bilmiyorum, bu savaşçının hayatını, o hayatta önemli bir yer tutan amaçları, tutkuları renklerle verebilir miyim... Bu dolu bardağı taşırmamalıyım; sizlere, çağdaşlarıma taşırmadan verebilmeliyim onu. Ama nasıl yapacağım? Yalnız kendi düşüncelerimi yansıtmak istemiyorum; ortak bir yaratıcılıkla yapmalıyım resmimi. Ama nasıl yapacağım?

Bu resmi mutlaka yapmalıyım, güçsüzüm, kuşklar içindeyim, ama yapmalıyım.

Umutsuzluğa kapılıyorum. Düşünüyorum da, ressam olmak bin bir güçlülle karşılaştırıyor insanı. Acı bir şey bu. Bazen kendimi öyle güçlü buluyorum ki, bıraksalar dağları bile delebilirim! O zaman şunları söylüyorum kendi kendime: incele, çalış, seç. Duyşen'le Altınay'ın kavaklarını, onları çiz. En tepedeki dallara çıkmış, esrarengiz uzaklıklara büyülenmiş gibi bakan yalınayak bir çocuğun resmini çiz.

SON